

T. C.
Temsilciler Meclisi
TUTANAK DERGİSİ

CİLT : 3

Kırk birinci birleşim

10 . 4 . 1961 Pazartesi

İçindekiler

1. — Geçen tutanak özeti	2	6. — Sorular ve cevaplar	50
2. — Gelen kâğıtlar	2	a) Yazılı sorular ve cevapları	50
3. — Yoklama	3,21,37	1. — Temsilciler Meclisi Üyesi Abdülkerim Akyüz'ün, işçi sendikaları ile birlik ve federasyonlarının sayısına ve iş yerlerinde çalışan işçilerin miktarına dair sorusuna Çalışma Bakanı Cahit Talas'ın yazılı cevabı (7/14)	50
4. — Başkanlığın Genel Kurula sunuşları	3	2. — Temsilciler Meclisi Üyesi Alev Coşkun'un, askerlik hizmetlerini öğretmen olarak yapanlara elbise ve tayın bedeli verilmesinin düşünülüp düşünülmediğine dair sorusuna Millî Savunma Bakanı Muzaffer Alankuş'un yazılı cevabı (7/15)	50:51
1. — Üyelerden İsmail İnan'ın, iki ay müddetle izinli sayılması hakkında Başkanlık tezkeresi (3/55)	3		
5. — Görüşülen işler	3		
1. — Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısı ve Anayasa Komisyonu raporu (5/7)	3:21,21:36,37:49		

1. — GEÇEN TUTANAK ÖZETİ

Birinci Oturum

Üyelerden Şahap Gürler'in, Hükümetçe yurt dışında verilmiş olan vazife dolayısıyla Kurucu Meclis üyeliğinden istifa ettiğine dair önergesi okundu.

Üyeden Fuat Arna'ya, 15 gün izin verilmesi hakkındaki Başkanlık yazısı okundu ve kabul edildi.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısının maddeleri üzerinde görüşüldü. 1924 Anayasasında mevcut bulunan birinci maddenin Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına da birinci madde olarak konulması ittifakla ve tezahüratla kabul olundu.

İkinci madde üzerinde görüşüldü.

Birleşime ara verildi.

İkinci Oturum

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısının 2 nci maddesinin görüşülmesine devam edildi.

Birleşime ara verildi.

Üçüncü Oturum

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısının 2 nci ve 3 nci maddeleri verilen tavrillerle birlikte komisyona verildi. Dördüncü madde üzerinde yapılan görüşmelerden sonra komisyonun getirdiği yeni metin kabul olundu.

10 Nisan 1961 Pazartesi günü saat 10 da toplanılmak üzere Birleşime son verildi.

Başkan

Başkanvekili

Lâtfi Akadlı

Kâtip

Rıfat Çini

Kâtip

Şahap Kitapçı

2. — GELEN KAĞITLAR

Raporlar

1. — 1960 malî yılı Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı (D) işaretli cetvel ile Devlet Memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin Adalet Bakanlığı kısmında değişiklik yapılması hakkında kanun tasarısı ve Adalet Komisyonu ve Maliye Komisyonu ile Kurucu Meclis Bütçe Komisyonuna seçilen Temsilci üyelerden mürekkep Karma Komisyon raporları (1/73)

BİRİNCİ OTURUM

Açılma saati : 10,10

BAŞKAN — İbrahim Senil

KATIPLER : Şahap Kitapçı, Rifat Çini.

BAŞKAN — Celseyi açıyorum.

3. — YOKLAMA

BAŞKAN — Yoklama yapılacaktır.
(Yoklama yapıldı.)

BAŞKAN — Müzakere nüsabı vardır.

4. — BAŞKANLIĞIN GENEL KURULA SUNUŞLARI

1. — Üyelerden İsmail İnan'ın, iki ay müddetle izinli sayılması hakkında Başkanlık tezkeresi (3/55)

Başkanlık Divanının 10 Nisan 1961 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

Keyfiyet yüce tasviplerine arz olunur.

Temsileiler Meclisi Başkanı.

Kâzım Orbay

BAŞKAN — Tezkereyi okutuyorum :

Genel Kurula

İsmail İnan'ın; mazeretine binaen, 1 Mayıs 1961 tarihinden itibaren iki ay izinli sayılması

BAŞKAN — Başkanlık tezkeresini yüksek oylarımıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmiyenler... Kabul edilmiştir.

5. — GÖRÜŞÜLEN İŞLER

1. — Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısı ve Anayasa Komisyonu raporu (5/7)

line getirilerek bir ölçü dâhilinde Türkçeleştirmiştik bu kelimeyi. O zaman için bu bir ilerleme idi. Bugün dikkat edersek şöyle konuşuyoruz; Temsileiler Meclisi Başkanı, Komisyon Başkanı, Devlet Başkanı. Neden Cumhuriyet Başkanı, diyemeyiz? Bu sadece eski Teşkilâtı Esasiye Kanunu dilinden kurtulmak için kelimeyi zorlamak suretiyle «Cumhurbaşkanı» haline getirilmiştir. Bu kelimeyi beğenir olmamız alışılmış olmasından ileri geliyor. Hakikatte, dilimizin tabii kurallarına uygun, zorlamadan meydana getirilmiş bir şekil vermek için, Cumhurbaşkanı terimi yerine, Cumhuriyet ve bir de onun başkanı bahis konusu olduğuna göre, «Cumhuriyet Başkanı» demek, daha doğru olur, diye düşünüyorum. Devlet Başkanı, diyoruz. Neden Cumhuriyet Başkanı demiyelim? Bu çok tabii bir şeydir. Cumhuriyet Başkanı demek dil bakımından da çok tabii bir şeydir, kurallarımız buna müsaittir.

BAŞKAN — Bundan evvelki oturumda beşinci maddeye gelmiştik. Buradan itibaren müzakerelere devam edilecektir.

V. Yasama yetkisi

MADDE 5. — Yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Bu yetki devredilemez.

BAŞKAN — Maddeyi kabul edenler... Kabul etmiyenler... Madde kabul edilmiştir.

VI. Yürütme görevi

MADDE 6. — Yürütme görevi, kanunlar çerçevesinde, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilir.

BAŞKAN — Buyurun.

CAHİD ZAMANGİL — Muhterem arkadaşlar; bu maddedeki Cumhurbaşkanı kelimesini dikkatinize arz etmek istiyorum. Bildiğiniz gibi Reîsicumhurdan bozarak, Cumhurbaşkanı şek-

Bendeniz, ilk intibamızdan çok, son intibamıza önem veriyorum. Eğer her biriniz, kısa bir zaman içinde, meselâ 10 kere şu kelimeyi söyler veya yazarsanız, bu alışkanlığı bulursunuz, Türkiye Cumhuriyeti Başkanı şeklinin yadırganacak bir terim olmadığını göreceksiniz.

Eğer bugün için bir alışkanlık doğmamış ise, kanunun ikinci müzakeresi sırasında teklifimi tekrarlıyacağım, o zaman daha müsait bir zaman bulunacağını ümidediyorum.

Dikkat edersek, Anayasamızın birinci maddesinde, «Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.» deniyor. Hukuki bakımdan da bir mahzur yoktur, sanıyorum.

Eğer bunun üzerinde tevakkuf buyurursanız, birinci görüşmede reddetseniz bile, ikinci görüşmede bir alışkanlık hâsıl olacaktır, diye düşünüyorum. Bu, komisyona bir telkidir. Kesin olarak reddetmezlerse ve muvafakat ederlerse ikinci müzakereye kadar alışkanlık hâsıl olmuş olur hem de doğruluk derecesinin ölçülmesi için bir zaman geçmiş olur.

BAŞKAN — Buyurun.

NECİP BİLGE — Muhterem arkadaşların; bendeniz sadece bu madde içinde bulunan «kanunlar çerçevesinde» tâbirinden ne anlaşılacak gerektiği ve bunun ne maksatla getirildiğini komisyondan öğrenmek istiyorum. Çünkü yasama yetkisini haiz olan Meclis bakımından (kanunlar çerçevesinde) tâbiri konulmadığı gibi, mahkemeler bakımından da bu hususta bir hüküm konmamıştır. Sırf yürütme görevi bakımından, «kanunlar çerçevesinde» tâbiri konmuştur. Bunun özel bir mânası olmak gerekir. İleride çıkabilecek ihtilâflar bakımından, komisyon burada izahat verirse, çok yerinde olacaktır. Bunu rica edeceğim.

Bir de Cahit Zamangil arkadaşımızın teklifi üzerinde duracağım. (Cumhuriyet Başkanı), belki gramer kaidelerine daha uygun olabilir. Ama, öteden beri yerleşmiş bir kelime vardır. Herkes tarafından Cumhurbaşkanı olarak bilinmektedir. Sanıyorum ki, bu kelime gramer kaidelerine de aykırı değildir. Bunun muhafaza edilmesi doğru olacaktır, kanaatindeyim.

Almanlardan misal vereceğim. Almanların, Cumhurbaşkanlarına «Republik Prezident» veya «Bundes Republik Prezident» demeleri icab-

eder. Halbuki, sadece «Bundes Prezident» demektedirler.

Zannediyorum, bizim de Cumhuriyet Başkanı yerine, Cumhurbaşkanı dememiz, geleneğe uygun olduğu gibi gramer kaidelerine de aykırı düşmez.

BAŞKAN — Salih Türkmen.

SALİH TÜRKMEN — Necip Bilge söylediler. Ben vazgeçiyorum.

BAŞKAN — Buyurun Esat Çığa.

ESAT ÇAĞA — Muhterem arkadaşlar; bendeniz maddenin matlabında ve bir de metninde kullanılan «görev» kelimesine dokunacağım. Komisyon, esbabı mucibesinde iera uzvunun gördüğü işin yasama organında olduğu gibi ilkel, yeni asli olmayıp müştak olduğunu ve vazifesinin de mevcut kanunları tatbikten ibaret olup bundan imtina edemeyeceğini ileri sürerek yasama ve yargı organlarınınkinin aksine olarak icrada, yetki yerine, görev tâbirini kullanıldığını bildiriyor.

Malûmdur ki, bir Devlet gücü vardır. Biz buna 4 ncu maddemizde (egemenlik) diyoruz. Aynı maddeye göre egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletindedir. Ve Anayasa ile muayyen organlara kullanılır. O halde Devlet gücünü terkibeden yasama, yürütme ve yargı güçlerinin menşe ve masdarı millettir ve organların güçleri ondan istikak eder. Bu bakımdan bunların hepsinin gücü ilkel olmayıp müştakdır, milletten istikak eder.

Halbuki eski Anayasamızda hâkimiyet bilâ kayıt ve şart milletindir, denildikten sonra bunun Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti mânevîyesinde tecelli ettiği ilâve edilmişdi. Ve iera da Millet Meclisi adına yapıldı. Tevhidi kuva prensibinin hâkim olduğu eski Anayasaya göre ieranın salâhiyetinin Büyük Millet Meclisinden istikak ettiği meydandadır ve bu o Anayasa sistemi içerisinde kabul olunabilir. Halbuki, bugün böyle değildir. Müzakere etmekte olduğunuz Anayasa tasarisına kuvvetlerin ayrılığı ve tevzini prensibi hâkimdir. Bu durumda ieranın salâhiyetinin müştak olduğu ve komisyonun ileri sürdüğü görüş kabul olunamaz.

İeranın kanunları tatbik ile mükellef olup bundan imtina edemeyeceği meselesine gelinece: Bu bir derece meselesidir. Yasama organı üzerinde de Anayasa, tabii hukuk, beynelmi-

lel hukuk vardır. Yaptığı kanunlarda bunları nazara almak, yani tatbik etmek mecburiyetindedir. Yasama organı kendi üstünde bulunan bu hukuku tatbikten imtina edememek noktasından iera ile aynı durumdadır. Binaenaleyh, bu mesele de komisyonun görüşünü haklı çıkarır.

Komisyonun yaptığı bu tefrik Anayasanın sistemi, ve ieranın mevkiî bakımlarından tereddüt ve şüpheleri mecbul olabilir. Bu tereddütlerin izalesi bakımından madde matlap ve metnindeki (görev) tâbiri yerine (yetki) tâbirinin kullanılması icabettiği kanaatindeyim. Bu hususta bir takrir veriyorum. Eğer muhterem komisyon ve muhterem heyetin hukuk zevkına uygun düşerse teklifimin kabulünü rica ederim.

SÖZCÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlarım, evvelâ Muhterem Zamangil arkadaşımızın temas ettiği konuyu cevaplandırayım.

Cumhurbaşkanlığı tâbiri alışılmış, yerleşmiş olan bir tâbirdir. Cumhuriyet Başkanlığı tâbiri, öyle sanıyorum ki, bugün için vatandaşa biraz yabancı gelecektir. Garipsenecektir.

Burada, bir beyit hatırlatacağım ;

Deme kalbura kallabur

Lûgatı fasibten yeğdir galatı meşhur.

Binaenaleyh olduğu gibi kalması daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

Yürütme için, «görev» tâbirinin kullanılmasına gelince, bu husustaki görüşümüzü gerekçeyle kısaca belirtmiş idik.

Tabiatıyla bir mânada iera nasıl bir görevi yerine getiriyorsa, yasama organı da bir görevi yerine getiriyor. Zaten esas teşkilât hukukunda bütün organlar için bahis konusu olanlar görevlerdir, haklar değildir.

Fakat burada görev deyimi bir başka anlamda kullanılmıştır.

Muhterem arkadaşım Esat Çağa bunu daha ziyade tefriki kuva ve tevhidî kuva meselesini birleştirdiler. Yani Meclis Hükümetinde, bilfarz bir anlayışa göre eski Anayasamızda, teşri ve iera Mecliste temerküz ettiği için, iera organının faaliyetleri için «iera vazifesi», Meclis adına iera vazifesi deniyor. Bizim kanaatimiz tamamiyle öyle değildir. Burada yeni Anayasamızın kabul ettiği parlamenter sistemin şeması yapılmaktan ziyade bu maddeler, hukuki tasarruf-

ların bünyesini, hangi organlar tarafından hangi esaslara göre yapılacağını bildiren maddelerdir. Binaenaleyh Devlet tasarruflarının hukuki rejimine taallük etmektedir. Şimdi bu böyle olduğuna göre, yürütme için, kanunlar çerçevesinde, tâbiri kullanılmıştır.

Muhterem arkadaşlarım, eski Anayasamızda, Hükümet ile Meclis arasındaki münasebetlerin tâyin şeklini bir tarafa bırakalım. Türkiye'de Devletin hukuki tasarrufları bakımından yerleşmiş olan bir husus vardır. Türkiye'de ieranın faaliyet sahası, ancak kanunların gösterdiği sâhadır. Bu bakımdan, bilhassa Fransız hukuku ile İtalyan hukuku ile bizim hukukumuz arasında da bilhassa fark vardır.

Yüksek malûmlarımız olduğu veçhile Fransa'da, ieranın kanun bulunmadığı zamanlarda dahi bazı yetkileri vardır. Bu, şu sonucu doğurur: Bir kanun olmasa dahi, bir tüzükle, bazı kaideler, bazı kurallar yetkisi Fransa'da ieraya tanınmıştır. Bu hususta Fransız Devlet Şûrasının iki kararını zikredebilir. Bunlardan birisi, Şark Demiryolları kararı, diğeri ise, Dehaene kararıdır.

Fransız Anayasası, grev hakkı kanunlara göre düzenlenir demiştir. Böyle bir kanun yapılmamışsa dahi, ieranın grev hakkı hususunda karar alabileceğini Fransız Danıştay bu kararda kabul etmiş bulunmaktadır.

Grevi düzenleyen karar aleyhine dâva açıldığı zaman dâvacı, bir kanun, idarenin böyle bir yetkisi bulunmamak lâzımgelir iddiasında bulunmuştur. Fransa Devlet Şûrası kanunların uygulanmasını sağlamaktan maksat bir kanunun değil bütün kanunlar manzumesinin uygulanmasıdır, yolunda hüküm vermiştir. Binaenaleyh kanunla kendisine yetki verilmemiş olsa dahi ieranın böyle bir karar almaya yetkisi vardır. Halbuki bizim hukukumuzda böyle değildir. Bizim hukukumuzda bir kanun olmadan iera yoktur. Ve bir kanun olmadan hiçbir kanuna bağlanmayan bir tüzüğün yapılmasına da imkân yoktur. Bizim müştaktan kasdımız budur. Bir faraziye olarak Türkiye'de bütün kanunların meriyetten kalktığını kabul edelim. İdarenin veya ieranın vatandaşlar için, riayete mecbur oldukları kararları alma imkân kendiliğinden ortadan kalkar. İdare bütün yetkilerini, salâhiyetlerini

kanunlardan alır. Kanunun bulunmadığı yerde idarenin hareket serbestliği diye bir hususun bahis konusu olmaması lâzımdır.

Eski hukukumuzdaki bu prensibin muhafaza edilmesini doğru olduğunu düşünüyoruz. Aslında bu icranın hukuki bakımdan daha iyi murakabe altına alınmasını sağlamıştır. Bu bakımdan kanunların çerçevesi içinde denmiştir.

Şimdi, idarenin, icranın yetkileri kanunlar çerçevesinde dediğimize göre, icranın bu müstak vasfından bir başka netice daha çıkıyor. Yasama organının koyacağı kanunlar, tasarıda kabul edildiği gibi, Anayasa Mahkemesinin kontrolüne tabidir. Fakat, yasama organı kanun yapmadığı zaman, onu, bunu yapmaya zorlayıcı bir hukuki prosedür kabul edilmiş değildir. Faraza, sağlıkla ilgili olarak, şunu, bunu yapmıştır. Bu durumda, yasama organının aleyhine her hangi bir kaza merciine başvurmaya imkân yoktur. Fakat, yürütmeye durum farklıdır. T. B. M. M. bir kanun yaparak, idareye bazı vazifeler vermiştir. İcra, bu vazifeleri yerine getirmediği zaman, bundan çeşitli sonuçlar doğabilir. Bundan bir iptal dâvası doğabilir, bundan bir tam kaza, bir tazminat dâvası doğabilir. Bilfarz kanuna göre Bakanlar Kurulu veya Ticaret Vekâleti şu işi böyle yapacaktır. Ticaret Vekâletine müracaat ettiniz, yapmıyor. O zaman bundan doğan mesuliyet hükümleri vardır. Halbuki yasama için böyle bir şey mevzuubahsdeğildir. Şuhalde icra, asli bir yetki değildir. Bu bakımdan görev kelimesinin işi daha iyi ifade edeceği kanaatirdeyiz.

Egemenlik ulusundur, bütün yetkiler zaten müstaktır. Bu bakımdan fark yoktur, deniyor. Zannediyorum ki, buraya kadarki sözlerimle, biraz izah edebildim.

Diğer taraftan, bir tevhide kuva, tefriki kuva meselesi var. Eski Anayasamızın hükümleri, teşriî organ ile, icrai organın yetkilerini birleştiriyor, diye düşünülüyor.

Biliyorsunuz, bir de Eski Anayasamız yürürlükte iken, bu maddenin eski Anayasa zamanında da, gayet yerinde bir tefsir kararı ile, T. B. M. Meclisinin bir tefsir kararıyla, şümulü anlamı izah edilmişti.

Huzurunuzu fazla işgal etmekten üzülürüm. Fakat, Devletin yapacağı tasarrufların tesbit edilebilmesi ve hakların kullanılması, vatandaş -

Devlet bakımından önemli olduğu için, müsaade-nizle, eski Anayasanın bu hükmü ile ilgili 803 sayılı Meclis Kararını arz edeyim. «T. B. M. Meclisi, teşri ve icra salâhiyetini kendi uhdesinde bulundurur. Bunlardan teşriî salâhiyetini T. B. M. M. bizzat kendisi istimal eder. İcra salâhiyetini ise, kanunda tasrih edilen hususlar dışında olmak üzere, ancak kendi arasından ihtihabettiği Reisicumhur ve onun tâyin ettiği İcra Vekilleri Heyeti marifetiyle istimal eder. Teşkilâtı Esasiye Kanununun şu hükmü Büyük Millet Meclisinin icra işini bizzat yapmasına mânidir.» Binaenaleyh eski hukukumuzda da yani 1924 Anayasasında, Büyük Millet Meclisinin icranın yerine kaim olarak bir kaymakam tâyin etmesi, askere alması gibi tasarruflar yapması mümkün değildi. Yalnız bu 7 nci ve 4 nci madde eski Anayasamızda birtakım karışıklıklara vesile veriyordu. Mademki icrada esas yetki Meclisin elindedir. Bunun yerine kaim olması mümkündür, şeklinde düşünülebilirdi.

Mademki eski Anayasanın 4 nci maddesi : «Türkiye Büyük Millet Meclisi milletin yegâne ve hakiki mümessili olup, millet namına hakkı hâkimiyeti istimal eder.» diyor. Meclis salâhiyetlerinin bir kısmını hizmetlerin görülmesi için Hükûmete devreder. Bununla beraber, hâkimiyet hakkı bu yetkilerin hepsini kapsar, iddiası olabilirdi!

Yeni madde ile bu önlenmek istenmiştir. İcranın tasarrufları Anayasanın ve Anayasanın esaslarını koyduğu kanunlara göre olacaktır. Bunun lüzumuna işaret etmek istemiszdir.

Aslilik veya müstaklık, milletin egemenliği bakımından değildir. Ama, bir kanun olmadığı zaman, yürütmenin olmamasından doğmaktadır. Nitekim, yargı yetkisi için bu tâbir konulmamıştır. Çünkü, Muhterem Heyetiniz pek iyi bilir ki, mahkemeler sadece kanunu uygulamakla mükellef değildir.

Yine bir faraziye olarak da, bir meselede, bir konuda, hiçbir kanun mevcudolmadığını kabul edelim. Bir ihtilâf çıktığı zaman, mahkeme bu ihtilâfı halletmek zorundadır. Binaenaleyh, kazai fonksiyon, kazai murakabe kanun olmadan da mutasavver olan bir şeydir. Nitekim, Anayasa, hiçbir mahkemenin, vazife

si içinde bulunan dâvaları reddetmeyeceğini açıklamıştır. Bu bakımdan, hâkim, kanun var mı, yok mu diye arayıp kanun yoksa bunu halleden bir kanun yoktur. Binaenaleyh ben bunu baltetmiyorum diyemez. Halbuki iera için durum bu değildir. Yürütme için bir kanun yoksa ierannı yapabileceği bir şey yoktur. Kanun olmadığı zaman iera yoktur. Kanun olduğu zaman yürütme için bunu tatbik kabiliyeti vardır. Siyasi mesuliyet bir tarafa bundan dolayı icraya terettübeden hukuki mesuliyetler vardır. Ve bu kazai müeyyideler altındadır. Şimdi yasama için ise ihmal halinde ise kazai murakabe mevcut değildir. Şu halde yasama ile yürütme arasındaki hukuki münasebetlerde bir bir evlilik bir sonralık mevzuubahsoluyor. Bunu 4 nevi madde de belirtmeye çalıştık.

Belki bu izahatımla maddenin komisyonea nasıl görüldüğünü izah edebildim, sanıyorum.

BAŞKAN — Esat Çağa.

ESAT ÇAĞA — sual soracaktım. Kendileri izah ettiler. Kanunlara tebaiyet meselesi, yargı için de mevzuubahistir. Eğer bu bakımdan görev deniyorsa yargı için de demek lâzımdır. Komisyon noktai nazarını izah ettiler. Onun için bir şey diyecek değilim. Geri aldım sözümü.

BAŞKAN — Madde hakkında verilen bir takdir vardır: Okuyoruz.

Yüksek Başkanlığa

Sözlü olarak gerekçesini açıkladık. Tasarımın 6 ncı maddesinin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini saygılarımızla arz ve teklif ederiz.

Hamdi Orhon

Necip Bilge

Kemal Türkoğlu

Salih Türkmen

Madde 6. — Yürütme görevi, cumhurbaşkanı ve bakanlar tarafından yerine getirilir.

BAŞKAN — Önerenin nazarı dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Önerge nazarı dikkate alınmamıştır.

Maddeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

ESAT ÇAĞA — Sayın başkanım, benim önergemiyi oya sunmadınız.

BAŞKAN — Geri aldığımızı söylemişsiniz.

ESAT ÇAĞA — Ben önergemiyi değil, sözeüye karşı sorduğum soruyu geri almıştım.

BAŞKAN — Madde kabul edildiğine göre,

önergenizi ikinci müzakerede tekrar verirsiniz, efendim.

Şimdi 7 nevi maddeyi okuyoruz.

VII. Yargı yetkisi

MADDE 7. — Yargı yetkisi Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.

BAŞKAN — Söz istiyen yok. Komisyon bu maddenin «yargı yetkisi» kelimesinden sonra bir virgül ilâvesi şekliyle kabul edilmesini istemektedir. Binaenaleyh, bu düzeltme ile maddeyi oyu- nuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

VIII. Anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı

MADDE 8. — Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.

Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, kişileri bağlayan ve doğrudan doğruya uygulanması gereken temel hukuk kurallarıdır.

BAŞKAN — Sayın Necip Bilge.

NECİP BİLGE — Muhterem arkadaşlarım, bu maddenin birinci fıkrası hakkında söyleyecek hiçbir şey yok. Zaten eski Anayasamızda da bu fıkra vardı.

İkinci fıkraya gelince: Bu fıkranın ifade tarzı herkesin anlayacağı bir şekilde değil. Müsadenizle okuyayım. Burada, «Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını kişileri bağlayan ve doğrudan doğruya uygulanması gereken temel hukuk kurallarıdır.» denmektedir. Bu hüküm karışıktır ve anlaşılması güçtür. Esasen bu hüküm kanaatimce, diğer kanunların anayasaya uygunluk, veya aykırılığını kazai şekilde murakabesi hakkında bir başka hüküm bulunmadığı zamanlarda belki lüzumlu bir hüküm olarak kabul edilebilir. Fakat kanunların anayasaya aykırılığının kazai bir şekilde murakabe edilmesi hakkında hüküm koyan yeni anayasa tasarısından sonra buna lüzum yoktur zannediyorum. Çünkü eskiden böyle kazai bir murakabe mevzuubahsolmadığı yani bu hususta hüküm bulunmadığı için iktidarlar; Anayasanın hükümlerinin hükümete, hâkime veya vatandaşlara hitabetmediği doğrudan doğruya Teşrii Meclise hitabettiği şeklinde bir esbabı mucibe ileri sürerek, anayasaya aykırı kanun çıkıp çıkmadığı meselesinin mahkemelerce murakabe edilemeyeceği noktai nazarı müdafaa

ediyorlardı. Kanaatimce yanlış bir fikir. Bu yanlış fikri bertaraf etmek için böyle bir hükme ihtiyaç hâsıl olduğu akla gelebilir. Yani kazai kontrolü açıkça hükme bağlamıyan bir Anayasamızın yürütme ve yargı organlarını da bağladığını ifade etmekte fayda olabilir. Fakat böyle bir kontrol teşkilâtlandırıldığı yani Anayasaya hüküm konduğu takdirde, artık söz konusu fıkra ya lüzum kalmaz.

Bugün için kazai kontrol hükmüne bağlanmış olduğuna göre, bu hususta ayrıca bir hüküm koymağa lüzum olmadığına kaaniyim. İkinci fıkra yerine eski Anayasa hükmü konabilir.

Hiçbir kanun Anayasaya aykırı olamaz. Anayasa hiçbir sebep ve bahane ile savsaklanamaz, işlemekten alıkonulamaz. Bu hükümle her şey önlenebilir; yani Anayasamızın üstünlüğü mevcut 2 nci fıkradan daha kuvvetli bir anlamda ifade edilmiş olur. Bu itibarla iki, 2 nci fıkranın kaldırılarak, onun yerine eski Anayasamızda mevcudolan metnin buraya konması yerinde olacağı kanaatindeyim. (Önerge, önerge, sesleri) Bu hususta bir de önerge veriyorum. Takdir sizindir.

BAŞKAN — Cevdet Aydın.

CEVDET AYDIN — Muhterem arkadaşlar, 8 nci maddenin 1 nci fıkrasındaki, «kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.» hükmünü benzeniz o kadar kuvvetli görmüyorum. Bu bakımdan, (hiçbir kanun Anayasaya aykırı olamaz) denirse; hem daha kesin hem daha geniş ve anlam bakımından da daha kuvvetli bir tâbir olacaktır. Bu itibarla birinci fıkra hiçbir kanun Anayasaya aykırı olamaz şeklinde olmalıdır.

İkincisi; Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, kişileri bağlayan ve doğrudan doğruya uygulanması gereken temel hukuk kurallarıdır.

Burada baştaki Anayasa hükümlerinden sonra «Devletin» tâbirini koymak ve bu suretle Anayasa hükümleri Devletin yasama, yürütme ve yargı diye devam etmesi daha uygun olacak zannedirim.

Bir de (kişileri bağlayan) diyor cümle. Kişi tâbiri daha ziyade hakiki şahsı ifade eder. Halbuki hukuk literatüründe umumiyetle hükmi ve hakiki şahıslar ayrı ayrı ifade edilmektedir. Bu tâbirin de; tüzel ve gerçek kişiler şek-

linde düzeltilmesini rica ediyorum. Bunun için de bir önerge veriyorum. Bu hususta bir önerge veriyorum. Şimdi önergemde istediğim hususları okuyorum: (Madde 8. — Hiçbir kanun Anayasaya aykırı olamaz. Anayasa hükümleri, Devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, özel ve tüzel kişileri bağlayan ve doğrudan doğruya uygulanması gereken temel hukuk kurallarıdır.)

Takdir Yüksek Heyetinizindir.

BAŞKAN — Buyurun Raif Aybar,

RAİF AYBAR — Efendim, takdir buyuracağı üzere, bu 8 nci madde, bizim Anayasamıza yeni hükümler getirmektedir. Bizim Anayasa hukukumuzda, Anayasa nizamımızda kanunların Anayasaya muhalefeti meselesi, mahâl bir mesele değildi.

8 nci madde işte bu noktaya bir hal sureti getirmiş ve topyekûn tasarıdaki esaslarla mesele burada bir suret ve bir ölçü içinde hâl olmuş, düğümlenmiştir. Bu itibarla, benzeniz 8 nci madde üzerinde, bilmiyorum belki de biraz fazlaca önem verdiğim için, önemle durdum. Bunun sonucunda, 8 nci maddenin getirmek istediği, Türk hukukuna getirmek istediği, uygulanış tarzının nereye kadar varacağı hususunda ve bu maddedeki tâbirlerin nelere muzaf olduğu hakkında pek tatmin olmadım. Komisyonun bu maddenin nelere mahmûl olduğunu neleri sırtında taşıdığını bizi kişi olarak, Devlet olarak, Hükümet olarak nereye kadar götüreceğini ve nerede bırakacağı hususunu komisyonun yardımıyla iyice tesbit etmek için huzurunuzu ısgal etmiş bulunuyorum. Şimdi; neden böyle düşündüğümü arz edeceğim: Benden evvel konuşan Sayın Necip Bilge'nin de işaret ettiği gibi 8 nci maddenin birinci fıkrası sarıh. Bence de mesele ikinci fıkranın portesindedir. 8 nci maddenin 2 nci fıkrasında sureti umumiyede şöyle denilmektedir.

«Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, kişileri bağlayan ve doğrudan doğruya uygulanması gereken temel hukuk kurallarıdır.» diyor.

Şimdi, bu ikinci fıkrada bir çapraşıklık var gibi geliyor bana. Benim tereddüdüm maddenin gerekçesi bakımındandır. Orada deniyor ki, (Anayasa Mahkemesi ile, bu kontrolü sağlan-

diği gibi, bundan başka, 8 nci maddenin ikinci fıkrasındaki hüküm ile, Anayasadaki kaidele-
rin sadece yasama organına hitabettiği gibi yer-
siz iddialar önlenmekte ve Anayasa hükümleri-
nin kurallar hiyerarşisindeki mertebeye işaret edil-
mektedir.) Yani (Anayasa hükümleri, yasama,
yürütme ve yargı organlarını, idare makamları-
nı, kişileri bağlayan ve doğrudan doğruya uy-
gulanması gereken temel hukuk kurallarıdır)
denmekle ileri adımlar atılmış ve Anayasa hü-
kümlerinin, kurallar hiyerarşisinde önemine işa-
ret edilmiştir.

Şimdi, hukukumuzda yeni esaslar getirmiş
olan Anayasa diline işaret ettim. Bu maddenin
şu esbabı mucibesi, sanıyorum ki, maddenin bür-
yesindeki azametle gayrikabili telif olarak bür-
y bırakılmıştır. Yani bu esbabı mucibe, böyle iki
satırla ifade edilecek bir mesele değildi. Bu ba-
kımdan tereddütler oluyor. Şöyleki; Anayasamın
yasama, yürütme ve yargı organlarını nasıl bağ-
layacağı ifade edilmiştir. Anlatılmıştır. Anayasa
Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesinin salâhi-
yetleri mevzuunda ve faslında bunlar işaret edil-
miştir. Ezcümle 150 ve 152 nci maddelerde bun-
lar gösterilmiştir. Bu maddelere göre; kanunla-
rın Anayasaya muhalefeti, Anayasa muvacehesin-
de ve umumiyetle mahkemeler müvacehesinde
olmak üzere ikiye ayrılmış vaziyettedir. Ana-
yasa muhalefeti işleyiş istikameti.

Bu istikametlerden birisi; 150 nci maddede
tanzim edilmiş bir hüküm. Bu hüküm, Anayasa-
ya muhalefetten dolayı bir iptal dâvasını derpiş
eden hükümdür. Ve bu iptal dâvasını kınların
açacağı da tasrih edilmiş vaziyettedir.

Cumhurbaşkanı, siyasi partiler, altıda bir nis-
petinde milletvekilleri ve üniversitelere Yüksek
Mahkeme, Yüksek hâkimlerden kurulu bir mües-
sese olan Anayasa Mahkemesine iptal dâvası aç-
abileceklerdir. İptal dâvası, kanunların belirli mad-
delerinin Anayasaya aykırılığı belirtilecek, göste-
rilecektir. Anayasaya muhalefet meselesi, burada
kanunlara müteveccih olan bir şeydir. Bu 150 nci
maddede hükme bağlanmıştır. Diğer bir kısmı da
152 nci maddede zikrediliyor, işaret ediliyor. Bu
maddede Anayasaya muhalefet bir meseleyi müs-
tehire halinde, mahkemeye ya defî yolunda veya
re'sen nazarı itibara alınarak düzenlenmiştir.

Şimdi Necip Bilge arkadaşımızın kısaca temas
etiği noktaya bendeniz de temas etmek istiyorum :

Anayasaya muhalif olan bir kanun yapmak,
150 nci maddede isimleri geçen siyasi, resmî mü-
esseseler tarafından, bir muhalefet iddiasıyla ip-
tal dâvası açılmasının söz konusu olabilmesi ve
bir de durumun ilgili bir mahkemeye bir ihtilâf
dolayısıyla Anayasaya aykırılığın söz konusu ol-
ması hali var. 152 nci maddede bunu gösteriyor.
Bu 15 nci madde dolayısıyla Anayasaya muhale-
fetin mevzuubahis olması halinde; mahkemenin
bu iddiayı ciddî bulması kaydı şartına bağlı ola-
rak bir meseleyi müstehire halinde Anayasa Mah-
kemesine aksettirip oradan karar almak suretiy-
le dâvayı rüyet yoluyla Anayasaya muhalefetin
kişiler tarafından da mevzuubahsedileceği ve di-
ğer mahakim safhasında şu prosedürden geç-
mek suretiyle netice alınacağını kaydedilmiş
bulunması hali var. Buna rağmen ikinci fıkra-
da bundan da başka bir türlü Anayasaya mu-
halefet iddiası mevzuubahis ediliyor gibi görü-
nüyor. Ve deniyor ki; «idare makamları ve kişi-
leri bağlayan ve doğrudan doğruya uygulanma-
sı gereken temel hukuk kurallarıdır.»

Şimdi, işte bu (idari makamları ve kişileri
bağlayan) hükmünün tatbikatı ne olacak? Doğ-
rudan doğruya uygulayacak olanlar karar ver-
me safhasında, tatbikatta ne yapacak? Buradaki
mâna nedir? İdare Anayasaya aykırı bulduğu
bir kanun hükmünü tatbik etmiyebilecek mi?
Veya diyebilecek mi ki, Anayasaya aykırı olma-
yan şu hükmü tatbik ederim ama filân hükmü
tatbik etmem. Bunu yapabilecek mi? Tasarıda
bir de 124 nci madde var, kanunsuz emir mev-
zuunda bu 124 nci maddeye göre, ilgili kimse
verilen bir emre,, yasaya aykırılıktan dolayı iti-
raz edilebilir. Yazılı emir istiyebilir. Bu emir ve-
rilirse infaz gerekir. 8 nci maddenin 2 nci fıkrası-
ndaki doğrudan doğruya bağlı oldukları ku-
rallarda tatbikat bakımından, 124 nci maddeye
göre, âmirin emrinin Anayasaya aykırı olması
takdirinde; infazın dışında bir şey yapabilir mi?

124 nci maddenin esbabı mucibesi bu nokta-
da daha zengin mi ve şu ikinci fıkradaki âmir ve
kişilerce doğrudan doğruya tâbi olunacak kural-
lar tâbiri içine alınmış olan mevzuu, hal suretine
bağlayan bir hamule taşıyor mu? 124 nci madde-
nin iki satırlık esbabı mucibesine baktım. Aynen
şöyle diyor; «Bu maddenin eski Anayasamın 94
nci maddesindeki kanuna muhalif olan umurda
(âmir itaat memuru mesuliyetten kurtarmaz)

hükümüyle Memurin Kanununun 40 neî maddesindeki hükümler arasındaki ahenksizliği gidermek, vuzuhu sağlamak, kanunilik prensibiyle idarî hiyerarşi ve disiplin zaruretlerini telif eden hükümler sevk edilmiştir:»

Takdir buyurur ki, bugünkü 124 neî maddede eski Anayasanın 94 neî maddesinde, ne de Memurin Kanununun 40 neî maddesinin aralarındaki ahenksizliği telif etmek için konulan hüküm bu konuda daha fazla sarahat taşıması lâzımgelirdi, bu hal yoktur. O halde bu iş ancak 8 neî maddenin 2 neî fıkrasında yapılabilir.

Bu itibarla 2 neî fıkranın, kanunların Anayasaya muhalefeti mevzuunda, yeni bir şey getirip getirmediği, yani mahkemeler yolu ile, gerek Anayasa mahkemesi ve gerekse diğer mahkemeler yolu ile kanunların Anayasaya aykırılığı iddiasıyla dâva açılmasından başka bir şey getirip getirmediği hususunda gerekçe metnini pek tatminkâr bulmadım. Bu Anayasa, her hangi bir özel ve küçük bir kanun olsaydı, tatbikatta da şu veya bu şekilde bir eksiklik, bir aksaklık kolayca giderilebilir, tamamlanabilir derdim. Fakat, Anayasa için, onun her hangi bir hükmü, fıkrası için durum, ve imkân aynı değildir. Bu bakımdan, bu 2 neî fıkrada getirilmek istenen hüküm beni endişeye sevk etti. Belki yanlışyorum; komisyondaki değerli arkadaşların beni bu noktada ikna etmelidirler. «Her kelime burada şu mânaya mahmul ve şu sahâyı ihata etmek üzere kullanılmıştır. Şu tâbir şunun içindir. Emsal şudur, şu gibi hallerde madde işliyecektir şu gibi hallerde işlemyecektir. Birinci fıkrada işlemesine rağmen ikinci fıkraya da lüzum vardır. Çünkü ikinci fıkra birincinin işliyeceği sahanın dışını da tanzim etmek için konmuştur.» diye bir izaha girenlirse ve bizi tatmin ederlerse o zaman bu madde Anayasa da kalabilir. Ama eğer böyle olmayacaksa ben o zaman Bilge arkadaşına müvazi olarak düşünürüm ve bu ikinci fıkrayı büsbütün kafa karıştırıcı ve tatbikatı allak bullak edecek olan ve idarecileri ve halkı müşkülâta sokan ve salâhiyetlerin istimalinde yanlış yollara sevk eden bir madde, bir fıkra olarak mütalâa ederim. O zaman da tasarıdan olduğu gibi çıkarılmasının daha uygun olacağını öne sürebilirim, böyle telâkki edebilirim.

Hürmetlerimle, efendim.

BAŞKAN — Sayın Sırrı Atalay,

SIRRI ATALAY — Muhterem arkadaşlar; 8 neî maddenin gerekçesi hakikaten tatmin edici değildir. Buna rağmen, 8 neî maddenin ikinci fıkrası, hukuk mevzuatımıza yeni bir hüküm getirmektedir. İhtiyacı karşılıyan ve yerinde bir hüküm olarak almak doğru olur zannederim. Bu maddenin ikinci fıkrasıyla Anayasa hükümlerinin vasfı ve bağlayıcılık şümulü tesbit edilmektedir. Bu suretle bizde ilk defa Anayasa hükümleri târif edilmekte ve bu târifle beraber bağlayıcılık ve şümulü ayrıca tesbit edilmektedir. Bu hükümlerle bağlayıcılık organlarda tereddütler husule getirmeyecektir. Yenilik şurada : Eskiden zannedilirdi ki, Anayasa doğrudan doğruya yasama organlarına hitabeder. Anayasa, iera ve yargı organlarına hitabedemez. Bu sebeplerdir ki, Anayasanın çeşitli sebep ve vesilelerle ihlâli karşısında organlar vazifelerini yapamamış. Anayasanın ihlâl ve tahriplerine seyreî kalınlardır. Bu madde ile Anayasanın bağlayıcılık vasfı ve şümulü tesbit edilmektedir. İera organına, yasama organına ve yargı organına hitabedilecektir. Bu hitaplar dolayısıyla da ki, 152 neî maddedeki iptal dâvası yanında, Anayasaya muhalefet ve Anayasayı ihlâlden bahsederek arkadaşımızın meskût geçtiği hususları yani cezai mesuliyetle bahis mevzuu olacaktır. İptal meselesi, bu madde içinde yer almaktadır. Anayasayı tam mânasıyla muhteva ve şümulünün ihtiva ettiği sahalarda yerinde bir hüküm olarak almak zannedersen yerinde ve isabetli olur. Bu durum karşısında eski Anayasanın 103 neî maddesindeki (Teşkilâtı Esasiye Kanununun hiçbir maddesi, hiçbir sebep ve bahane ile ihmal veya tatil olunamaz.) Hükümü bu maddenin getirdiği şümul ve vasfı ifade etmesine imkân yoktur. Birinci fıkrayı ben eski hükümdeki daha kesin ve sarîh cümlelerin yanında zayıf bulmaktayım. (Hiçbir kanun Teşkilâtı Esasiye Kanununa muhalif olamaz) tarzındaki ifade karşısında buradaki ifade çok daha zayıf bir ifadedir. (Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz) fıkrası eski ifadenin yanında cılız ve zayıftır.

Bunun, hiçbir kanun Anayasaya aykırı olmaz şeklinde değiştirilmesini arz ve teklif ediyorum. Bunun için bir taktir veriyorum. Kabul edilmesini rica edeceğim.

OSMAN ALIŞIROĞLU — Muhterem arkadaşlarım; küçük bir noktaya işaret edeceğim.

İkinci fıkranın ikinci satırında «kişiler» kelimesinden evvel bir (ve) kelimesinin konulması icabettir. Aksi halde bu cümledeki (kişiyi bağlayan) dan sonra gelen (ve) kelimesi birinci kurullara ait olacaktır. Buna komisyon iştirak ederse takrir vermeye lüzum kalmıyacaktır, rica ediyorum.

Fethi Çelikbaş, buyurun.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Muhterem arkadaşlar, bendeniz de ikinci fıkranın üzerinde biraz komisyonun açıklama yapmasını rica edeceğim. İkinci fıkra «kişileri bağlayan ve doğrudan doğruya uygulanması gereken temel hukuk kaideleri» diyor. Bilhassa kişileri ne yönlerden bağlamaktadır. Sırrı Atalay arkadaşımız bahsettikleri, kişilerin ceza hukuku bakımından bağlandığı yer bellidir. Ceza Kanununun derpiş etmediği bir vaziyette vatandaş nasıl teziye edilebilir ve bunun kişileri bağlamasından ne anlaşılır. Hukuki bakımdan Anayasa Mahkemesinin ihdası ile alâkalı olarak yasama, yürütme ve yargı organlarını bağlaması kolay anlaşılır ama, kişileri bağlamasından ne anlaşılacağı belli değildir. Ve müeyyide de nedir bilinemez. İkincisi, doğrudan doğruya uygulanması gereken temel hukuk kurallarıdır, bu kısmın Anayasa Mahkemesince re'sen dikkate alınacağı anlaşılıyor. Fakat, kişiler için doğrudan doğruya uygulanmaktan ne kastediliyor? Nasıl uygulanacak? Ve nihayet bütün bunları bir müeyyideye bağlamak lüzumu ortaya çıkınca vuzuhuzluk büsbütün ortaya çıkmaktadır. 153 ncü maddenin son fıkrasında da hüküm buraya nispetle bir farkla yazılmıştır. «Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve Devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idari makamlarını gerçek ve tüzel kişiler bağlar», diyor. Burada tüzel kişilerden bahis geçmediğine göre gerçek kişiler dolayısıyla bu temel hukuk kaideleri tüzel kişilere de uygulanacak mıdır? Burada bir vuzuhuzluk vardır. Komisyon oturduğu yerden «bağlar» dedi. Arkadaşlar, Anayasa inşai hükümler vaz'eder. Ama bu sahayı tanzim hususu hukukun sahasındadır. Bu itibarla her hüküm bir müeyyide ile göstermek ve her hüküm karşısında vatandaşın diğer kanunlarda başka bir hüküm bulunmadığı takdirde Anayasa hükmünün nasıl bağliyaacağını tavzih etmek lâzımdır.

Bir de ikinci fıkranın son derece vuzuhuz

olduğunu ve esbabı mucibesinin bu vuzuhu vermekten uzak, gayet mahdut ve muhtasar yazılmış olduğunu söylemek istiyorum.

Nihayet Komisyon, zabıtlara geçmek suretiyle bu konuda muhterem heyetinizi biraz tenvir ederlerse isabetli hareket etmiş olacaklardır. Komisyonun vereceği izahata göre mevzuun kararlık köşeleri varsa yine huzurunuzu işgal etmek zaruretinde olacağım arkadaşlar. Mâruzatım bundan ibarettir.

BAŞKAN — Muammer Aksoy.

ANAYASA KOMİSYONU ADINA MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlar; mühim olan bu maddenin ifade etmek istediği fikri, prensibi, muhtelif şekilde formüle edebiliriz.

Muhtelif memleketlerin Anayasalarında, bu konuda farklı hükümlere tesadüf olunur. Fakat ifade etmek istediğimiz mefhum, muhterem heyetimizin malûmudur: «Anayasanın üstünlüğü prensibi». Anayasa bütün hukuki kuralların üstünde, kanunların, tüzüklerin, kararların üstindedir ve cemiyet içinde hukuki mâna ifade eden her faaliyet, ona uygun olacaktır. Hukuk Devletin birinci cümlesi; Anayasanın üstünlüğü prensibidir. Bu böyle olduğu halde, muhtelif memleketlerin Anayasalarında, şimdi görüştüğümüz hüküm yoktur. Meselâ Fransız Anayasasında göremedim, İtalyan Anayasasında göremedim. Onlar diyorlar ki, Anayasanın başka maddelerinde ifade edilen hükümlerden, Anayasanın üstünlüğü prensibi çıkmaktadır. Bundan önce de, komisyonun muhtelif sözcükleri tarafından ifade edilmiştir ki, Anayasalar memleket ihtiyaçlarına göre şekil alır. Biz, öteden beri hürriyet hasreti çeken bir memleket olduğumuz gibi, daima Anayasa buhranı içinde kalmış bir memleketiz. Bundan dolayıdır ki, nasıl başka memleketlerin Anayasalarında 50 maddelik hürriyet kısmı bulunmadığı halde, tasarıda yer alıyorsa; Anayasanın üstünlüğü prensibini de, muhtelif şekillerle ifade etmeyi ve perçinlemeyi tercih ettik. Nitekim, totaliter istikamette gelişmelerden çok zarar görmüş memleketlerde de, aynı ihtiyacın belirdiğini görüyoruz. Meselâ Japonya'da durum böyledir. Totaliter bir idare yüzünden, bu Devletin başına çok şeyler geldi. Onun için, modern bazı Anayasalarda hiç bulunmayan bir hüküm, bir değil iki madde ile, önce hürriyetler bakımından sonra da diğer hükümler bakımından ayrıca ifa-

de edilmiş; (Bölüm 9: Anayasanın değiştirilmesi), (Bölüm 10: En yüksek kanun) başlıkları altında ayrı bölümler tahsis edilmiştir. 97 ne maddeyi aynen okuyorum: «Bu Anayasa ile Japon milletine temin olunan insan ana hakları, - ki bunların methü senası da yukardaki maddelerde yapılmıştı - beşerin hürriyet uğrunda giriştiği asırlık mücadelenin bir neticesidir; bu haklar çok acı tecrübelerin mahsulüdür ve dokunulmaksızın muhafaza edilmesi için bugünkü ve ileriki nesillere devredilmiştir.» Bununla yetinilmiyerek, 98 ne maddede şu hüküm sebk edilmiştir: «Bu Anayasa milletin en yüksek kanunudur; onun koyduğu hükümlere aykırı bir kanun, Tüzük kiral emirnamesi veya her hangi bir hükümet kararnamesi veya böyle bir emirnamenin bir kısmı, kanun kuvvetini haiz değildir ve yürürlükte telâkki edilemez.» Görülüyor ki, muhtelif memleketlerin tarihinde, Anayasalara kendi ihtiyaçlarına göre hususi kayıtlar konulmaktadır. Bundan ötürü biz de, bütün ihtiyaçları göz önünde tutarak, 1924 Anayasasının 103 neü maddesi hükmünü almakla yetinmedik. Dedik ki, Anayasa Mahkemesini koruyoruz; bu mahkemenin Anayasaya aykırı kanunları iptal edeceği de belirtildi. Ama Anayasaya aykırı kanunların, böyle telâkki edilmemesinden çok çekmiş bir millet olarak, Anayasanın üstünlüğü prensibini açıkça vaz'etmeli, ayrıca belirtmeliyiz. Hem de bu prensibi, genel esaslar kısmına, yani Anayasanın başına yerleştirmek suretiyle. Şimdi geliyorum. Formüllerimizde muvaffak olduk mu, olmadık mı? Meselesine : Arz ettiğim üzere, kasdımız, Anayasanın üstünlüğü prensibini âzami derecede perçinlemektir. İlk fıkra hükmü, eski Anayasadan alınmıştır. Ancak eski Anayasada bu fıkra tekil olarak ifade edilmişti. «Hiçbir kanun Teşkilâtı Esasiye Kanununa münafi olmaz». Bazı arkadaşlarımız, bu eski şeklin daha kesin olduğu kanaatinde. Bir kısım arkadaşlar da, tasarıdaki şekilde ifade edilmesini uygun görmüşlerdir. Bu bir takdir meselesidir; reylerinizle taayyün edecektir. Komisyon çoğunluğu, cümlenin çoğul olarak formüle edilmesinde fayda mülâhaza etmiştir. İstanbul Üniversitesi tasarisında ve Siyasal Bilgiler Fakültesi projesinde de, tekil olarak ifade edilmiştir..

İkinci fıkraya gelince : Birinci fıkrada ifade edilen fikir burada daha da kesin bir hale ge-

tilirmek istenilmiştir. Anayasanın 103 neü maddesi, gayet sarih olarak, hiçbir kanunun Anayasaya aykırı olmayacağı belirtiltiği halde, mahkemeler daima Anayasayı tatbik etmemek cihetine gittiler. Kanunla Anayasa çarpışırca, biz Anayasayı tatbik edemeyiz, çünkü o bize hitabetmez, dediler. Halbuki en yaşlısından en geneine kadar bütün Anayasa hocaları (Ali Fuat Başgil'den Münci Kapani'ye kadar) Anayasanın üstünlüğü prensibi hakkında birçok yazılar yazmışlar ve ittifakla «103 neü madde mevcut iken, mahkemeler Anayasayı tatbik etmeye mecburdur» fikrini savunmuşlardır. Buna rağmen 103 neü maddede mevcudolan Anayasanın üstünlüğü prensibini, mahkemeler tatbik etmediler. Böyle bir tecrübeyi geçirmiş insanlar olarak; Anayasanın sadece kâğıt üstünde kalmaması, plâtonik bir vesika derecesine düşmemesi ve kanunların ona uygun olup olmadığı bahis konusu olunca, Anayasayı tatbik etmeyen bir zihniyetin memleketten uzaklaştırılması için, ikinci fıkranın ilâve edilmesi lüzumu hâsıl oldu. Bazı memleketlerin Anayasalarında, meselâ Alman Anayasasında, sadece temel haklarla ilgili maddeler bakımından bu yolda bir hüküm vardır. Birinci maddesinin üçüncü fıkrası, «aşağıdaki temel haklar, yasama, idare ve yargıyı bağlar ve doğrudan doğruya tatbiki gereken hukuk kaideleridir» demektedir. Aynı hükmü, İstanbul Anayasa Komisyonu da benimsemiş ve bunu üçüncü maddesinde yalnız «temel haklar» için sevk etmişti. Bazı memleketlerde, bütün Anayasa hükümleri için daha geniş formüller kullanılmıştır. El Salvador Anayasasının eski 39 neü maddesi, «teşriî iktidar, icrai iktidar ve hiçbir mahkeme; hiçbir otorite veya şahıs, kanunun tâyin ettiği mesuliyetlere çarpılmaksızın, esas Teşkilât Kanunu tağyir, tahrif veya nakzedemez» diyor. Komisyondaki müzakerelerde şu neticeye vardık : Genel olarak Anayasanın üstünlüğü prensibini ve ayrıca hürriyetler hakkında da, bunların bağlayıcı olduğunu bildirir bir hükmü koyacağız. Anayasanın hürriyetlerden gayri hükümleri, diğer kaideleri, bir şahsı bağlama bakımından mâna ifade etmiyorsa, şahsı muhatap almıyorsa, elbetteki şahsı bağlaması bahis konusu olmayacaktır. Meclis ile Kabine arasındaki münasebeti düzenliyen hüküm, ferdi niçin bağlasın. Fakat bir Anayasa hükmünün fert ile münasebeti olabilecek ise, o hukuki kaide kişiyi de bağlar. Meselâ hürriyetler,

diğerlerinin hürriyetlerine tecavüz edilmemeyi gerektirdiğinden bu alanda bütün şahısları bağlayan kaideler bahis konusudur. Keza Anayasada sosyal haklara ait hükümler vaz'edilmiştir ki, bunlar patronu doğrudan doğruya bağlar. İnsani çalışma şartları ve saire hakkındaki hükümler de böyledir. Demek ki, bazı Anayasa hükümleri, hele haklarla ilgili olanlar, fertlere de hitabetmektedir; onları da bağlamaktadır. Anayasa hükümleri idareyi de bağlar. Bu kaide-nin belirtilmesinde bilhassa fayda vardır. Çünkü Türkiye'de idarenin keyfiliği, taraflılığı, 10 senelik tatbikatta en acı surette kendisini gösterdi. Ve bizler, çok kere idare memur ve âmirlerine karşı Anayasadaki toplanma hürriyeti ile diğer hürriyetlerden bahsettiğimiz zaman, bu şahıslar, Anayasadaki hükümler bizi alâkadar etmez dediler. O halde, bilhassa idarenin bu hükümlerle bağlandığını zikretmek lüzumu vardır. Bilmem arkadaşlarımızı tatmin edebildik mi?

Muhterem Alişiroğlu arkadaşımızın teklif ettikleri (ve) ilâvesi yerindedir. Aşağıda da aynı kelime tekrarlanıyor; sırf kulağa hoş gelsin diye bu kelime atılmıştı. Fakat Anayasada güzellikten ziyade sarahate taraftarız.

CEYDET AYDIN — Bir sual: Kişiler tâbiri yerine gerçek ve tüzel kişiler demek daha uygun olmaz mı? Komisyon ne düşünüyor?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Efendim, İstanbul Anayasa projesinde «gerçek ve tüzel kişileri bağlayan» kaydı mevcut idi. Biz bu tafsilâtı lüzumsuz telâkki ettik ve ben bunu lüzumsuz telâkki eden arkadaşlar arasında bulunuyorum. Büyük bir çoğunluk da aynı kanaattedir. «Kişi» tâbiri ile «şahıs» tâbirini, birbirinin karşılığı olarak kullanıyoruz. Hem tüzel kişi ve hem de gerçek kişiler, «kişi» tâbirine dâhildir.

ESAT ÇAĞA — Bir sual.

BAŞKAN — Buyurun.

ESAT ÇAĞA — Bu izahata göre bir hukuk devletinden doğrudan doğruya bahsedilmesi halinde burada devletin üstünlüğü ve organlarının ona bağlılığı mevzuubahs olur. Kişiyi kelimesi, bendenizi ilgilendirmez. Esas nokta Devlet organlarının faaliyetlerinde kanuna uygunluğunu hassaten yazma ve bu organların Anayasa nizamına uygun hareket etmesi meselesidir. Bu

itibarla «kişi» tâbiri biraz fazla gibi geliyor. Arkadaşımızın izahları bendenizi tatmin etmedi, lütfederlerse memnun olurum.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Bu mülâhazalar komisyonda aynen ileri sürülmüş fikirlerden biridir. Bunun üzerinde tartışıldı. Birçok arkadaşlar şu fikri müdafaa ettiler: «Anayasa hükümleri çok kere kişilere hitabetmez. Buradaki «kişileri bağlar» kaydı, sanki Anayasanın bütün hükümleri kişileri bağlıyormuş gibi, maddenin kasdını çok aşar bir ifadeye sahiptir.» Ancak, çoğunluk demmiştir ki; «Bir Anayasa hükmünün kişileri bağlaması ancak, bu hüküm kişilere hitabeden bir hukuk kaidesi olduğu takdirde bahis konusudur.» Biraz önce de arz ettiğim gibi, bu, hürriyetlerle ilgili hükümlerde olabilmektedir. Anayasadaki bir kaide, eğer kişileri muhatap alacak bir muhtevaya sahip ise, onları da bağlar. Anayasa hükümleri, genel olarak, gayet tabiidir ki, Devlet organlarını ilgilendirir. Bu iki fikir de komisyonda tartışıldı. Çoğunluğun fikrini arz ettim. Her iki fikir de, müdafaa edilecek mahiyettedir. «Kişi» tâbiri kalsın mı, kalmasın mı? Bana öyle geliyor ki, bu reylerinize taayyün edecek bir husustur. Lehinde, aleyhinde fikirler serd edilebilmektedir.

ESAT ÇAĞA — Anayasanın tâyin ettiği temel haklar, mükellefiyet meselesi Ceza Kanunu ile, Medeni Kanun ile ve diğer kanunlarla zaten kişiye intikal etmiyor mu?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — O başka efendim. Temsil ettiğiniz fikir de savunulabilir. Ama o zaman, «hürriyetlerle ilgili hükümler sadece Anayasada kaldığı müddetçe, yani bu hususta özel kanun çıkmadıkça, şahıslar onlarla bağlı olamaz.» neticesine varılır. Halbuki bazan doğrudan doğruya ferde hitabeden ve fakat kanunlarla ancak teferruatı düzenlenen Anayasa hükümleri vardır.

CAHİT ZAMANGİL — Müsaade ederseniz şu hususu öğrenmek istiyorum. Raif Aybar arkadaşımız 3 sual sordular. Tenvir ihtiyacında olduğum için, şayet not ettinizse, bu arkadaşımızın fikirleri üzerinde misaller vermenizi rica edeceğim.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Raif Aybar arkadaşımızın sualleri, ileride üzerinde durulacak noktalara temas etmektedir.

CAHİT ZAMANGİL — Cevabi mahfuz tutuyorsunuz.

BAŞKAN — Başkandan söz isteyiniz rica ederim.

MUAMMER AKSOY — Evet. Mâruzatım bundan ibarettir. Tatmin edilmemiş arkadaşlarımız varsa, tenkidlerine devam buyursunlar, kendilerinden istifade edeceğiz ve cevaplarımızı vermeye çalışacağız.

BAŞKAN — Fethi Çelikbaş.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Sayın Aksoy arkadaşımızı dinledim. İzahlarına göre şu husus sarahaten ortaya çıktı. Mahkemede görülmekte olan bir dâvanın seyri esnasında re'sen kanunları dikkate almak mecburiyeti olduğu gibi evveliyetle bunların kanuna aykırı olup olmadığı keyfiyeti de re'sen dikkate alınacaktır. Esasen Garp literatürlerinde yer almışlardır. Kişinin yasama organı ile olan münasebeti tanzim edilmiştir. Arkadaşlarımız diyorlar ki, mahkemeler, bir kanunu değil bütün kanunların Anayasaya aykırı olup olmadığını, işi görürken bakacak, bu sarıhtır. Fakat kişiler mevzuunda tereddütler bertaraf edilmemiştir. Üstelik pozitif hukuk bakımından konu daha bulutlandı arkadaşlar.

Şimdi arkadaşlar, biz burada Anayasa tanzim ediyoruz. Bu itibarla koyacağımız hükümlerin hukuki değeri olmak lâzım. Mücerret veya romantik bir şekilde hareket etmenin ameli bir faydası olmadığı gibi, vatandaşların beklediğimiz hak ve hürriyetlerinin çok daha aleyhine tatbika sebebiyet verileceğini hesaba katmak lâzımdır. Arkadaşlarımız dedi ki, Anayasamız bir esas vaz'etmiştir. Çalışma usulleri, insan sıhhatine ve haysiyetine uygun olarak iş verenler tarafından tanzim edilmeli... Bunu istiyoruz. Diğer kanunlarımız bu işe ait mevzuları tesbit etmemiş, gerekli müeyyideleri koymamış ise, tatbikat ne olur bilir misiniz? Zulme gider arkadaşlar. İcrayı ellerinde tutanların temayüllerine göre zulme gider. Tatbikat keyfilige kaçır, seninki usulüne göre tanzim edilmiş, seninki usulüne göre tanzim edilmemiş gibi tatbikatçıların vatandaşlarla olan hususi münasebetlerine göre nizamlanır. Biz arkadaşlar partizan idareden yeni kurtulduk. Bir Millî Korunma Kanununun tatbikatının ne kadar çeşitlilik içinde geçtiğini görmüşüzdür. Kanun aynı kanundur. Tatbi-

kat bir vatandaşın diğerine pek çok değişebilmektedir. Çok iyi niyetlerle vaz'edilmiş olan hükümler dahi tatbikatta iktidarda olanların elinde kanunun tatbikatına mevzu olacak hususta, kanunun tatbikatına muhatabolan vatandaşların davranışlarına göre pekâlâ indilik içinde yürüyebilir. Türkiye bu devri yeni geçirmiştir. Bâzi kanunlarda da burada olduğu gibi vardır. Bunlar yine yasama organına ilham veren hükümlerdir. Bu kanunları yürütmekle mükellef olanların ilham alacağı başka hükümler de vardır. Ama bunlardan Sayın Aksoy'un çıkardığı mânaları çıkarmak imkânını ben bulamadım. Onun için bu mevzuda vuzuha kavuşmak lâzımdır. Kişi bağliyan bu kayıtların tatbikatta vatandaş hürriyetine gölge düşürmesinden endişe ediyorum.

Cezaya ait Roma hukukunun, ulvi prensipleri tasarıya alınırken, hukukun bir müeyyideye bağlı olduğunu unutmamak mecburiyeti vardır. İndi hareketlerle kanunun dışında fazla şeylere yer vermemek lâzımdır. Düşündüğümüzün tamamı ne ise metinde olması lâzımdır. Cemiyetimiz pek yakında bunların yükünü çekmiş bulunuyor.

Birinci mevzu aynen, sarahaten anlaşılıştır. Anayasa üstün bir kanundur. Diğer kanunlar buna aykırı olmamalıdır.

İş, mahkemelere intikal ettiği zaman, tatbik olunan kanunların, Anayasaya uygunluğuna evvelâ bakılacaktır. Kişilerle olan münasebetler gayrivazıhtır, bunda tehlike görmekteyim. Niyet bakımından değil; fakat tatbikatın nasıl olacağı bakımından tehlikeli görüyorum. İlham güzel, prensiplerin vatandaş huzur ve emniyet verebilmesi için daha objektif ve daha vâzih olması da lâzımdır. Mevzu mücerret düşünmek lâzım. Ali'nin vaziyeti şu. Veli'nin vaziyeti bu. Buna sarahat verilmediği takdirde, bu beyanlardan sonra vatandaş ile siyasi iktidarın temayülâtı ve iktidarın tatbikatçı arasındaki münasebetlere göre bir huzursuzluk olmasından endişe ederim. Yüksek Heyetinizin vazifesi evvel beevvel Türkiye'de yaşayan vatandaşa emniyet ve huzur vermek olup, birtakım son derece ulvi prensipler pahasına da olsa onu huzursuzluğa sevk edecek bir tatbikata set çekmek olmalıdır.

Komisyon, bu durum karşısında uygun görürse, bir defa kendi arasında tezakkür etsin.

Hakikaten endişe ederim. Sadece fevkalâde iyi niyetler zaviyesinden bir noktâ nazar kâfi değildir, tehlikelidir. Çünkü mühim olan tatbikattır. Bu sebepten ben izahatın ikinci kısmını gayrivâzih gördüm. Komisyon beni mâzur görsün. Böyle ifade ediyorum, burada bu şekilde beyanda bulunmak vazifemdir.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Muhterem arkadaşlarım, diğer arkadaşlarımız bu madde hakkında yeter mâruzatta bulunacaklardır. Bendenizin kabul etmediği dihet, Fethi Çelikbaş'ın mevzuâ tuttuğu ışıktır. Maddede, söyledikleri gibi bir tehlike, hiç bir zaman yoktur. Bu madde için lüzumsuzluktan bahsedebilirsiniz. Abeslikten bahsedebilirsiniz. Falan madde hükmü, şahıslar için bağlayıcı olmaz diyebilirsiniz; ama tehlikeden bahsedemezsiniz. Biz, bilhassa hürriyetlerle alâkalı maddeleri teminat altına almak, için bütün organları ve kişileri bağladığımızı ifade ediyoruz.

Hürriyetleri, hususi hukukla ve cezai hükümlerle korumaktan bahsettiler. Belki bir yanlış anlaşılma var. Cezai hükümlerden bahsediyorlar. Biz birçok Anayasada bulunmayan ve ceza kanunlarına bırakılmış olan fakat modern Anayasaların umumî temayülüne uygun bulunan hükümlerden iki üç tanesini Anayasamıza yerleştirdik. Kanunsuz suç olmaz, kanunsuz ceza olmaz, kanunsuz «tedbir» olmaz dedik.

Anayasada ifadesini bulan bu prensipler kanunlarda teferruâtıyla düzenlenecektir. Anayasada, meselâ özel hayatın gizliliği de korunmuştur. Özel hayatın gizliliğine dokunulamaz deyince, yalnız Devlet otoritesi değil, kişiler de bu kayda riayet etmek zorundadır.

Keza çalışmanın korunmasıyla ilgili hükümler de böyledir. Meselâ ücretli hafta tatili, bayram tatili diye hükümler vardır. İlgili kanun kalksa bile, Anayasada hüküm olduğundan, ücretli hafta tatili bir hak olarak kabul edilecektir.

Bir şahsın yaşma ve cinsiyetine uymayan işlerde çalıştırılmıyacağına dair de Anayasa hükmü vardır. Bu da kişileri doğrudan doğruya bağlar. Kişileri yaşına ve şahsiyetine uymayan işlerde çalıştıranlar, hiç değilse Anayasayı ihlâl etmiş olacaklardır. Anayasamın bu husustaki emri icabı bir tedbir alınarak, çocukları böylesine çalıştıranlara, idari bir ka-

rarla da mâni olunabilir. Bu yolda hareket Anayasayı tatbik değil midir? Bendeniz vaktiyle Kemaliye'de, altı yedi yaşındaki çocukların halı dokuduklarını gördüm. Bu iş, kanuna aykırı bir hareket idi. Ama bugün kanunda hüküm olmasa bile, idari makam tedbir alabilir. Anayasadaki bu hüküm, bir müeyyide kaynağı vazifesi görecektir. Bu hükme dayanarak tazminat dâvası dahi açılabilir. Demek ki, şahıslara da hitabeden, onları da bağlayan bir hükümdür. Ceza hukuku bakımından ifade edilen endişe de yersizdir. Çünkü ceza için sarîh hüküm lâzımdır. Söz hürriyeti, toplanma hürriyeti gibi müesseseler bakımından, Anayasa hükümlerinin doğrudan doğruya tatbik edilir mahiyette olduğunun belirtilmesi, çok faydalıdır. Nitekim C. H. P. kongrelerinde, D. P. liler, sandalye üstüne çıkarak avazları çıktığı kadar bağırarak suretiyle, toplantıyı imkânsız hale getirmek istedikleri zaman, - meselâ serikte olduğu gibi - kanun hükümlerinden önce, Anayasamın 70 nci maddesinde vatandaşın tanınan toplanma hürriyetinin ihlâl edildiğini ileri sürdük ve bu hürriyetin fiilen sağlanmasını idareden talebettik. Akli başında ve yüreği yerinde olan idareciler de, daima bu talepleri nazarı itibara aldılar.

İşte bu maddedeki hükümle, Anayasadaki kuralların, kanunların yardımına hacet kalmaksızın dahi, doğrudan doğruya uygulanacağını ifade etmekten başka bir hedef güdülmektedir. Yoksa kastımız, Anayasaya tatbikatını asla idare edenlerin keyfine bırakmak değildir.

BAŞKAN — Sahir Kurutluoğlu.

SAHİR KURUTLUOĞLU — Muhterem arkadaşlar, bendeniz şahsan vuzuha varmak için birtakım meseleleri vaz'etmek istiyorum. Muhterem sözcü arkadaşımız bu madde hakkındaki izahlarında, bilhassa bundan evvelki zamanlarda, mahkemelerin (anayasa kendilerine hitabetmez) prensibinden hareket etmelerinin burada bir hükme bağlanmasının zaruri olduğunu söylediler. Belki 148, 150, 152 nci maddeleri tetkik ettiğimiz zaman böyle bir şey anlaşılabilirse de soruların izahını ben verilen cevaplarda bulamadım. 8 nci maddenin 2 nci fıkrası «Anayasa hükümleri, yasa, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, kişileri bağlayan ve doğrudan doğruya

uygulanması gereken temel hukuk kurallarıdır.» demektedir.

Doğrudan doğruya uygulanması gereken temel hukuk kuralları olduğuna göre mahkemeler bir kanunun anayasaya aykırı olup olmadığını tezekkür ettikleri zaman 152 nci madde ne yolda hareket edileceğini hükme bağlamıştır. Arkadaşımız diğer hususların memurlarla alakalı olduğunu ifade ettiler, o halde yürütme organı haricinde idari makamlara Anayasanın doğrudan doğruya nasıl hitabetmiş olduğunu anlamak icabeder. Bu takdirde idari makamlar kanunu hangi zaviyeden ve meselenin tatbikatında hangi noktadan hareket edilecek. Doğrudan doğruya hitabetme karşısında âmme nizamı tevakkuf devresine girecek midir? Girmeyecek ise kanunun anayasaya aykırı oluşu mahkemede defî zımında ileri sürüldüğü zaman anayasa mahkemesine gidilecek. Buna mütenâzır bir meselede idari makamlarca tetkik edilmeyecek midir? Zannedirim burada böyle bir düşünce yer almamıştır. Böyle olunca hitabın kazada başka, idarede başka şekilde tecelli etmesine ve binnetice kaza organları tarafından bir anayasa meselesinin mahkemenin talebine imkân vermiş olmasına mukabil, idari tasarruflarda bu yolun açık tutulmamış olduğunu görmekteyiz. Akla gelecek nokta şu : İdari makam Anayasa ile bağdamaşmayacak bir karara vardığı takdirde Anayasa mahkemesine, dolayısıyla vâkı müracaatlar bir hudut içine diye bir fikir gelir. Aneak 150 nci maddeyi okuduğumuz zaman görüyoruz, Anayasa mahkemesine, dolayısıyla vâkı müracaatlar bir hudut içine alınmış bulunuyor. Madeyi okuyorum: (Cumhurbaşkanı, son milletvekili genel seçimlerinde muhterem oy sayısının en az yüzde onunu alan veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsileisi bulunan siyasi partiler veya bunların Meclis grupları; Yasama meclislerinden birinin üye tam sayısının en az altıda biri tutarındaki üyeleri; kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren alanlarda Yüksek Hâkimler Kurulu, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay ve üniversiteler...) deniyor. Böyle olunca idari makamlar diye tasrih edilmesi icabederdi. 8 nci maddedeki uzuvların bir müracaat yolu yoktur. 152 nci madde (Bir dâvaya bakmakta olan hâkimin defan dermeyan edilme halinde hangi yollara gidileceğini ve 3 ay içinde Anayasa mahkemesine baş vurulmasını ve

Anayasa mahkemesi 3 ay içinde bir karar vermezse dâvaya bakmakta olan mahkemenin Anayasaya aykırılık iddiasını kendi kanısına göre çözülmüştür dâvayı yürüteceğini) hükme bağlamaktadır.

Kişilere hitabetmek zaviyesini ben şöyle anlıyorum: Hürriyetlerin diğer fertlerin hürriyetiyle mahdud olduğunu tâyin eden bir hüküm olacak sanırım. Mutlak surette cezaya hitabeden bir hüküm olarak değil tazminata hitabeden bir hüküm olacak mıdır, olmayacak mıdır? Benim hürriyetimin hududu şudur. Bu haklarımın ihlâlî bir hukuk mahkemesine müracaata bana hak verecek, bu kişinin Anayasaya riayetsizliği sebebiyle bana bu hak verilecek. Kişi tâbirini ben böyle anlıyorum.

Şahıs meselesinin halkı bakımından, idari bakımından muhterem sözeünün tenvir etmesini bilhassa rica ediyorum.

BAŞKAN — Raif Aybar.

RAİF AYBAR — Vaziyet biraz tavazzuh etmiş gibidir. Sekizinci maddenin ikinci fıkrası hakikaten dumanlı, gayrivâzıhtır. Bir maksat için konulmuş, âli bir maksat için tedvin edilmişse de birtakım müesseseleri nereye kadar tanzim için, hangi istikamete teveihen, taksiren tesbit ettikten sonra yazılmış olmak mazhariyeti kazanmamıştır. Yalnız şu anda komisyonun bir intibah almış olduğunu hissettim. Meseleyi arkadaşlarımız kristalize hale getirdiler. Vuzuh-suzluk misallerle kısmen izale edildi. Şahir Kurutluoğlu arkadaşımızın beyanlarını tekrar etmeksizin, mingayrihaddin biraz daha ikmalen, şu vaziyet var diyeceğim : Kanun Anayasaya muhalif mi, değil mi? Mesele budur ve Türkiye'de Anayasaya muhalefet mevzuu Anayasa dîli ile hangi sahalarda, kimlere karşı ve ne suretle önlenmek istenmiştir? Türkiye'de Anayasaya muhalif olan bir kanunun işleme ihtimallerinin tekevvününden başlayarak mevzu, kaza mercilerine müracaat bakımından 150 ve 152 nci madde ile tanzim edilmiş. İdari mercilerin Anayasa muhalefeti derpiş edebilmeleri, yani âmirinden aldığı emir Anayasaya aykırı olduğu takdirde bunu yerine getirmemek gibi yeni bir hak, 124 nci madde ile perçinlenmiştir. Fakat fertlerin bu Anayasa mahkemesine müracaat meselesi 150 nci maddede dendiği gibi değildir. 150 nci maddede, Cumhurbaşkanına, milletvekillerine ve bazı resmî müessese ve teşekküllere ka-

bul edilmiş bir iptal dâvası açmak hakkı vardır. 152 nci madde ise, vatandaşın mahkeme önünde ro'sen veya def'an Anayasaya muhalefet iddiasını dermeyan edilebileceğine ve bu kanaldan Anayasa mahkemesine işin intikal ettirileceğine mahsus ve munhasır kılınmıştır. Yani 8 nci madde ile Anayasaya bağlı olduğu söylenen kişinin veya bu Anayasaya bağlılığı doğrudan doğruya uygulama hakkı kabul edilmiş olan idare adamının, Anayasaya uygunluk telâkkisiyle veya hareketinde Anayasaya uygunluk bulunmadığı iddiasıyla ortaya çıkacak hallerde, böyle bir direkt müracaat hakkı, mahkemelerde bir dâva açmak hakkı yoktur. 152 nci madde 1 ve 2 nci fıkralarını aynen okuyacağım :

MADDE 152. — Bir dâvaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar dâvayı geri bırakır.

Mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını ciddi görmezse, bu iddia Temyiz merciince esas hükmle birlikte karara bağlanır.

Görülüyor ki, idarenin doğrudan uyguladığı muameleden dolayı asliye ceza mahkemesine hukuk mahkemesine, idari mahkemeye falan polis müdürünün, falan kaymakamın kendisi hakkındaki tutumunun veya; Anayasaya muhalefetle kendisini ızrar etmiş bulunduğunu iddia ederek vatandaşın dâva açması diye bir şey yoktur. 8 nci madde ile şahsen beni bağlıyor. Ademiriyeti halinde idare ve diğer şahıs için de bir yol, bir merci bulunması lâzım değil mi? İdare âmirleri, mülki âmirler ve memurların ancak Anayasaya muhalefet görüşünü doğrudan doğruya kullanma salâhiyeti, imkânı da yoktur.

Munhasıran Anayasaya muhaleffetten dolayı Damıstay yolu da açık değildir. Şu halde ben ancak vazifesini suiistimal eden bir memur suçunu arıyacağım, bu memurun suçunda, Anayasanın re'sen uygulanması neticesinde bizi ızrar etmiş ise onu bu mahkemede ileri sürebilirim. Yanlış anlamışsam ifade etsinler.

Şu halde mesele; Muammer Beyin heyecanlı ifade ettiği gibi, bu memlekette Anayasaya muhalefetler karşısında âdeta, tâbirimi caiz görünler, kan oturmuş vicdanlardan bu kan oturmanın giderilmesi gibi bir ihtiyacın müstakbel

için hissedilmiş olmasından geliyor, ama; bu ihtiyacı sağlamak için fıkrada, lâf üstüne lâf karışmış, netice yok.. Bir hükme dayanarak tatbikatın ihtilâtları, ihtilâfları, iltibasları ve ihtimalleriyle mevzuun halli kolay değil. Hulâsa; bir tüzel niyetin yanında, birtakım hâdiseler vâridolabileceği ve tatbikatta ellerin bögürlerde bırakılacağı anlaşılıyor.

Ben istirham ediyorum; ikinci fıkrayı, Anayasanın tedvin ruhuna sindirilmiş o maksada uygun olarak yeniden tedvin üzere komisyon geri alsın ve öğleden sonra sunulmak üzere düzeltsin. Böylece işler de uzamamış olur. Alsınlar, ikinci fıkrayı tekrar tanzim etsinler. Maddenin maksadına maksur ve sarîh olarak düzenlenmesi lâzımgeldiği kanaatindeyim. Hürmetlerimle.

BAŞKAN — Söz istiyen iki üye daha vardır. Buyurun Komisyon.

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlarım; madenin, Anayasa kurallarının hiyerarşisinde en üst mevkiye oturduğu ve bu bakımdan bütün hukuk hayatının hâkim olduğunu, sözü arkadaşım Muammer Aksoy izah ettiler. Bu münasebetle de birçok sualler soruldu. Şimdi bazı arkadaşlar soruyorlar : İdare, hukuk kurallarını doğrudan doğruya nasıl uygulayacak, kişilere nasıl uygulayacak? Bu idarenin elinde bir zulüm vasıtası olabilir ve en nihayet idare bu kanun Anayasaya aykırıdır, uygulamıyorum, demek suretiyle kanunu bertaraf edebilecektir. Çünkü, icra tarafından doğrudan doğruya uygulanacaktır. Arkadaşların tereddüdttikleri mesele bu!

Efendim, evvelâ bu Anayasa tasarısının Devletin teşkilâtından başlamak üzere bütün tasarrufları hakkında nasıl bir sistem getirdiğini hatırlamalarını arkadaşlarımdan rica edeceğim. Bu sistem içinde Anayasa kaideleri muvacehesinde devleti, fertleri ve organları teker teker yerlerine koymak lâzımdır. Zannediyorum, birinci mesele Raif Aybar arkadaşımızın bazı endişelerini önler. Buyurdular ki, bu Anayasa kaideleri karşısında fertler ne yapacak İdare tarafından uygulanması zulme vesile verebilir. Raif Aybar arkadaşımızın edîşesi de, bu zulme karşı, Anayasada doğan zulme karşı, tâbir caizse...

RAİF AYBAR — Ben zulümden bahsetmedim.

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ TÜRAN GÜNEŞ (Devamla) — Tâbir caizse, fert hürriyetini himaye altına almış olan bu kaidelerin uygulanmasından fert aleyhine bir şey çıkabileceğini pek kestiremiyorum. Arkadaşlar huzurunuzda getirmiş olduğumuz tasarı, teşriî tasarruflar dâhil olmak üzere, Devlet bileümle tasarrufları kazai mercilerin murakabesine tâbi kılınmıştır. Şimdi Anayasa kaidelerinin doğrudan doğruya uygulanmasının kişiler bakımından şu ehemmiyeti vardır. Şimdi, idare bir kanunu veya bir nizamnameyi tatbik etti; şöyle olacak, böyle olacak dedi. Bu tasarruf karşısında bir iptal dâvası açtığımız zaman, sadece şimdiye kadar olduğu gibi, idarenin almış olduğu bu karar kanuna aykırıdır demiyeceğiz, bu karar kanuna uygun olsa dahi, Anayasanın falan normuna aykırı olduğu için iptali lâzımgelir, diyeceğiz. Binaenaleyh, Anayasa kaidelerinin doğrudan doğruya uygulanması, fert hayatı bakımından âmme düzeni için, Devlet düzeni için, fert hayatı bakımından ileri bir merhale teşkil ediyor. Meşhur Bahçivanlık Okulu, kararının conker kararının meydana çıkardığı hususu Anayasa bir müessese haline getirmektedir. Anayasa kuralları fertlerin doğrudan doğruya idareye karşı, kazai mercie karşı, doğrudan doğruya ileri sürebilecekleri kaideler haline gelmiş bulunmaktadır. İdare ben yetkimi kanundan alıyorum, nizamnameden alıyorum diyemiyecek. Çünkü bunun karşısında fert bu yetkini kanun ve nizamnameden alıyorsun ama bu Anayasaya aykırıdır, diyebilecek. Anayasada kanun ve nizamnamelere karşı defî yoluyla itiraz hakkı var. Kanunların veya kararların Anayasaya aykırılığında itiraz imkânı açık bırakılmıştır. Eğer kanunda Anayasaya aykırılık varsa, Anayasa Mahkemesine gidecektir. Mücerret mahiyette ise, yani kararname ve nizamname Anayasaya aykırı ise Şûrayı Devlet bahis konusu olacaktır.

Şimdi idare meselesini bir tarafa bırakıp diğerine geçelim. Kişileri nasıl bağliyacık. Muhterem arkadaşlar, kazai murakabenin umumiliğini tekrar hatırlamanızı rica ederim. Binaenaleyh, fertler arasındaki münasebetlerde de bu kaideler birer hukuk kaidesi olarak mahkemeler tarafından tatbik edileceklerdir. Meselâ, iki kişi arasında bir mukavele yapıldı, Anayasamızın koymuş

olduğu bazı hakları ortadan kaldırıyor. Meselâ diyor ki; «Sen benim evime gece gündüz girip çıkacaksın, bu eve girip çıkmada senin için mesken masuniyeti mevzuubahis değildir», dese ve bundan dolayı bir hâdise çıksa, itiraz edilse, mukavelelerin diğer unsurları da mevcudolsa, bu mukavele bâtil olur. Nasıl eskiden kanunlara aykırı mukaveleler bâtil idi ise, şimdi de Anayasaya aykırı mukaveleler, fertler arasında bu nevi akitler de bâtil olacaktır. Zaten eskiden de bu mukaveleleri âmme intizamına aykırı saymak gerekirdi. Fertler arasında bu nevi akitler bâtil olacaktır. Bu hukukta bir gerileme değil Devlet düzeni bakımından bir ilerleme olarak kabul etmek daha uygun olur. İdare ile kanun arasındaki münasebetlere gelince:

Yasama Meclisi bir kanun yaptı, kanun çıktı. İdare diyor ki, bu kanun Anayasaya aykırıdır, bunu uygulamıyacağım. Ne olacak? Burada siyasi mesuliyet mekanizmasını hatırlatmak isterim. Mümkün ve mutasavverdir ki, idare gelsin sizin bu yaptığınız kanun Anayasaya aykırıdır bunu tatbik etmiyeceğim desin. Eğer yasama meclisi bu noktai nazara iştirak etmiyorsa, zaten ademiitimat reyî ile bunu kolayca bertaraf eder.

Şimdi gelelim bu kanunun uygulanması ve uygulanmaması hallerine; idarenin sahibolduğu yetkilere ve ferdin sahibolduğu haklara.

İdare çıkmış olan bir kanunu uygulamıyor. Bu kanun vatandaşlara ya birtakım haklar veya birtakım mükellefiyetler tanımaktadır. Bazı fertlere birtakım mükellefiyetler, bazı fertlere de birtakım haklar tanıyabilir. Bu kanunun tatbikatı ile ilgilidir. İdari kaza bütün şümulü ve bütün kuvveti ile faaliyete geçecektir. Ancak, eğer bu kanun ferde birtakım haklar bahsetmiş ise, idareye müracaat ile, bu kanunu uygulayın dediğiniz zaman, idare size, Anayasaya aykırıdır, uygulamıyorum dese; o kanunun uygulanmasının temini zımında tabîi olarak ilgili mahkemeye veya Devlet Şûrasına başvuracaksınız. İdare ne diyecek? Benim yaptığım tasarruf kanuna uygundur demesi kabildir; Kaza mercei bizzat bunu kıyashyarak, hayır senin böyle bir karar almaman lâzımgelirdi diyerek, ya idarenin almış olduğu kararı iptal edecek veya dâvanın mahiyetine göre tazminata hükmedecek.

İdare, kanun Anayasaya aykırı idi. Bu sebeple uygulamadım diyebilecek mi? Kanaatimizce hayır. Çünkü kanunlar idareye yetkiler tanıdığı gibi, mükellefiyetler de yükler. İdarenin kendisine kanunların gösterdiği vazifelerin yerine getirilmesi, bakımından bir takdir yetkisi olamaz. Bu Hükümeti ve idareyi meclislerin ve kanunların üstüne çıkarmak olur ki, Anayasamızın 6 ncı maddesine aykırıdır. Binaenaleyh, idarenin kanunu tatbik etmem diye tatbikatta hukuki genişliği mevcut değildir. Siyasi genişliği ise hiç mevcut değildir. Çünkü parlamento çıkardığı bir kanunu tatbik etmiyen Hükümeti iş başından uzaklaştırır.

Yüksek malûmlarımızdır ki, kanunlar Meclisten uygulanmak üzere çıkar. Ama idarenin uygulamadığı kanunların yekûnu bir hayli yüksek miktarlara balığ olmaktadır. Bu parlâmentonun kontrolüne bağlıdır. Hukuki hayatta bir değişiklik husule getirmez. Şimdi, doğrudan doğruya uygulanması gereken temel hukuk kuralları, sözü mahkemelere hitabeden bir sözdür. Kanunun maddelerini uygular gibi mahkemeler bu maddeleri uyguluyacaklardır.

Şimdi, mükellefiyetler maddesi üzerinde bir kelimeye temas edelim. Çelikbaş arkadaşımız dedi ki, idare kanun olmadan uygularsa, bundan doğacak mahzurlar sonsuzdur. Ama, idare kanun olduğu zaman, uygulama sırasında bir hataya düşerse, bunun için karşısında Şûrayı Devlet vardır. İdarenin, ister kanunu tatbik ediyorum desin, ister Anayasayı uyguluyorum desin, yapacağı tasarruflar zaten kazai murakabeğe bağlı bulunmaktadır.

Yalnız, daha evvel 6 ncı maddenin burada izahını yaparken de söylediğimiz gibi, aslında idare bir müştak yetki olmak itibarıyla zaten, ben bu yetkiyi Anayasadan alıyorum, sana tatbik ediyorum demesi mümkün değildir. Çünkü, kanunların çerçevesi içinde iş görmek mecburiyetinde bulunduğu için, idareye bu emri veren bir kanuna da ihtiyac olacaktır. Bu bakımdan idare yetkilerini Anayasadan almamakta, bilâkis bu Anayasadaki hükümleri kanunlara inzimamen idare için birtakım tahditler getirmektedir. Bu bakımdan zannediyoruz ki, hakların korunması zmnında, kişilere, fertlere, Devlete yüklenen mükellefiyetler ve tanınan haklar bakımından madde pek vuzuhtan uzak bir madde değildir. Bilmem Yüksek Heyetinizi fatmin edebildim mi?

ESAT ÇAĞA — Bir sual. Efendim, burada yalnız Anayasadan bahsediliyor. Şimdi öyle hukuki kaideler vardır ki, Anayasamızın üstündedir. Meselâ beynelmilel hukuk kaidesi. Bu tâbir hukuki değildir. Bu madde bunu ihtiva ediyor mu?

TURAN GÜNEŞ — Efendim, bilhassa metinleri tetkik buyurduğunuz zaman görmüşsünüzdür ki, bu tamamıyla müspet hukuk hükümlerini ihtiva eden bir Anayasadır.

Yalnız şunu ilâve edeyim ki, bu Anayasayı uyguluyacak olanlar ve bilhassa mahkemeler medeni âlem için müşterek olan kıymet hükümlerini göz önünde bulunduracaklardır.

Onun için ayrıca buraya bir şey koymaya lüzum yoktur. Bütün bu Anayasa elbetteki 20 ncı asrın medeniyetinin ışığı altında ve 20 ncı asrın insanının taşıdığı kıymet hükümlerinin ışığı altında uygulanacaktır. Binaenaleyh, mücerret bir atıf veya Anayasa üzerinde kurallara atıftan ziyade, tâbir caizse, medeniyetin tesbit etmiş olduğu bütün bu üst kurallar hâkimin gözünde cari olacağı muhakkaktır. Ve temennimiz de bütün bu medeniyetin kurallarının yalnız hâkimin gözünde değil, teşriî organların da gözünde mevcudolmasıdır.

MUHİTTİN GÜRÜN — Efendim bir sual soracağım.

Bir an için, bu ikinci fıkranın tasarıdan kaldırıldığını farzedelim. Sayın Sözetünün izah buyurduğu garantiler ve müracaat mekanizması tasarrufların diğer maddeleriyle temin edilmiş midir?

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ (Devamla) — Bu hükme ihtiyaç olduğu kanaatindeyiz. Demin de bahis buyuruldu. Komisyon adına konuşan diğer sözcü arkadaşımız da söyledi. Türkiye’de Anayasa kaideleri mahkemelere uygulanmaz diye bir içtihat tecelli etti. Bizim korkumuz odur ki, Anayasa kaideleri mahkemelere uygulanmaz gibi bir yola gidilmesin.

Demin de arz etmeye çalıştığım gibi idari tasarruflar kanuna uygundur ama kanun Anayasaya aykırıdır. Bu mümkün ve mutasavverdir. Devlet Şûrası, Conker kararında olduğu gibi, efendim bu kanun Anayasaya aykırıdır, karar kanuna uygun olsa bile bu sebepten iptali lâzımgelir diyecektir. Çünkü Anayasa doğrudan doğruya uyulması lâzımgelen temel hukuk kaidesidir. Demek-

ki idare, mevcut kanunları uygulayabilir. Bu kanunlar da Anayasaya aykırı olabilir.

FETHİ ÇELİKBAŞ — O zaman kanun Anayasaya aykırı olur.

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ (Devamla) — Efendim, Anayasaya aykırı kanunlar aleyhine iptal dâvası müddetle mukayyettir. Bunun yanında defi yolu tanınmıştır. Burada bahis konusu olan defi yoludur.

Binaenaleyh Anayasa kuralları doğrudan doğruya uygulanır demekle, «kanun ne derse doğrudur» kazai geçirir bertaraf etmiş oluyoruz.

NECİP BİLGE — Efendim, bir sual soracağım, müsaadenizle.

Bu, deminki sualin devamı mahiyetindedir. Eski Anayasada «Mevcudolan Teşkilâtı Esasiye Kanununun hiçbir maddesi, hiçbir sebeple ilga ve tadil edilemez.» diyor. Böyle bir hüküm konulsa, sizin istediğiniz neticeyi vermez mi?

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Bu hüküm eski Anayasamızda mevcuttur. Burada mühim olan mesele, vatandaşların haklarının mahkeme önünde netice itibariyle savunabilmesidir. Türkiye'de, bu maddeye rağmen Anayasaya aykırılık iddialarını mahkemelere dinletmek imkânı olmadı. Mahkemelerin içtihatları neticede bu merkezde tecelli etti. Demin bir arkadaşımız Muhittin Gürün sordular, bu madde kalkarsa ne olur? Şimdi arkadaşlar, kanunların Anayasaya aykırılığının murakabe şekli Anayasada gösteriliyor. Eğer idari tasarrufların kanunların dışında Anayasaya aykırılığı araştırılması Anayasada kabul edilmiş olsaydı onun için bir usul konurdu, bu konmadığına göre idari tasarrufların ancak kanuna aykırılığı ileri sürülebilir diye düşünenler olabilir. Bundan bir takım mahzurlar doğabileceği için bileümle Devlet tasarruflarının başta kanunlar olmak üzere, birbirine uygunluğunu, sağlamak için bu fikri sevk etmiş bulunuyoruz. Böyle bir hükmün olmamasından dolayı, birtakım tasarrufların murakabe dışında kalmasından endişe ediyoruz.

BAŞKAN — İsmail Selçuk Çakıroğlu.

İSMAİL SELÇUK ÇAKIROĞLU — Muhterem arkadaşlar; 8 nci maddenin 1 nci fıkrasına arkadaşlarımızın hiç bir itirazı vâkı olmuyor.

Çünkü, fıkra tamamiyle isabetli olarak yer almış bulunmaktadır.

Şimdi bendenize göre, 2 nci fıkra ise, kanunların Anayasaya aykırı olmamasının nasıl gerçekleşeceğini izah eder tarzdadır ve birinci fıkranın bir nev'i mütemmimi durumundadır.

Arkadaşlar, ikinci fıkra bizzat Anayasa kurallarının karakterinden ve tarifinden bahsediyor. Arkadaşlarım güzel izah ettiler. Fıkra Anayasa kurallarının Kurallar hiyerarşisindeki yeri vaz'edilmiştir. Diğer bakımdan fıkra, Anayasa kuralları karakteri iktizası olarak yapılmıştır. Anayasa kuralları doğrudan doğruya yasama, yürütme, yargı ve idare organı olsun, bu organların hak ve vecibeleri nerede başlayacak, nerede bitecek, işte bunları ortaya koyuyor. Bunun karşılığı olarak bu ikinci fıkrada vatandaşların hak ve hürriyetinin sınırlarını tâyini bulunuyor.

Şimdi arkadaşlar, Anayasa hükümleri birtakım bölümlerde yer aldılar. İyi tatbik kabiliyeti olan, suiistimale uğramıyan bir Anayasada bu hak ve vecibelerde bir değişiklik olmamasının gerçekleşmesi lâzımdır. Bu fıkra bunu vermeye iki yönden çalışıyor : Birincisi bir bağlayıcılık olarak ele alıyor, yasama organı kendi hak ve vecibelerine bağlı kalacak. Bu, ahlâki vecibedir. Bir de hukuki vecibesi vardır. Diğer taraftan kişiler bakımından, 3 bölümde hulâsa edilen hususlar. Kişiler bu Anayasa hükmüne bağlı kalacaktır. Kişiler nasıl bağlı kalacaktır? Bu uzun münakaşa mevzuu olacak bir mesele değildir, Turan Güneş arkadaşımızın çok güzel belirttiği gibi.

Bu maddeler nasıl uygulanacak? İki türlü uygulanacaktır. İleride hak ve vecibeler bakımından hususi kanunların çıkması emrediliyor, (hususî kanunla tâyin edilir) diyor. Bu kanunlar, farz edelim ki, çıkmadılar, ne olacak? Yargı organları pek tabii Anayasa hükümlerini evveleminde uyguluyacaklardır. Bir bakımdan mesele kendiliğinden hallediliyor.

İkinci durumda ne olacak? İkinci durumda da, çıkan kanunlar Anayasaya mugayir olabilir. Haklar ve vecibeler bu bakımdan Anayasaya aykırı olarak tahdit altına girebilir. O zaman pek tabii olarak, doğrudan doğruya kanunların Anayasaya aykırı olmamasını bir prensip haline getiren 1 nci fıkra otomatikman ortaya çıkıyor. Yargı organları bu takdirde ne yapacak? Evvel-

emirde, Anayasa kurallarını vatandaş lehine tatbik ediyorlar. Bunun için, maddede bir tenakuz yoktur. Kişiler bu haklarını nasıl kullanacaktır?. Bunu uzun uzun sözcü arkadaşlarımız izah ettiler.

Binaenaleyh, bendenizin kanaatime göre; bu fıkra ileride gelecek olan maddelerin, tatbikini âdeta bir prensip haline getirir gibidir. Prensipleştirme hedefini gütmektedir.

Arkadaşlar güzel bir şekilde izah buyurdular; 1924 Anayasasının (kanunların Anayasaya

mugayir olmayacağını) ifade etmesine rağmen, tatbikatta işliyebilmesinden endişe etmiş olacaktı ki, ilerideki bütün bu yargı organları kişilerin hak ve hürriyetlerini koruyabilsin. Anayasa kuralları istismara uğrayacak olursa bunları önleyecek bir prensip bulabilsinler. Ben bu maddede bir eksiklik ve tenakuz görmemekteyim.

BAŞKAN — Bugün saat 14,30 da toplanmak üzere oturuma son veriyorum.

Kapanma saati : 12,30

İKİNCİ OTURUM

Açılma saati : 14,30

BAŞKAN — İbrahim Senil

KÂTIPLER — Şahap Kitapçı, Oktay Ekşi

BAŞKAN — Oturumu açıyorum.

Müzakere için msap var, Anayasa tasarısının maddeleri hakkında, müzakereye devam ediyoruz.

Söz Fethi Çelikbaş'ın. Buyurun efendim.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Muhterem arkadaşlar, Türkiye'de kanunların Anayasaya mugayeretini tetkik için bir Anayasa Mahkemesi ve bunun yanında bütün idari tasarrufların kazai murakabeye tabi tutulması, yeni Anayamızın memleketimize geçirdiği yeni hukukî müesseselerdir. Bu itibarla, bu mevzuatın yürürlüğe girmesinden sonra memlekette cereyan edecek hâdiselerle Anayasa Mahkemesinin mevcud olmadığı ve idari tasarrufların şu veya bu kısmının kazai murakabenin dışında kaldığı zamanlardaki hâdiseleri mukayese etmek bizi salim bir neticeye vordurmaz. Arkadaşlarımız buyurdular ki, «Bu fıkra üzerinde titizlik gösteriyoruz. Çünkü, Anayasasının yürürlükten alınmasına dair geçmişte misaller çoktur. Misal : Akşehir'de bir hâkime gelinceye kadar Teknik Ziraat Okulları hakkındaki bir hüküm tatbik edilmiş. Sayın Güneş'in ikinci misali

Hariciye Vekâletinde bir tensikat dolayısıyla çıkmış olan bir kanun vesilesiyledir. Bir memur kanunun haksız tatbik edildiğini, Anayasaya mugayereti dolayısıyla tatbik edilemeyeceğini söylemiş.

Biliyorsunuz ki, artık elimizdeki Anayasaya göre Anayasa Mahkemesi teşkil edildikten sonra, bütün idari tasarruflarda kazai murakabe tesis edildikten sonra bunlar olmayacak. Neden olmayacak? Çünkü kanunlar Anayasaya uygun olacaktır. Olmazsa iptal ettirilebilecektir. Turan Güneş diyor ki, idari tasarruf kanuna uygundur ama Anayasaya aykırıdır. Ben diyorum ki, kanuna uygunluğun ehemmiyeti yoktur. Çünkü kanun Anayasaya aykırıdır. Elimizdeki Anayasa tasarısı idari tasarrufların murakabesi yönünden, kanunların murakabesi yönünden yeni birtakım esas hükümler getiriyor ki, geçmişte bu yoktu. Şimdi, keyfiyet bu olunca, başka memleketler bakınız ne yapıyorlar. Bize nispetle bu konularda geniş tecrübeler geçirmişler. Kişi haklarının idarenin kişilerle olan münasebeti, yasanın, yürütmenin ve yargının vatandaşlarla

olan münasebeti, bütün bunları oldukça çetin bir mücadele sonunda meydana getirmiş memleketlerden meselâ Almanya Anayasası bakımına demiş. «Federal Almanya Anayasası; (Temel haklar) Madde : 1. - Fıkra : 3 - Aşağıda sayılan temel hakların, yasama yürütme ve yargı kuvvetlerini bağlayan doğrudan doğruya muteber kanun kıymetleri vardır» Hani kişisi? Kişi yoktur. Kimi bağlıyor? Yasama kuvvetini, yürütme kuvvetini, yargı kuvvetini bağlıyor. Hangi mevzularda? Kişinin temel haklarında. Kişi nerede? Yok.

Hint Anayasasında. «Madde 39. — Devletin ilham alacağı bazı siyaset prensipleri» ki, bizim arkadaşlarımızın dediği budur. Devlet bildiğim tasarruflarında, yasama, yargı ve yürütme görevlerini ifa ederken bazı siyaset prensiplerinden ilham alacak. Şimdi arkadaşlarımız, bunlarla bir de vatandaşları bağlamışlar. Kişileri doğrudan doğruya bağlayan birtakım esaslar koymuşlar. Bunun, vatandaşa, iddia ettikleri gibi huzur ve emniyet değil, huzursuzluk vereceğinden endişe ediyorum.

Arkadaşlarımızın, kanunların memleketin muhtelif bölgelerinde ne surette tatbik edildiğine dair bilgileri ve tecrübeleri vardır. Ben çok işittim. Vatandaş der ki, «Nahiye müdürü, kanunun hilâfına şunu tatbik etti. Kaymakam şunu dedi.» Ben, «Yok nahiye müdürü böyle tatbikat yapamaz. Kaymakam böyle diyemez, kanuna aykırıdır.» dediğim zaman, vatandaş bana «Sizin kanun dediğiniz, Ankara hududunun dışına çıkmıyor.» demiştir. Bu bakımdan, Sayın Aksoy arkadaşımız Japonya Anayasasından misal getirdi. Acaba orada mevzuatın ve kanunların Anayasaya muvafakatini tetkik edecek bir yüksek mahkeme var mı? Bütün bunların vazifelerini falan okumak lâzımdır. Ben vatandaş hak ve hürriyetinin korunmasında siyasi kuvvet sahibi olan insanlar bakımından tiftizim, siyasi iktidara karşı vatandaşın takdire yer vermeyecek bir teminata kavuşturulmasına hasretim. Yasama kuvveti bakımından taraftarım, yürütme kuvveti bakımından taraftarım, yargı kuvveti bakımından taraftarım. Ama vatandaşın hak ve hürriyetleri mevzuunda kanunlarla bunu tâyin etmek lüzumuna inanıyorum. Çünkü aksi takdirde, indî birtakım tatbikatın memlekette yer almasından endişe ederim.

Meselâ bizim Anayasa tasarısının bir maddesinde, kimse gücünün yetmediği, cinsiyetinin elverişli olmadığı işlerde çalıştırılmayacağına dair hüküm var. Fevkalâde iki, son derece iyi. Buna ait hususi bir kanun yoksa, hangi yaştaki insanın ne çeşit işlerde çalışmaya elverişli olduğunu idari makama bırakalım mı? O mu takdir etsin? Şu yaştaki insan şurada çalıştırılmaz diye hükmü idareye bıraktığımız andan itibaren, Türkiye'de bunun tatbikatı keyfi olur, indî olur. Falan vilâyet filân yerde 12 yaşındaki insana, aynı vilâyetin falan yerinde, iş veren ile idareyi elinde tutan arasında münasebetin iyi veya kötü olmasına göre 10 veya 14 yaşındaki insana iş verecektir. Bu bakımdan kanunlarda bunları tâyin etmekte fayda vardır. Üstelik bir başka kötülüğü daha vardır. Kanunların tatbikatında nasıl Yargıtayın, kanunların tatbikatını tevhit etmesi ve hukuk içtihadında birliğe yol açması gibi bir vazifesi varsa, tatbikatın her tarafta aynı olması bakımından işi Anayasaya bırakmamak, hususi kanunlarıyla tedvin etmek lâzımgelir. Sayın Turan Güneş arkadaşımızdan bir misal alıyorum, kendileri, söylediler. Almanya'da birisi vasiyetle malını muayyen bir kişiye bırakıyor. Şart koşuyor. Yahudi bir kimse ile evlenmemesi şarttır. İş mahkemeye intikal ediyor. Yahudi ile evlenmemesi şartı Anayasaya göre hüküm ifade etmez, diyor. Hayır, Turan Bey. Anayasaya göre böyle bir şart hüküm ifade etmediği için değil, vatandaşların kişisel haklarına taallük ettiği ve Medeni Kanunda böyle bir şey mevzuabahsolamayacağı için bu şart bir hüküm ifade etmez. Haddizatında bu prensip Anayasadan Medeni Kanuna girmiştir. Fakat ben, kişileri bağlayan prensipler hususi kanunlarda yer olmadığı takdirde memlekette huzurluk doğuracağından endişe duyuyorum. İhtkaki hakka yol açacağından endişe ediyorum. Bir vatandaş, diğerinin yakasına yapışabilir. «Bu böyle olmayacak. Anayasaya aykırıdır» diyebilir. İleri bir Anayasaya sahibolan Almanya'da, Temel Hakların ancak, memlekette vazifeli insanlara rehberlik edebileceği, onlara ilham kaynağı olabileceği prensibi esastır. Ama bunun ötesine atılarak vatandaşın vatandaşına karşı Anayasada bazı haklarının, hürriyetlerinin emniyet altına alınması prensibinin memleketimizde indîliğe yol açacağından ve binnetice

huzursuzluğa sebebiyet vereceğinden endişe duyuyorum. Sarih kanun maddelerinin bile Türkiye'de tatbikatta ne derece keyfi olduğunu gördük. Anayasanın umumi prensibi değil. Demin arz ettiğim gibi hangi çocuğun hangi işte çalıştırılacağı hususunu kim tesbit edecektir, Mahkeme mi bildirecek, iş veren mi tâyin edecek, yoksa, idare mi? Bu karmakarışık bir vaziyet. Bu itibarla birinci vazifemizin, memlekette gördüğümüz acı tecrübelerden sonra, milletimizin çok mahrum olduğu emniyet ve huzur prensibinin mahfuz tutulması olduğunu görüyor ve ben emniyet ve huzuru evlâ telâki ediyorum.

BAŞKAN — Sahir Kurutluoğlu.

SAHİR KURUTLUOĞLU — Efendim; bu maddenin tedvininden maksat, komisyonun buradaki izahatından da anlaşılıyor ki, Anayasa hilâfına bir tasarrufun ve Anayasaya rağmen birtakım aykırı işlemlerin vuku bulmamasını temin sadedinde konmuş, hakikaten iyi maksatlara müstenit fikirlerdir, ama, şahsi ve naçiz kanaatimce, maddenin sevkindeki düşünüşle, maddenin tahrir tarzının ve tatbikattaki boşlukların birbiri ile bağdaşacak mahiyette bulunmamaktadır. Evvelâ meseleyi şuradan ele alalım :

Maddenin getirdiği hükümler bir hakkın istimali midir, yoksa bir Anayasa kuralına mecburen riayet midir? Eğer bir hakkın istimali mânasında ise; verilen misallerle bir bakımdan böyle telâki ediliyor ise, maddenin tahrir tarzındaki (bağlıyan) kelimesi ile doğrudan doğruya uygulanması gereken kurallar bir hakkın istimali değildir, bir mecburi riayeti ifade etmektedir. Böyle olunca, maddenin tarzı tahriri bu iki unsuru birbirinden tefrik ettirecek vuzuha, bizi götürmemektedir.

Madde, aksıyan bir taraf daha müşahade edilmektedir, «Yürütme ve yargı organları» diye, burada cemi edati kullanılmış. Arkasından da «İdare makamları» tâbiri yer almış. İdare makamları ile yürütme organları ayrı ayrı makamları mı ifade ediyor? «Yürütme organları» tâbirinin yanında «İdare makamlarının» mânası nedir? Yürütme organlarının içinde veya dışında kalan idari makamlar kimlerdir, nelerdir? İdari makamın tarifi nedir? Bütün bunları anlamak mümkün değil. Madde bu tarzı tahriri ile tatbikatta birtakım ihtilâflar doğabilecektir.

Esas itibariyle meselenin mahkemelere hitabettiğini ifade buyurdular. Esas itibariyle mahkemelere hitabediyorsa, bendenizin bundan evvel yaptığım konuşmada, rica ettiğim husus gene aydınlanmamış bulunmaktadır. Maddenin gayesi ile takibettiği prensip arasında bir mutabakat bulunmuyor, gerek kazai organlar bakımından gerekse yürütme organları bakımından...

Burada ifade buyurdular : Mesken masuniyetini ihlâl. Benim evime rızam ile her zaman girebilecektir. Sonra bir mukavele değiştirmesini bu maddeye göre isteyebilir misiniz? İstiyemezsiniz. Rızanızla sizin oturduğunuz meskene girmesi halinde bu rızaya istinaden meskene tecavüz fiilini işliyen adam esas itibariyle suçsuzdur. Mesken masuniyetinin maddi unsurları bakımından burada misal almaya imkân yoktur. Bu itibarla mesele, Anayasanın koyduğu kaidelere, birer umumi kaide olarak, gerek ferdin gerek kaza makamının, gerek idare makamının riayette mecbur oluşunun halli meselesidir. Böyle olunca, verdikleri ikinci misalde şöyle bir ifade var mıdır? Bir idare makami, çıkan bir kanun için, onun Anayasaya aykırılığı zaviyesinden, ben bu kanunu tatbik etmiyeceğim diyecek; fert de mahkemeye müracaat edecek, idarenin menfi kararının veya tasarrufunun müspete tebdili zımında iptal dâvası açacaktır ve Şûrayı Devlete, «Bu kanun Anayasaya aykırıdır, bunu tatbik etmeyin, idare makamlarının aldığı bu karar kanunun maddesine ve mânasına muğayirdir. Bu itibarla kararın iptali ile bu kanunun işler hale getirilmesi hususunda karar verin» diyecek. O halde, mesele kaza organı zaviyesinden başka türlü işliyecek, idari tasarruflar zaviyesinden başka türlü işliyecektir. Kazai zaviyeden, bir dâvanın rüyetinde mahkeme tatbikle mükellef olduğu kanunun Anayasaya ruh ve maksat bakımından aykırılığını görürse, ben bu kanunu tatbik etmiyeceğim diyebilecek veya dâvanın taraflarından biri böyle bir mütalâa dermeyan edebilecek ve o takdirde de bir mesele müstehire olarak, Anayasa Mahkemesinin kararını beklemek üzere, mahkeme dâvayı tehir edecektir. Ama, idari tasarruflarda bu mükellefiyet doğrudan doğruya ferde tahmil edilmektedir. Bu zaviyeden de fertlere muayyen bir külfetin tahmili mânasına gelmektedir. Kaldı ki, 151 nci maddeye göre bir kanunun Anayasaya muhalefeti, neşrinden itibaren 90 gün zarfında

dâva mevzuu olmadığı takdirde, artık onun iptali cihetine gitmek mümkün olmayacaktır.

Halbuki bunun istisna hâli mahkemelerde hâkimin veya tarafların def'i suretiyle kanunun Anayasaya aykırılığı ortaya konduğu zaman, bu müddet 90 günü geçmiş olsa dahi, gerek kendi düşüncesi ve gerekse def'i yoluyla ve hâkimin mütalâsı ile dâva meselei müstehire haline getirilebilir. 151 ve 152 nei maddelere göre kanunun neşrinden itibaren 90 gün içinde yapılmış olan bir tasarruf dolayısıyla dâva açılabilir, bir kanunun iptaline gidilebilecektir. 151 ve 152 nei maddelerin dışında bir istisna Anayasada derpiş edilmemiştir. Kanunun neşrinden 90 gün geçmiştir, Anayasaya aykırılığı hakkında bir tatbikat olmamıştır. Bu müddet içinde dâva açılmazsa bir hak yoktur.

2 nei nokta olarak diyecek ki, «Sen bu kanunun Anayasaya aykırılığını dermeyan ederek bir iptal dâvası açma hakkına sahip değilsin. Çünkü 150 nei maddede bir kanunun Anayasaya aykırılığının kimler tarafından iddia edilebileceği derpiş edilmiştir. O halde, yapılan veya yapılmıyan bir tasarrufun bir dâva olarak halledilmesi de mümkün olmayacaktır. Böyle olunca, kaza organları zaviyesinden mesele başka türlü işliyecek, idari dâva mevzuunda başka türlü işliyecektir. Maksat bu olunca, kanaatim odur ki, kanunların Anayasaya aykırılığının, mahkemelere hitap eden bir müessese olduğunun ifade edilmiş olması, 148, 150, 151, 152 nei maddeler bu aykırılığın hangi yolda ne suretle halledileceğine dair hususi hükümlerin mevcudiyeti, artık böyle ferdin, idari organların kazai organların bu kurallara uyması mecburiyeti, Anayasaya muhalif kanunları tatbik etmemek mükellefiyetini yükleyen böyle bir maddeye kanaatimce lüzum yoktur. Çünkü, maddenin birinci fıkrasında esas itibariyle kanunların Anayasaya aykırı olamayacağı hususu konmuş bulunmaktadır. Bu itibarla, ikinci fıkranın maddeden tayyını; madde hükümlerinin başka başka arz ettiği şekiller, gerek yürütme organı zaviyesinden, gerek kaza organı zaviyesinden gerekse fert zaviyesinden izah ettiğimiz sebepler muvacehesinde, komisyon lütfen, bu maddenin tayyında mı yoksa, bu hükümlerin tanzih 2 nei fıkrada yer almasında mı fayda vardır, bu hususlarda bizi tenvir ederek Yüksek Heyetinizde tebellür eden fikirlerin ışığı altında bir hal çaresi getirsin. Mâruzatım bu kadar efendim.

BAŞKAN — Söz komisyonun.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ
EMİN PAKSÜT — Muhterem arkadaşlarım, şimdi tetkik edilmekte olan madde üzerinde Anayasa Komisyonunuz çalışmada bulunurken, itiraf edelim ki, Yüksek Mecliste söz almış olan arkadaşların ileri sürmüş oldukları tenkid ve mütalâalar istikametinde bir fikir serd edilmedi. Biz bu madde ile Anayasada varmak istediğimiz hukuk devleti bakımından lüzumlu bir hüküm getiriyoruz inancında idik.

Şimdi cereyan eden müzakerelerin ışığı altında yalnız faydalı bir madde değil, zaruri bir madde getirdiğimiz neticesine varıyoruz.

Kısaca arz edeyim : Mütalâalarımı serd eden çok değerli arkadaşlarım umumiyetle üç husus üzerinde birbirine muvazi beyanda bulundular. Arkadaşlarımızın esas itibariyle Anayasa kurallarının yahut topyekûn Anayasanın, yasama organını bağlaması noktasında tereddütleri yok. Yine arkadaşlarımızın büyük bir kısmı yürütme organının da Anayasa ile bağlı olmasını arzu ediyor. Kaza organının ise Anayasa ile bağlanması ve Anayasa Mahkemesinin lüzumu üzerinde ittifak edilmektedir. Şu halde Anayasanın yasama, yürütme ve yargıyı bağlaması noktasında, tam ittifak olmasa bile, söz alan arkadaşlarımızın büyük ekseriyeti birleşmiş bulunmaktadır. Ancak bazı arkadaşlarımız, bu meyanda Çelikbaş arkadaşımız, (kişiler) noktasında bir endişe izhar buyurdu. Kurultuğlu arkadaşımız da; idarenin, madde metninde tasrih edilmiş şekilde bir müphemiyet görerek binnetice aynı görüşe iştirak etti. Böylece 8 nei maddenin 2 nei fıkrası, toptan çıkarılmasa da, daha sarîh bir hale getirilmesi isteği kesin olarak ileri sürüldü.

Muhterem arkadaşlar, kısaca şu birkaç mefhum üzerinde Anayasa Komisyonumuzun görüşlerini tekrar huzurunuzda arz etmekte fayda mülâhaza ederim. Hepinizin bildiği gibi Anayasaya normatif hukuki müvellidi gözü ile bakacak olursak, Anayasaya temel kanundur dememiz lâzımdır. Bilim bakımından da görüş budur. Yani Anayasa bütün kanunların temelini teşkil etmektedir. Anayasada yer alan kurallara da temel hukuk kuralları vasfı izafe edilmektedir. Bu itibarla diğer kanunların bu Anayasaya uyması lâzım ve zaruridir. Çünkü

Devlet nizamını topyekûn bu Anayasa meydana getirir. Anayasanın vasfında bu esas mündemictir. Böyle bir esas kanun olunca Anayasada mevcut hukuk kurallarının, temel hukukun kuralları olacağı söz götürmez bir gerçektir. Şu hale göre Anayasanın yasama organını bağlaması kendiliğinden anlaşılmaktadır. O halde diğer kanunlar Anayasaya aykırı olamazlar. Yasama organlarının yalnız çıkardığı kanunların Anayasaya uygun olması kâfi değildir. Bizatihi yasama fonksiyonunun da Anayasa kurallarına uygun olması gerektir. Binaenaleyh, topyekûn yasama fonksiyonunun Anayasa kurallarına bağlılığını ve bu kuralların üstünlüğünü kabul etmek durumundayız.

Yargı bakımından, esas itibariyle birbirinden uzaklaşmayan fikirler serd edildi. Komisyonumuz da bu mülâhazaları serd eden arkadaşlar gibi düşünmüştür. Muhterem Mecliste bulunan arkadaşların tasarı maddelerini teker teker tetkik ettiklerine eminiz. Anayasa Mahkemesinin fonksiyonu, işleyiş tarzı, yargı organlarının Anayasa kurallarına, Anayasaya bağlılığı muhtelif maddelerle belirtilmektedir.

Bilindiği gibi yeni teşkil edilmekte olan Anayasa mahkemesi ile iki şekilde Anayasa kurallarına üstünlük sağlanabilecektir.

Birincisi, yasama organının çıkarmış olduğu kanunların Anayasaya aykırı olmayacağı. Çakarılmış olan kanunların bir kısmı Anayasayı ihlâl eder mahiyette ise ve bu husus efkârı umumiyeye ele alınmış, ileri sürülmüş ise, yasama meclislerinde bulunan milletvekilleri veya yasama meclisi üyeleri tarafından bunun Anayasaya aykırı olduğu düşüncesinde ise, bilindiği gibi, 90 gün içinde doğrudan doğruya Anayasa mahkemesine, teşriî tasarrufun Anayasaya mugayir noktaları zikrolunarak, dâva açılacak ve kanunun iptali istenecektir. Fakat yargı bakımından düşünülen bundan ibaret değildir. 90 günle mukayyedolmaksızın, açılacak olan bir dâva idari kazada da olsa, adli kazada da olsa rüyeti sırasında taraflardan biri uygulanacak bir kanun hükmünün Anayasaya aykırılığını iddia ederse ve mahkeme de bu iddiayı vârit telâkki ederse, biraz evvel konuşan Kurultuğu arkadaşımızın dediği gibi, bir mesele müstehire teşkil etmektedir.

Yürütme organının Anayasaya bağlı olması

meselesine gelelim; acaba metindeki (organlar) kelimesinin cemi olarak kullanılmasında, idari makamların ayrıca zikredilmesinde bir fazlalık var mıdır? Bunu belirtmeye çalışalım.

(Organ) kelimesinin cemi olarak ifade edilmiş oluşu, zannediyorum, cümlelerin tertip tarzının, bir icabıdır. Anayasa tasarisın bu hükmü yasama, yürütme ve yargı organları diye sıralanmıştır. Yani yasama, yürütme ve yargı organı mânası taşıdığı için ibarede (organlar) denilmesi ifadenin gelişi bakımından bir zaruretler. Bunun dışında idari makamlar deyimi kullanılmıştır. Bilindiği gibi dar anlamda ve geniş anlamda bir iera anlayışı vardır. Bakanlar Kurulu mânasına dar mânada; Hükümet dışında idarenin mevcudiyeti sebebiyle sadece yürütme demekle vuzuh kaybolabilir; bir kısım vatandaşların hakkındaki kararların, ierası dolayısıyla birtakım neticeler tevhideden makamların, Anayasa kurulları dışında serbestçe hareket edip etmiyeceği endişesi ve ihtimali akla gelir diye, yürütmenin yanında idarenin de zikredilmesinde ancak fayda mülâhaza ettik. Geniş mânada ahırsak (yürütme) idareyi de kapsamaktadır. Bu şekilde düşünüen arkadaşların fikirlerinde de isabet olduğu kanaatindeyiz. Ancak, yürütmenin yanında (idari makamlar) demekle maddeye sadece vuzuh kazandırmakla her türlü tereddüdü ortadan kaldırdık.

Bunun dışında kişilerin zikredilmiş olmasında bazı arkadaşlarımız mahzur gördüler.

Muhterem arkadaşlar, aslında Muammer Aksoy arkadaşımızın söylediği gibi, kişi kelimesinin madde metninde bulunması, bir anlayışa göre fuzili olarak görülebilirse de, şöyle bir anlamda kişilerin bağlılığı esasen Anayasanın diğer organları bağlayıcı olmasının mantiki bir neticesidir. Arz edeyim : Yasama organı bağlanıyor, yani kanunların yapılışında yasama organı Anayasa kurallarına bağlı kalıyor demek, kanunlar umumiyet ifade ettiği ve kanunların getirdiği ifadeler fertleri de alâkadar ettiği için, Anayasa kurulları fertleri de bağlıyor demektir. Kişiler, gerek tüzel, gerek gerçek kişiler olsun, mademki, yasama organı Anayasa kurallarına riayetle mükelleftir, onun teşriî tasarruflarıyla kanunlar binnetice vatandaşları, yani kişileri de bağlıyor demektir. Kaza

organlarının bağlanmasına ise arkadaşlarımız itiraz etmiyor, itifak ediyorlar.

Muhterem arkadaşlar, yargı organları bağlanıyor demek, yine kişiler bağlanıyor demektir. Çünkü, bir mahkeme önünde bir kanunun Anayasaya mugayereti iddiası mademki dermeyan edilebiliyor; bu en azından Anayasa Mahkemesine gittiği zaman vârit görülürse yargı organı katiyen bağlanıyor demektir. O yargı organının rüyet ettiği dâvada taraflar bağlanıyor demektir. İdareyi bağlıyorsa idarenin tasarruflarında, hak ve menfaatleri bahis konusu olan veya idari tasarruflarda, fiillerde hak ve menfaatleri muhtel olan insanları da evlabittarik bağliyor demektir. Çünkü idarenin, bir tasarrufa, bir vatandaş hakkında tesis ettiği idari bir kararla bir hakkı ihlâl ettiği görülmüş olsun. Yüksek Meclisin malûmu olduğu üzere, bu takdirde o inanışta olan vatandaş yetkili kaza merciine müracaat eder. Bizde alışılmış olduğu şekilde, umumi mânada ifadesiyle arz edeyim, Danıştaya müracaat ederek iptal dâvası açmış olsun. İptal dâvası açmış olsun. İptal dâvası, yapılan tasarruf salâhiyet veya şekil yönünden, esas veya maksat yönünden kanun ve nizamlara aykırı olursa, dâvacı dâvasını ispat ettiği takdirde bu tasarruf hakikaten ortadan kaldırılır. Keza dâvada fiilden mütevellit bir zarar mevzuubahs-olursa ve tazminat da istemişse, bu takdirde iptalle beraber tazminata da hükmedilir. Gene bir idari dâvanın açılmasında dâvacı kanun ve nizamla aykırılığı izah edebileceği gibi, Anayasanın sarîh hükmü karşısında, dâvalı reddini istediği dâvanın red sebeplerini izah ederken, bu tasarrufun vazı kanunun maksadına ve nizamla uygun olduğunu ispat ettikten başka, bu hususun Anayasaya aykırı olmadığını da göstermek zorundadır. Görülüyor ki, endişe duyan arkadaşlarımızın mütalâaları hilâfına, hukuk devleti kurma kararı ve azmi ile çalışan ve bu Mecliste size niyabeten vazife gören Anayasa Komisyonunuz bir bakıma olsa olsa bu fıkrada hasiv telâkki edilebilecek bir hüküm getirmiştir denilebilir. Alman kanunundakinden biraz daha geniş olarak (kişileri) buraya ithal ettik. Şimdi acaba «kişi» bununla bağlanmış mıdır, değildir? Mesele bugünkü mevzuatımıza göre düşünülmüş olsa yine aynı neticelere varırız. Esasen hukuk sahasında mukavele serbestisi var-

dır. Ama bilfarz bir mukavelele bir hükmü kanuna aykırı ise, âmme intizamına aykırı ise, o kanun serbest mukavele hükmünü batıl sayıyor. Hattâ bazı ahvalde mukavele toptan ortadan kalkıyor. Binaenaleyh kanun hükümlerine nasıl fertler için riayet mecburi ise, bütün kanunlara kaynak hizmeti gören Anayasada mevcut hukuk kararları da fertler için riyeti mecburi sayılmalıdır, söylediğimiz bu. Bazı arkadaşlarımız uygulama için, yürütme için, yasama için ufak tefek birtakım tatbikat düşündüler. Yargı için, idare için farklı birtakım tatbikat bu organların mahiyet farklarından doğan tabii ve zaruri bir neticedir. Yani yasama organı kanun yaparken onun Anayasa kurallarına uyması, parlamentoda çalışan milletvekillerinin Anayasaya aykırı tasarımlara oy vermemesi, Anayasaya uygun olan kanunlara oy vermesi şeklinde tecelli eder.

İdareye gelince; Turan Güneş arkadaşımızın söylediği gibi idare kendisini Anayasa Mahkemesi yerine koymaya aslında mer'i olan kanunlar, yani idari kanunları uygular. Bu kanunların uygulanması sırasında hakkı muhtel olan ve bunu gören bir vatandaş olursa, demin arz ettiğim gibi, onun mücerret kanuna uygundur diye o kararın neticesine katlanmasını gerektirmez. Şu halde idarenin; yürütme işinde kendisini kanun vâzının fevkinde görerek Anayasa hükümlerini yerine getiriyorum diye, kendi bildiği gibi işlem yapacağı mânasına gelmez. Buradaki maksat idari tasarrufların diğer kanunlara uygunluğu gibi Anayasaya uygun olması mecburiyetini belirtmekten ibarettir. Yargı bahsini tekrar etmekle vaktinizi almak istemiyorum.

Komisyon bu madde ile Türkiye'de hukuk devleti anlayışı yanında, Anayasanın kutsallığı inancını topyekûn Devlet organlarına bir direktif olarak göstermek isteği yanında, Türk vatandaşlarına kanuna ve kanunların temeli Anayasaya saygıyı bir prensip olarak ifade etmek istemiştir. Şüphesiz takdir Yüksek Meclisindir.

BAŞKAN — Madde hakkında verilmiş yeterlik önermeleri var. Şimdiye kadar 12 arkadaşımız konuştu. Bunlardan iki tanesi lehte, diğerlerinden ikişerden fazlası da üzerinde ve aleyhte olarak konuştular. Binaenaleyh, önerenin verildiği anda evvelece söz almış üç arkadaşımızın söz hakları mahfuz kalmak şartıyla yeterlik

önergesini reylerinize arz edeceğim. Şimdi önergeyi okuyoruz.

Yüksek Başkanlığa

Mevzu aydınlanmıştır, müzakerelerin yeterliğini arz ve teklif ederiz.

Bahir Ersoy

İsmail İnönü

Önerge aleyhinde söz istiyen?... Yok. Kifayet önergesini oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Buyurun Necip Bilge.

NECİP BİLGE — Sahir Kurutluoğlu arkadaşımızın noktai nazarına iştirak ediyorum. Benim söyleyeceklerimi ifade etmiş bulunuyorlar. Bu sebeple vazgeçiyorum.

BAŞKAN — Buyurun Esat Çağa. Demin bir önerge vermiştiniz. Komisyon söz istemişti, tekkaddüm hakkı olduğu için komisyona söz vermiştim. Şimdi söz sizindir, buyurun.

ESAT ÇAĞA — Efendim, maddenin tarzı tahririnin Yüksek Heyetinizde bir rahatsızlık vücuda getirdiği, sabahtan beri cereyan eden müzakerelerden anlaşılıyor. Birçok hatiplerin bu madde üzerinde söz alıp konuşmaları ve birtakım ihtimaller zikrederek bunların zuhuru halinde nasıl bir durum hâsıl olacağını sormaları maddenin tatmin edici bir şekilde kaleme alınmadığını gösteriyor. Filhakika 8 nci maddenin ikinci fıkrası, komisyonca iki şeyin, iki mefhumun birbirine karıştırılması dolayısıyla vuzuhsuzluk kesbetmiş bulunuyor. Bu ikinci fıkra da bir taraftan bizim eski Anayasamızın (Anayasaya aykırı kanun olamaz) hükmü ve diğer taraftan da Alman Anayasasının birinci ve yirminci maddelerinin 3 ncu fıkralarındaki hükümler alınıp mezc edilmiştir. Fakat bu yapılırken bu hükümlerin ne sebeplerle sevk olundukları ve ne gibi hususları nizamlamak için vaz'olundukları ve mânaları iyice tefrik edilmediğinden ikinci fıkramızdaki karışıklık hâsıl olmuştur.

Alman Anayasasının birinci maddesinin 3 ncu fıkrası der ki, (Aşağıda yazılı temel haklar yasama, yargı ve yürütme organlarını doğrudan doğruya yürürlükte olan hukuk olarak bağlarlar.) Bu hüküm aynı maddenin (insanlık şeref ve haysiyeti taarruzdan masundur, ona riayet ve onu koruma devlet kuvvetlerine borçtur) şeklindeki birinci fıkrası ile (bundan dolayı Alman halkı dokunulmaz ve devredilmez, insan haklarının her insan topluluğunun ve dünya sulh ve adaletinin

temeli olduğunu tanıyıp ilân eder) tarzındaki ikinci fıkrasında yapılan beyanların bir müeyyidesidir. Zira birinci ve ikinci fıkralarda yapılan beyanlar proklamatif mahiyeti haizdirler. Tıpkı bizim eski Anayasamızdaki (Türkler hür doğarlar, hür yaşarlar) beyanı gibi.

Bu hükümler bu halde kalsalardı ihlâlleri halinde ferde bir mutalebe hakkı vermezlerdi. Bu haklar üçüncü fıkra ile devlet organlarına riayeti mecburi bir hale konulmakla bir anayasa normu haline sokulmuş ve müeyyideye bağlanmıştır. Bunun mânası şudur ki, bu haklardan her hangi birisi devlet organlarından biri tarafından ihlâl edildiği takdirde fert için tazminat istemek hakkı doğar. Artık ayrıca kusurun aranmasına lüzum olmadığı gibi ihlâl edilen hakkın patrimonyal bir zarar tevlidine de zaruret yoktur.

Alman Anayasasının 20 nci maddesinin üçüncü fıkrasına gelince: Bu fıkroda (Yasama organı anayasaya uygun nizam ile, iera ve kaza organları kanun ve hukuk ile bağlıdır) denilmektedir. Bu fıkra (hukuk ile bağlı devlet), (hukuk devleti) fikrinin bir anayasa hükmü haline konulmuş şeklinde başka bir şey değildir. Yani bu fıkroda teşri' uzvunun Anayasaya olduğu kadar bununla tesis edilmiş nizama aykırı ve bu nizamı ihlâl edici kanunlar yapamayacağı ve diğer iera ve kaza kuvvetlerinin de kanunlara uygun işlemesi lâzımlı geleceği bildirilmektedir. Bu fıkra aşağı - yukarı bizim eski Anayasamızda mevcut (Anayasaya aykırı kanun olamaz) tarzındaki hükmün buna iera ve kaza kuvvetlerinin kanun ve hukuka uygunluğu prensibinin ilâvesi ile tekrarından başka bir şey değildir.

Demek oluyor ki Alman Anayasasının birinci maddesinin 3 ncu fıkrasındaki hüküm kişinin temel haklarının bir müeyyidesi, yirminci maddesinin 3 ncu fıkrasındaki hüküm ise hukuk devleti prensibinin ilânıdır. Gerek noktai hareketleri, gerekse mahiyet ve gayeleri itibarıyla birbirinden ayrı olan bu hükümlerin bizim muhterem Anayasa Komisyonumuzca birbirine karıştırılmış olması bizim 8 nci maddemizin 2 ncu fıkrasına o anlaşılmaz ve tatbikatta bir çok tereddüt ve komplikasyonlar doğurabilecek aceaip şeklini vermiş bulunmaktadır.

Anayasa hükümleri ve Anayasa nizamı doğrudan doğruya teşri' uzvunu alâkadar eder. Çün-

kü bu hükümler ve nizam ile bilâvasıta temasta bulunan ve yaptığı kanunlarla bunları daimî bir mahiyette ihlâl edebilecek mevkiide bulunan teşrî uzvudur. Bu itibarla Anayasa ile, ve onun tesis ettiği nizam ile doğrudan doğruya bağlı olmak lâzımgelen bir uzvudur. Diğer iera ve kaza organlarının, Anyasa ile temasları tatbik edecekleri kanunlar dolayısıyla bilvasıta olduğundan, yalnızca kanun ile bağlılıkları kâfi gelir. Bunlar her hangi bir kararları ile Anayasayı veya onun nizamını ihlâl ederlerse bu esasen daimî olamaz ve kaza mercilerine müracaatla bozulan nizamı iade mümkündür. Hele kişinin Anayasayı doğrudan doğruya ihlâl edebileceğini tasavvur güçdür.

Bu fıkra üzerinde birtakım şüphe ve tereddütler izhar eden arkadaşlar haklıdır. Ben deniz yukarda arz ettiğim hususları birbirinden tefrik eder mahiyette bir tadil teklifi hazırladım ve riyasete takdim ettim. Muvafık görürseniz kabul buyurursunuz. Hürmetlerimle.

BAŞKAN — Yeterlik önergesinden önce söz istemiş bulunan Mehmet Hazerdağlı'ya söz veriyorum. Buyurun.

MEHMET HAZERDAĞLI — Efendim bu Anayasanın 8 nei maddesinin ikinci fıkrasının üzerinde konuşan arkadaşlarımızın belirtmelerinden sonra, hakikaten bir solaklık bir terslik içinde olduğu anlaşılıyor. Bunun nereden geldiğini ifade etmeye çalışacağım. Ben, belki komisyon bir düzeltme yapmıştır diye bekledim, kendilerini dinledim. Fakat komisyon zaruri bir hüküm koyduğu zehabındadır. Bunun için fikrimi belirtmek ihtiyacını duydum. Çünkü burada, Anayasa hükümleri ile bağlı olmak tâbiri kullanılıyor. Bir de doğrudan doğruya uygulanması lâzımgelen temel hukuk kuralları deniyor. Bağlı olması hususu üzerinde komisyon duruyor. Şu bakımdan yaşama, yürütme, yargı müesseseleri, idari cihazlar ve kişiler bağlı olmalıdır; deniyor ki, buna itirazım yoktur. Doğrudan doğruya eklenmesi gereken hukuk kuralları derken bu uygulama işi kimin tarafından yapılacaktır, bu bildirilmiyor. Bu mütalâamı beşinci, altıncı ve yedinci maddeler hakkında ve bu maddeler dolayısıyla Sayın Turan Güneş arkadaşımızın verdiği izahatın ışığı altında inceleysek bir vuzuha varırız. Beşinci madde yaşama yetkisinden, altıncı madde yürütme gö-

revinden, yedinci madde ise yargı görevinden bahsediyor. Bunlar hakkında Muhterem Turan Güneş arkadaşımız uzun boylu izahat verdiler. Burada uygulanma işi ancak yasama yetkisi olan organlara verilir. Yürütme görevi olan organlara doğrudan doğruya uygulama işi verilmez. Şimdi bundan şu çıkar. Anayasa tatbikatını Hükümet yapmıyacak mıdır? Anayasa tatbikatını iera organları yapacaktır. Fakat vasıta ile, kanunların vasıtası ile yapacaktır. Diğer taraftan yargı, bu hakkı haiz olan mahkemeler tarafından tatbik edilecektir. Yoksa doğrudan doğruya uygulamanın idari makamlara, hattâ iera organına verilmesi kanaatimece mahzurludur. Nitekim, Anayasamızın 50, 51 ve 52 nei maddelerindeki durum vazih bir delil olarak gösterilebilir. Gene bu maddelere göre bir mevzuat Anayasaya uygun olup olmadığı hususunda Anayasa Mahkemesine iptal dâvası açmak yetkisi muayyen organlara verilmiştir. Bu organlar Cumhurbaşkanı, Meclisin bazı organları, Danıştay ve bir de 52 nei maddede mahkemelerdir. Yani doğrudan doğruya kaza ve yasama organlarının parçaları veya tamamlarıdır, iptal dâvasını açacak olan. İdari makamlar yarım doğrudan doğruya bu kanunun uygulanmasına giderse, idari makamlar diyecekler ki, bu Anayasaya uygundur veya değildir. Fakat Anayasa Mahkemesi önünde buna müdafaa etmek imkânını vermiyorsunuz. Böyle bir iddiayı ancak muayyen organlara veriyorsunuz. O halde bundan da meydana çıkıyor ki, uygulama yetkisinin ancak yargı organlarına munhasır kalması icab ediyor. Maddeyi böyle kabul edersek o zaman Fethi Çelikbaş ve Kurutluoğlu arkadaşlarımızın iddia ettikleri mahzurlar ortadan kalkmaz arkadaşlar. Bazı hususi hallerde, pratikle, şu Anayasa kuralları gibi, umumi kuralları idare cihazının, idari makamların tefsirine tâbi tutması, Anayasaya uygundur veya değildir şeklinde tefsire tâbi tutması katıyen caiz değildir. Bizim, memleketimizin hakikatlerini bilmemiz lâzımdır. En küçük kanunları dahi tatbik ederken idari cihazlarda aksaklık oluyor. Müsaade ederseniz bu hususa dair bir misal vermek istiyorum. Belediye teşkilâtı olan bir nahiye İnkılâptan sonra nahiye müdürüne bir mesele aksediyor. Nahiye müdürü aynı zamanda belediye reisidir. Kasabada bir şahıs hastasını Gaziantep'e götürmek üzere belediye kamyonu

ile pazarlık yapıyor, üç yüz lira mukabilinde götürmesi üzerinde iki taraf anlaşılıyorlar. Kamyonu biniyorlar, kamyon yolda ârıza yapıyor ve geri dönüyorlar. Bu defa Maraş'a gitmek üzere olan aynı kamyonu biniyor, diğer yolcularla Maraş'a varıyorlar, şoför hasta sahibinden 200 lira vereceksin diyor. Adam da diyor ki, benim için hususi olarak gitmedin, eğer benim namıma gitmiş olsaydın bu istediğin parayı verirdim. Şimdi bu münakaşanın hal yolu mahkeme olması icabeder. Halbuki nahiye müdürü işi mahkemeye intikal ettirmeden evvel 200 liralık alacağı dolayısıyla Tahsili Emval Kanununu tatbik ederek, borçluya bir ödeme emri çıkarıyor. Bu durum asla kanuna uygun değil. Borçlu bu ödeme emrine zamanında cevap vermediği için müddet dolunca, kaymakam bu sefer hapsen tazyik kararı ile borçlu şahsı jandarma marifetiyle saveiğe gönderiyor. Fakat borçlu şahıs ayrıca sulh mahkemesi nezdinde iptal dâvası da açıyor. Arkadaşlar, bütün bu hâdisenin vesaiki Dahiliye Vekâletine aksettirilmiştir. Sayıp döktüklerim yalan değildir. Bunların hepsi vesikayla sabittir.

Borçlu şahıs köyüne döndüğünde, nahiye müdürü bu sefer bu şahsın merkebinin haczediyor ve üçüncü bir şahsa yediemin olarak teslim ediyor. Birkaç gün sonra merkep müzayede ile satılıyor. 150 lira satış bedelinden 3 günlük bakım ücreti olarak yediemine 75 lira veriliyor. 75 lirası da 200 liralık borçtan indiriliyor. Adamın geriye 125 lira borusu kalıyor. Bakıye borusu için, bu defa, adamın dükkânına haciz koyuyorlar. Kaymakama, valiye başvuruyor, derdini dinletmiyor. Hattâ kabul bile etmiyorlar. Adam çarınar geri dönüyor. Bu arada dükkânı açıyorlar 125 liralık borcunu karşılayacak eşyasını alıp satışa çıkıyorlar. İşte memleketimizde tatbikat bu.

Yukarda arz ettiğim gibi, idare âmirleri en ince teferruatına kadar yazılmış kanunlarımızı bu yolda tatbik eder ve bu gibi aksaklıklar görülürken, umumi kurallar olarak Anayasayı doğrudan doğruya tatbik etmek imkânı idareye verilmemlidir. Şuradaki 6 - 7 ne maddeler muvacehesinde Turan Güneş'in izah ettiği gibi Anayasasının doğrudan doğruya uygulanması ancak ve ancak yargı organlarına verilebilir. Ben bu kanaatteyim.

Evvelce bahsettiğim gibi 150, 151 ve 152 ne maddelerin ışığı altında bu durumu mütalâa eder-

sek Anayasaya uygundur, veyahut uygun değildir fiddiasını müdafaa etmek hakkı yalnız ve yalnız bu maddeler mucibince Reisiümhura, milletvekili seçimlerinde % 10 rey almış partilere, Mecliste milletvekili bulunan partilere tanınıyor. Yasama organlarının Cumhuriyet Meclisinde ve Büyük Millet Meclisindeki üyelerin altıda birine tanınıyor, bunun yanında yargıtay, askerî yargıtaya ve üniversitelere tanınıyor. Yine Anayasaya aykırı olup olmadığı, dâvalara bakan mahkemelere tanınıyor. Onlara bununla muayyen bir şey veriyor, üç ay içerisinde vermezse kendisi bu hususta bir karar sahibi olmaktadır. Anayasaya uygundur ve değildir şeklinde bir mütalâa vermek hakkı tanınıyor. Hal böyle iken bir idare âmirinin şu tasarıya göre Anayasaya uygun mudur veya değil midir iddiasını vermemize imkân yoktur. Bilmiyorum, bu durum muvacehesinde komisyon ne düşünüyor? Bilhassa benim işaret etmek istediğim uygulama şekli üzerinde komisyon bir izahatta bulunmamıştır.

Bu durum karşısında benim kanaatime göre, madde ya tamamen kaldırılmalı veya ikinci fıkra kaldırılmalıdır. Birçok arkadaşlar da kaldırılmasında bir mahzur görmediler. Bu da olmadığı takdirde madde kanaatime şöyle olmalıdır: Anayasa hükümleri yasama, yürütme, yargı organları kişi haklarının uygulanması doğrudan doğruya temel kurallardır. Şeklinde yazıldığı takdirde mahzurlar ortadan kalkacaktır.

BAŞKAN — Efendim, verilmiş olan önergeleri okuyoruz.

Yüksek Başkanlığa

8 ne maddenin 1 ne fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim :

Sırrı Atalay

Hiçbir kanun anayasaya aykırı olamaz.

Yüksek Başkanlığa

8 ne maddenin 1 ne fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim :

«Hiçbir kanun ve hiçbir işlem Anayasaya aykırı olamaz.»

Alp Kuran

Yüksek Başkanlığa

Anayasa tasarısının 8 ne maddesinin aşağıdaki şekilde tadilini arz ve teklif ederim :

Temsilciler Meclisi Âzası
Cevdet Aydın

Madde 8. — Hiçbir kanun Anayasaya aykırı olamaz. Anayasa hükümleri, Devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlayan ve doğrudan doğruya uygulanması gereken temel hukuk kurallarıdır.

Yüksek Başkanlığa

8 nci maddenin aşağıda yazılı şekilde tadilini arz ve teklif ederim.

Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.

Bu kanunda yazılı kişinin temel hakları, yasama, yürütme ve yargı organlarını, doğrudan doğruya yürürlükte olan, hukuk olarak bağlarlar.

Yasama organı, Anayasa nizamı ile, yargı ve yürütme organları kanun ve hukuk ile bağlıdır.

Esat Çağa

Yüksek Başkanlığa

8 nci maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Madde 8. — (Hiç bir kanun ve işlem Anayasaya aykırı olamaz.

Anayasanın hiçbir maddesi hiçbir sebep ve bahane ile savsanamaz ve işlerlikten alıkonulamaz.)

Muhittin Gürün

Ihsan Oğat

Yüksek Başkanlığa

Sözlü olarak açıkladığımız sebeplere binaen 8 nci maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Necip Bilge

Hamdi Orhon

Kemal Türkoğlu

Salih Türkmen

Madde 8. — Hiçbir kanun Anayasaya aykırı olamaz. Anayasanın hiçbir maddesi hiçbir sebep ve bahane ile savunamaz ve işlerlikten alıkonamaz.

Yüksek Başkanlığa

«Kişileri bağlayan» tâbirinin kaldırılarak 8 nci maddenin aşağıdaki şekilde kabulünü arz ve teklif ederiz.

Fethi Çelikbaş

Feyyaz Köksal

Madde 8. — Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.

Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını bağlayan ve doğrudan doğruya uygulanması gereken temel hukuk kurallarıdır.

Yüksek Başkanlığa

8 nci maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Madde 8. — Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını bağlayan ve doğrudan doğruya uygulanması gereken temel hukuk kurallarıdır.

Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz ve Anayasanın hiçbir maddesi, hiçbir sebep ve bahane ile ihmal veya tatil olunamaz.

Ziya Müezzinoğlu

T. M. Yüksek Başkanlığına

Anayasanın 8 nci maddesinin 2 nci fıkrasının kaldırılmasını veya aşağıdaki şekilde kabulüne delâletlerinizi rica ederim.

Mehmet Özbay

Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarının, idare makamlarının, kişileri bağlayan ve ancak yasama ve yargı organları tarafından doğrudan doğruya uygulanması gereken temel hukuk kaideleridir.

BAŞKAN — Yüksek oylarımıza sunmak üzere önermeleri tekrar okutuyorum.

(Alp Kuran'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Önerenin dikkate alınmasını kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmemiştir.

(Sırrı Atalay'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Önerenin dikkate alınmasını kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmemiştir.

(Muhittin Gürün, Ihsan Oğat'ın ve Salih Türkmen ve Necip Bilge'nin önermeleri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Efendim, bu önergelerin birinci kısmındaki hususatı biraz evvelki reylerinizle hallettik, şimdi önerenin ikinci kısmını reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmemiştir.

(Feyyaz Köksal ve Fethi Çelikbaş'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Bu önerenin dikkate alınmasını kabul edenler.. Etmeyenler.. Bu önerge de reddedilmiştir.

(Esat Çağa'nın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Takriri oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmemiştir.

(Ziya Müezzinoğlu'nun önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Tavriri oyunuzs sunuyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmemiştir.

(Cevdet Aydın'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Bu önergenin birinci kısmı evvelce reyinize arz edilip kabul edilmeyen diğer önergelerle aynıdır. Bu sebeple ancak ikinci kısmını oyunuzs arz ediyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmemiştir.

(Mehmet Özbay'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Önergenin dikkate alınmasını oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Önerge dikkate alınmamıştır.

Şimdi maddeyi Osman Alışiroğlu arkadaşımızın teklif ettiği ve komisyonun kabul ettiği ufak değişiklikle maddeyi okutuyorum.

VIII. Anayasasının üstünlüğü ve bağlayıcılığı

MADDE 8. — Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.

Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan ve doğrudan doğruya uygulanması gereken temel hukuk kurallarıdır.

BAŞKAN — Sekizinci maddeyi bu değişiklikle oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmemiştir.

IX. Devlet şeklinin değişmezliği

MADDE 9. — Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmü değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

BAŞKAN — Kemal Türkoğlu. (Yok sesleri). Necip Bilge.

NECİP BİLGE — Muhterem arkadaşlarım, Anayasamızın bu maddesi, kanaatimce, yerinde değildir. Mevkii itibariyle buraya konulması lâzımdır. Daha başka bir yere, Anayasamızın değiştirilmesi hakkındaki hükümler arasına konulmasının daha isabetli olduğu kanaatindeyim. Nitekim Alman Anayasasında da buna benzer bir hüküm Anayasamızın değiştirici unsurları arasında telâkki edilerek 79 ncu maddesine konulmuş bulunmaktadır. Bu sebeple bu hükmün, Anayasamızın değiştirici hükümlerine taallük eden kısma konulması daha uygun olacaktır. Bu sebeple bir önerge vermiş bulunuyorum. Verdiğim bu önergede imzası bulunan arkadaşlardan ay-

ılarak, şahsen bir de şu noktayı belirtmek istiyorum : Kanaatimce, sadece Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hükmün değişmezliğinin ifade edilmesi yeterli değildir. Çünkü bugün dünyanın en sağcısından, en solcusuna kadar bütün diktatörlükleri, rejimlerinin Cumhuriyet olduğunu ifade ve ilân etmektedirler. Binaenaleyh, sadece, rejimin Cumhuriyet olduğunu ve bunun değişmezliğini iddia, ifade etmenin, sağcı olsun, solcu olsun, hangisinden olursa olsun bizi diktatörlükten kurtarmaya yeterli olmadığı kanaatindeyim. Onun için, ben şahsen, sadece Cumhuriyetin değil; Cumhuriyetimizin vasıflarından olan demokratik ve lâik olduğu şeklindeki prensibin de değişmezliği şeklinde bir hükmün konulmasının daha uygun olacağı kanaatindeyim. Bu suretle hakiki demokrasi muhafaza edilmiş olur. Aksi takdirde sağcı veya solcu diktatörlüğe gitmek mümkün olabilir. Bu konuda bir tavriri verdik, kabulünü rica ederim.

BAŞKAN — Buyurun.

ALP KURAN — Bendeniz bir noktaya temas etmek için söz almış bulunuyorum. O da; 9 ncu maddede birinci madde hükmünün asla değiştirilmeyeceğine dair bir kaydın bulunması. Eski Anayasamızda da buna benzer bir hüküm 102 nci maddede yer almıştı. Fakat bazı hukuk âlimleri önce 102 nci maddenin tadil ve ilga edilmesiyle 1 nci maddenin tadilinin de mümkün olacağını ileri sürmüşlerdir. Aynı mülâhazalarla, Anayasaya karşı hile diye adlandırılabilir bir duruma yol açılmamak üzere, 9 ncu maddenin değiştirilmesi lâzımdır. Bu maddeye yeni bir fıkraya ile, 9 ncu maddenin de değiştirilmeyeceği konmalıdır. Birinci maddenin değiştirilmemesi burada kabul edilmiş oluyor ama, bu 9 ncu maddenin değiştirilmeyeceğine dair bir hüküm olmayınca, kalkarlar, birinci maddeyi değiştirmek için, önce bu maddeyi değiştirirler.

Bu maddenin de değiştirilmeyeceğini hüküm altına almak üzere komisyonun maddeye bir fıkraya eklemesini rica ederim, efendim.

BAŞKAN — Başka söz isteyen var mı? Yok. Söz komisyonundur.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlarım, bir yer bakımından, birde muhteva bakımından itiraz vukubuldu. Yer bakımından diyorlar ki, bu hüküm tadil maddesinde yer almalıdır. Bunu bu şekilde

halletmiş olan memleketler de vardır. Nitekim, yalnız, Almanya'da değil, Fransa'da da böyledir. Fakat, bu, nihayet bir tercih meselesidir. Cumhuriyet hükmünü o kadar önemli telâkki ediyoruz ki, değiştirilemez diyoruz. Aslında, genel kaideye göre, değiştirilebilmesi lâzımdı. Demek ki, ana kaideden bir inhiraf bile var. Bu mantığa uygun olarak, Anayasanın bu kadar önemli bir hükmünün, genel esaslar arasında zikredilmesini daha yerinde bulduk; tercihimizi bu yolda kullandık.

İkinci noktaya gelince : Yalnız Cumhuriyet şeklinin değil, «Demokratik bir Cumhuriyet» oluşunda, değiştirilemez bir hüküm olarak ifade edilmesi lâzımgelir diyorlar. Biz de bu görüşe gönülden katılırız. Fakat Anayasaya bunu da koymak milletin hâkimiyet sahasını biraz daha daraltmak demek olur. Eski Anayasamızda yer alan istisnayı, Fransada da olduğu gibi devam ettiriyoruz. Ne kadar faydalı olursa olsun, buna yenilerini eklemeyi doğru bulmuyoruz. Aksi halde «Demokratik» ten başka «Lâiklik», de «Sosyalliğe»de teşmil edelim mi sormak, kaçınılmaz mukadder adımları teşkil edecektir. Yani yasaklar halkası artık namütenahi genişleyebilir. Demokrasinin korunmasını başka yollardan temin etmeliyiz. Yoksa Anayasanın bir hükmü daha değiştirilmekle demek suretiyle değil! Cemiyetin içindeki siyasi ve sosyal kuvvetler ve bizzat Anayasanın diğer müesseseleri, bunu temin edecektir. Meselâ 55 nci ve 19 ncu maddede hüküm icabı, bir parti demokrasi nizamına aykırı faaliyetlerde bulunursa, temelli kapatılır, faaliyetten men edilir. Demokratik nizama aykırı hareket eden partilerin kapatılmasına, Anyasa Mahkemesince karar verilebilir.

Görülüyor ki, demokrasi nizamına aykırı bir gaye güdecek, böylebir program takibedecek bir parti meydana çıkarsa, faaliyetten men ediliyor. Bu da bir demokrasiyi koruma metodudur. İstisnaî bir hüküm genişleterek «Anayasanın değişmezliği» yoluyla aynı neticeye ulaşmak doğru almaz. Bunu yüksek heyetiniz de takdir eder.

NECİP BİLGE — İlke olarak bu maddenin diğer bir fıkrası şeklinde kabulü uygun olmaz mı?

ANAYASA SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Efendim, biraz önce arzettim. İki noktadan

bu hüküm değiştirilemez deniyor. Birincisi: Tarihi bakımdan, ki, biz bunu tercih ediyoruz. İkicisi: Demokrasiyi koruma bakımından. Bizim tercih ettiğimiz tedbir, demokrasiye düşman olan partileri menetmektir. Fakat, genel kurul, bu alanda da Anayasa hükmünü değiştirme yasağı koymak isterse, bu yolda bir karar verebilir. Ama, komisyonunuz bu fikre, bu karara katıyen katılmamaktadır. Komisyonumuzda bu konu enine boyuna münakaşa ve müzakere edilmiş ve bu sonuca varılmıştır.

NECİP BİLGE — Sualim yanlış anlaşıldı. Demokrasiye, lâikliğe teşmili ayrı bir mesele. Benim dediğim; Cumhuriyete taallük eden değişmezlik prensibini birinci maddenin ikinci fıkrası olarak kabul etsek daha iyi olmaz mı?..

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Birinci maddeyi değişmez madde olarak kabul ettik. Bunu daha evvel konulduğu için, hem de Atatürk'ün koyduğu bir hüküm diye kabul ettik. Bu bakımdan zaten değiştirseydik birinci maddeyle ikinci maddeyi değiştirmek daha kolay olacaktı. O müşkülâta razı olduk, birinci maddeye dokunmadık.

BAŞKAN — Sayın Seyfi Öztürk.

SEYFİ ÖZTÜRK — Pek muhterem arkadaşlarım, maddenin ehemmiyetini söylemeye lüzum yok. Sayın Komisyon Sözcüsü arkadaşımız, siyasi partilerin de, demokrasi nizamını tehlikeye düşürücü hareketler yaptıkları zaman, Anayasa Mahkemesince kapatılabileceğini söylediler. Anayasaya karşı tehlike sadece siyasi partilerden gelmez. İktidar da Anayasa için tehlikeli hareketlerde bulunabilir, tehlikeli bir durum yaratabilir. Şunu ifade etmek istiyorum ki : «Rejimin» adı esas değildir, Tadı mühimdir. «İngiltere'de Kırallık, S. Rusya'da Cumhuriyet idaresi vardır. Hürriyetlerin kemaliyle var olduğu yer ise İngiltere'dir.»

Necip Bilge arkadaşımız ifade etti. Rejimin adının Cumhuriyet olması ile iş bitmez. Temel hak ve hürriyetlerin kabul edilmesi ve teminat altına alınması gerekir.

Bu itibarla, 9 ncu maddenin daha şümüllü ve kavramının daha geniş bir mahiyette tedvin ve tatbik edilmesinin zaruretine inanıyorum, Mâruzatın bundan ibaretir.

BAŞKAN — Efendim, madde hakkında verilmiş olan önergeler var, okuyoruz.

Yüksek Başkanlığa

9 ncu maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Sırrı Atalay

Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasanın 9 ncu maddesi değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

Yüksek Başkanlığa

Anayasa tasarısının 9 ncu maddesinin aşağıdaki şekilde oya sunulmasını arz ve teklif ederim.

Selâmi Savaş

Oktay Ekşi

Madde 9. — Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmü ile bu madde hükmü, hiçbir suretle değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif dahi edilemez.

Yüksek Başkanlığa

9 ncu madde, değişiklikle ilgili bulunduğuundan tasarının 154 ncu maddesine bir fıkra olarak eklenmek üzere, genel hükümler kısmından çıkarılmasını saygılarımızla arz ve teklif ederiz.

Kemal Türkoğlu

Salih Türkmen

Hamdi Orhon

Necip Bilge

Yüksek Riyasete

9 ncu maddenin şu şekilde tadilini teklif ederim :

Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğuna ve Cumhuriyetin niteliklerine ve temel haklar ve ödevlere ait Anayasa maddeleri değiştirilemez.

Esat Çağa

BAŞKAN — Takrirleri oyunuzaya arz etmek üzere tekrar okutuyorum.

(Esat Çağa'nın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Takriri nazara alanlar... Alınanlar... Takrir nazara alınmamıştır.

(Salih Türkmen, Necip Bilge, Hamdi Orhon, Kemal Türkoğlu'nun önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Takriri oylarınıza arz ediyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Selâmi Savaş'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Sırrı Atalay'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Maddeyi oyunuzaya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... 9 ncu madde kabul edilmiştir.

İkinci kısım

Temel hak ve ödevler

Birinci Bölüm

Genel hükümler

Temel hakların niteliği ve korunması

MADDE 10. — Herkes, kişiliğe bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel haklara sahiptir.

Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet, ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve mânevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.

BAŞKAN — Bu madde hakkında söz isteyen var mı? Buyurun Seyfi Öztürk.

SEYFİ ÖZTÜRK — Muhterem arkadaşların, bu maddede tenazuru temin için bir iki ufak teklifde bulunacağım. Müsaadenizle bunu arz ediyim :

Maddenin genel başlığında, «Temel hak ve ödevler» deniyor. Kişinin temel haklarının korunması, bu maddede derpiş edilmiş. Kenar başlığında da «Temel hakların niteliği ve korunması» deniyor. Birinci fıkrada, «Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel haklara sahiptir.»

İkinci fıkrada da : «Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve mânevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar. Bütün engelleri kaldırır» denmiş ve bu haliyle, vuzuhu olmıyan bir durum almıştır. Devlet, kişiyi engelliyen bu sınırları kaldırır. Niçin? Çünkü, ferdin, kişinin temel hak ve hürriyetlerini korumak için. Burada genel prensipler vaz'etmesi lâzımdır.

Müsaadenizle, bir önerge veriyorum; eğer komisyon da buna katılırsa, madde şu şekilde olmuş oluyor : (Devlet, kişinin temel hak ve

hürriyetini korur.) Burada genel prensipler vaz'edilmiştir. Bu hak ve hürriyetleri, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkele-riyle bağdaşmayacak şekilde sınırlayan; siyasi, hukuki, iktisadi, sosyal bütün engelleri kaldı-ırır. İnsanın maddi ve mânevi varlığının geli-şmesi için gerekli şartları hazırlar. Benim ko-misyondan istirhamım; madde bu şekliyle da-ha vazih bir hale gelecektir. Lütfetsinler, ilti-hak ederlerse memnun olurum. Teşekkür ede-rim.

BAŞKAN — Ziya Müezzinoğlu.

ZİYA MÜEZZİNOĞLU — Muhterem arka-daşlar; tasarının tümü üzerinde cereyan eden müzakereler sırasında konuşan sayın hatipler-den bir kısmı Anayasa tasarısının şekli ve tek-niği bakımından mükemmeliyeti üzerinde dur-muştu. Buna karşılık bazı kıymetli hatipler de ki bunlar diğerlerinden daha küçük bir ekseri-yetti - aynı fikri paylaşmamışlar ve aksi isti-kamette misaller zikretmişlerdi. Şahsen bende-niz birinci gruba dâhil bulunuyorum ve Ana-yasanın şekil ve teknik bakımından, hattâ dil bakımından esas itibariyle muvaffak bir eser olduğuna inanıyorum. Ancak itiraf ve kabul etmek lâzımgelir ki, şimdi müzakere mevzuu olan madde tasarının bu hüviyetini teyideden bir misal olmaktan uzaktır.

Niçin böyledir, kısaca bunu arz etmeye ça-lışacağım. Evvelâ memnuniyetle şunu belirt-mek lâzımgelir ki, bu madde Anayasa huku-kumuza büyük bir yenilik getirmektedir. Eski Anayasamızdaki klâsik haklar yanında sosyal ve iktisadi haklar da bu madde ile ilk defa Anayasamıza girmektedir.

Ancak, kanun tasarısının tedvin şekli ve kullanılan ifade bu hakların bütün şümül ve vuzuhu ile ortaya konmasına imkân vermemek-tedir. İzah edeyim :

Birinci fıkrada, temel haklardan bahsedil-mekte ve bu hakların vasıfları tadat edilmekte-dir. Hemen arkasından 2 nei fıkrada ise, bu haklar «hak ve hürriyetler» olarak ele alın-makta bu haklar ve kayıt ve tahditler konul-maktadır. 2 nei fıkranın ifade şekli ise mad-denin mânalandırılmasını aynen güçleştirmek-tedir. Yine ikinci. Öyle ki, bir tarafta, bazı kıs-taslar konarak, temel hak ve hürriyetlerin tah-didi kabul edilmiş; bunun yanında da Dev-

lete, bu temel hak ve hürriyetleri sınırlayan en-gelleri bertaraf etmek vazifesi verilmiştir.

Tahdit ve takyidattan bahsettim; zira mad-dedeki menfi ifade şeklini tahlil edecek olur-sak bu neticeye varıyoruz. Devlete, temel hak-ları, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk dev-leti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlı-yan engelleri kaldırmak vazifesi verilmiştir. Bu aynı zamanda şunu ifade etmektedir ki, te-mel hakların bu sayılan kıstaslar içinde tahdit ve takyidi mümkündür. Bittabi bu tahdit ve takyit de yine Devlet tarafından yapılacaktır. Yani bu haliyle madde çetrefil ve anlaşılması güç bir durum almış oluyor. Keza burada tes-bit edilmiş olan kıstasları da vazih bir ölçü olarak kabul etmek mümkün değildir. Bu kıs-taslar evvelâ fert huzuru, sonra sosyal devlet ve nihayet hukuk devleti anlamı noktalarında toplanıyor. Son ikisinin umumiyetle kabul edi-len mânaları olduğu bedihidir. Fakat fert hu-zuru tâbiri ilk defa bu maddede geçmektedir. Bunun ise mâna ve şümülü belli değildir.

nihayet şunu da tesbit etmek lâzımdır ki, bu madde ile Devlete insanın maddi ve mânevi var-lığını geliştirmek vazifesi yükletilmektedir. Fakat bu geliştirmeye takaddüm etmek üzere maddi ve mânevi varlığın muhafazasını da dü-şünmek icabeder. Halbuki bu hususta madde metninde yer almamıştır.

Gerekçede verilen izahat meyanında Anayasa tasarısının bu hükmünün Bonn Anayasası ile İtalyan Anayasasından mülhem olduğuna işaret edilmektedir. Filhakika İtalyan Anayasasının 3 neu maddesinin 2 nei fıkrası ile, Bonn Ana-yasasının 1 nei maddesinde ve 19 neu maddesin-de, buna benzer hükümler mevcuttur. Bu ara-da Alman Anayasasında Devletin vazifeleri me-yanında muhafaza veya kanundan da bahsedil-diği halde, her nedense bu noktaya tasarıda yer verilmemiştir.

Bütün bunlardan sonra, 11 nei maddenin mevcudiyeti yanında, bu maddenin 2 nei fıkrasın-daki kayıtlara lüzum olup olmadığı ayrı bir mev-zu olarak ortaya çıkmaktadır. Gerçekten, 11 nei maddede, (Temel hak ve hürriyetlerin Anaya-sanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak ka-nunla tahdit edilmesi) kabul edilmiştir. Bu du-rumda, akla gelebilir ki, 10 neu maddede bu hususa ayrıca, tekrar temas edilmesin ve Dev-

letin, insanın maddi ve mânevi varlığını muhafaza ve geliştirmekle vazifeli olduğu zikredilmekle yetinilsin. Bu noktalar sayın komisyon tarafından yapılacak açıklama ile herhalde aydınlanacak ve madde hakkında daha açık bir kanaat sahibî olmamız mümkün olacaktır.

BAŞKAN — Alp Kuran.

ALP KURAN — Gönül arzu ederdi ki; komisyon bu bölümden evvel ikinci madde ile ilgili değişikliği hazırlamış olsun. Çünkü bundan sonra gözden geçireceğimiz maddeler daima ikinci madde tarafından ışık tutulabilecek maddeler olacaktır. Bu bakımdan bendeniz temennisi, komisyonun ikinci maddeyi yarın sabaha kadar mutlaka getirmesi ricası olacaktır.

Bu bölümde fertlerin temel hak ve hürriyetleri tanzim olunmaktadır. Bu hak ve hürriyetlerin önemi aşikârdır. Âme iktidarı karşısında, yabancı hukuk müelliflerinin âme hak ve hürriyetleri dediği hak ve hürriyetler burada tanzim edilmiştir. Âme hak ve hürriyetleri ise, ferdin gerek Devlet ve gerekse diğer şahıslar karşısında sahip olduğu ve kimsenin müdahale edemeyeceği birtakım hak ve hürriyetlerdir. Komisyon 10 ncu maddede ferdi hak ve hürriyeti tanzim ederken, 1924 Teşkilâtı Esasiye Kanunundan ayrılmış ve «tabii haklar» kavramını terk etmiş bulunmaktadır. Bunun sebebi olarak da, komisyon tabii hak ve hürriyetlerin doktrinde münakaşa konusu olduğunu, bazı muhalif fikirlerin ileri sürüldüğünü, neticede doktrin münakaşalarına yer vermemek için bu şekilde kabul edildiğini ileri sürmektedir.

Muhterem arkadaşlarım, 4 ncu maddede millî hâkimiyet prensibinin terk edilip edilmediği hususunda tereddüt edilmişti. Her ne kadar, komisyon sözcüsü arkadaşımızın verdiği izahata göre, yeni tasarıda 1924 Anayasasındaki «Millî hâkimiyet nazariyesi» nin terk olunduğu ifade edilmiş ise de, 4 ncu maddenin gerekçesinde «Millî hâkimiyet» nazariyesinin muhafaza ve idame ettirildiği belirtilmiştir. İmdi, bu gerekçeye bakarak, «Millî hâkimiyet nazariyesi» gibi doktrinde tamamen çürütülmüş ve taraftarı kalmamış bir prensibe itibar edildikten ve tasarıda yer verildikten sonra «tabii hukuk», «tabii haklar» gibi bugün dahi en büyük hukuk âlimleri tarafından mevcudiyeti kabul edilen bir kavrama aynı tasarıda yer verilmemiş olmasını anlamak mümkün değildir.

Sayın arkadaşlar, bu suretle 1924 Anayasamızdaki «Tabii haklar, tabii hukuk» kavramının terk edilmesi sonucunda şöyle bir durum doğmaktadır : Hukuk, munhasıran pozitif hukuk kaidelerinden ibarettir. Bu bakımdan; tabii hukuk kavramına yer verilmediği takdirde, bütün fert hak ve hürriyetlerinin ancak, kanunla ve insanlar tarafından tanınabileceği ve kanunla yaratılacağı sonucu çıkacaktır. Pozitif hukuk, mevzu hukuk dışında ve üstünde, bugün daha başka hukuk kaideleri de yokmuş gibi, bir intaba hâsıl olabilecektir. Halbuki, günümüzde dahi, 1961 yılında dahi, birçok hukuk âlimleri mevzu hukukun üstünde ve dışında ona ışık tutacak bir tabii hukukun mevcud olduğunu dermeyer ediyorlar. Binaenaleyh, hukuku sadece pozitif hukuktan ibaret görmemek lâzım. Aksi takdirde, yani ferdi hak ve hürriyetleri pozitif hukukun bir neticesi olarak kabul edersek, bundan kanun vâzıları Anayasayı tadil ederek veya bir kanunla bu hak ve hürriyetleri ortadan kaldıracaklar, mânası çıkar. Bu bakımdan tabii hukuk, tabii hak mefhumunun bendeniz bu bölümde derpiş edilmesinin lüzumuna kaaniim. Bunun yanında, son zamanlarda hukuk literatürüne giren sosyal haklar mefhumunu da kapsamak üzere «Tabii ve temel hak ve hürriyetler» ibaresinin kullanılmasının daha isabetli olur, kanaatindeyim. Tabii hukuk bakımından muhtelif âlimler, başka başka şekilde tarifler ve tefsirler yapabilirler. Birisi «Tabii haklar» Cenabı Hakkın ferdin içine yerleştirdiği haklar olarak, bir başkası tabiatın bünyesinden neşet eden haklar olarak, bazıları tabii hukuku «İdeal hukuk» olarak karşılayabilirler. Bunun büyük önemi yoktur. Çünkü, bütün bu farklı görüşlerin müşterek bir noktası vardır ki, o da, hukukun pozitif hukuktan ibaret olmadığı, pozitif hukukun da tâbi olması gereken üstün bir hukukun mevcud olduğu hususudur.

Binaenaleyh, burada, eksiksiz bir hüküm koymak için (Tabii hak ve hürriyetler) ibaresinin ilâvesini arz ve rica edeceğim, efendim.

BAŞKAN — Sayın Hamza Eroğlu.

HAMZA EROĞLU — Çok muhterem arkadaşlarım, Anayasa tasarıımızın 2 nci kısmı, temel hak ve ödevlerden bahsetmektedir. 10 ncu madde ise 2 nci kısma ışık tutmaktadır. Bu maddenin bilhassa ilk fıkrası, temel hak ve hür-

riyetlerin tarifini yapmakta ve hukuki muhtevasını belirtmektedir. Yüksek müsaadenizle okuyayım : «Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel haklara sahiptir.»

Arkadaşlar, bu ibareler, 1776 tarihli Amerika Beyannamesinde, 1789 tarihli Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesinde belirtilen formüllerin aşağı - yukarı aynıdır. Bu bakımdan bu hükme göre bütün temel hak ve hürriyetler açıkça ifade edilmemiş olmasına rağmen, tabii hukuka, ferdi ve klâsik haklar doktrinine istinad etmektedir. Ben Alp Kuran arkadaşım-dan farklı olarak bu ifadeden tabii hukuka bir atıf yapıldığı kanaatindeyim. Her ne kadar 1924 Anayasasının 68 nci maddesinde açıkça ifade edilen tabii hukuk tâbiri onuncu maddede yer almamışsa da işaret ettiğim sıfatlarla ferde bağlı olan dokunulmaz haklar ve bu hakların birtakım temel haklar olmuş olması bunun bir tabii haklar doktrinine dayandığını göstermektedir. Şimdi durum böyle olunca, ortaya ne gibi bir mahzur çıkmaktadır?

Çok muhterem arkadaşlarım, klâsik demokrasinin gelişmesi içerisinde yer alan fert hürriyetlerinin, şahsi ve siyasi hakların temeli olan tabii hukuk doktrini sadece bir kısım haklara cevap verir.

Sosyal anlayış ve görüşe uygun olarak hürriyetçi devletten, sosyal devlete geçmiş olan modern devlette sosyal haklar temel olmaz, mesnet olmaz. Böyle olunca, ikinci kısmın, üçüncü bölümünde yer alan ekonomik ve sosyal haklar hukuki bakımdan temelden ve mesnetten mahrum kalmış olur. Bu ibare, aynı zamanda Anayasa tasarısının 2 nci maddesinde yer alan, ister (çalışma ve sosyal adalete dayanan Devlet) densen, isterse ve kısaca (sosyal Devlet) densen, her iki ifade şekline de aykırıdır.

Bu bakımdan bu ikinci maddenin ilk fıkrasını kifayetsiz buluyorum. Buna mukabil İtalyan Anayasasının ikinci maddesi aynen şöyledir :

«Cumhuriyet, gerek münferit halde gerek şahsiyetinin geliştiği sosyal teşekküller dâhilinde olsun, insanın dokunulmaz haklarını tanıy ve bu

hakları masun tutar ve siyasi, iktisadi ve sosyal dayanışmadan doğan asli vazifelerinin yapılmasını ister.» denilmektedir.

Yani bir taraftan ferdin şahsiyeti ile ilgili haklar tanırken diğer taraftan şahsiyetinin gelişmiş olduğu sosyal bünyeyi dolayısıyla de haklar tanınmış olunuyor. Ferdietçi ve sosyal görüş bir arada akislerini bulmuş oluyor.

Muhterem arkadaşlarım, 10 ncu maddenin 1 nci fıkrası, İtalyan Anayasasının ikinci maddesinde olduğu gibi sosyal görüşü de ihtiva edecek, bir hüviyet verecek hale getirilmelidir.

Maddenin ikinci fıkrası ele alınacak olursa, bu fıkrada, (Devlet kişinin temel hak ve hürriyetlerini ve fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk Devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlıyan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır.) demek suretiyle bir yetki tanıyor. Engelleri kaldırma yetkisi tanınan haklar, klâsik fert hak ve hürriyetleridir. Bunlar 18 nci asrın ikinci yarısından itibaren, 19 ncu asırda ve hattâ 20 nci asırda Devlet karşısında dahi korunması gerekli haklardır. Ben Devleti teşhiz ederek, «Sen, bu hakları koruyacaksın!» demeyi asla doğru bulmuyorum. Buradaki tâbir geniş olarak kullanılıyor. Dar anlamda, klâsik Devlet içinde, demokrasinin gelişmesi içinde ana hak ve hürriyetlerin siyasi iktidarlara karşı korunması yolları aranmıştır. Bu suretle demokrasinin tahakkuku ve gelişmesi çaresi aranmıştır. Biz Devleti teşhiz edersek, ferdi hak ve hürriyetleri Devletin tahdidi altına koymuş oluruz. Bu bakımdan, Devleti bu yolda teşhiz etmenin doğru olamayacağı kanaatindeyim.

Bu hükme doğru bir ifade verilecek olursa ve meselâ Anayasaya kanunlar tarafından bu haklar şu şu şekilde konulur dense daha doğru ifade edilmiş olur. Ancak ikinci maddenin son kısmında iktisadi ve sosyal haklara taallük eden kısmında «İnsanın maddi ve mânevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları Devlet hazırlar» denildiği zaman hüküm doğru ifade edilmiş olur.

BAŞKAN — Yirmi dakika sonra toplanılmak üzere oturumu kapatıyorum.

Kapanma saati : 16,35

ÜÇÜNCÜ OTURUM

Açılma saati : 17,00

BAŞKAN — İbrahim Senil

KÂTIPLER : Şahap Kitapçı, Rifat Çini

BAŞKAN — Oturumu açıyorum.

Müzakerelere başlamadan önce bir hususu arz edeceğim. Sayın Remziye Batırbaygil'in gündem ve konuşma hakkındaki takriri Başkanlık Divanınca tetkik edilecek, ondan sonra Yüksek Heyetinize arz edilecektir. O itibarla takriri okutmuyorum.

Müzakerelere devam ediyoruz. Söz Altan Öymen'indir.

KENAN ESENGİN — Usul hakkında söz istiyorum.

BAŞKAN — Buyurun.

KENAN ESENGİN — Muhterem arkadaşlarım, sabahtan beri ancak iki madde kabul edebildik. 27 Mayıs'tan önce bu kanunun meriyete girmesi lâzımdır. Biran önce neticelendirmek mecburiyetindeyiz. Bu gidişle bu kanunu vaktinde yetiştirebileceğimizi sanmıyorum, imkân da göremiyorum. Bu sebeple, Heyeti Aliyenize bazı tekliflerde bulunacağım. :

Bu tekliflerden birisi, buraya çıkan hatipler saatlerce konuşmaktadırlar. Bir kere bundan vazgeçsinler. İkincisi, mükerrer söz almalar vâkı oluyor. Vaktimizin kaybedilmemesi gerekir. Bunun için yerinde, kısa ve özlü olarak konuşulsun. Konuşma sonunda istekler bir önerge ile Başkanlığa verilsin. Tekrar tekrar zamanımız kaybolmasın,

3 ncüsü : Kavramlar hakkında da herkes birbirine cevap vermeye kalkıyor. Bu şekilde de zamanımız israf edilmiş oluyor. Fakat, zamanımızı zayi etmeden ancak kısa zamanda hedefe gidebiliriz. Bunu unutmazsak bir şey yapabiliriz. Aksi halde, kanun zamanında çıkamaz.

İSMAIL İNAN — Metninden bahsedip oya koymadığımız takririmiz hakkında konuşmak üzere söz istiyorum.

BAŞKAN — Gereği yapılacaktır.
Altan Öymen.

ALTAN ÖYMEN — Maddede de geçen (sahiptir) kelimesi üzerinde kısaca durmak istiyorum.

Anayasanın diğer maddelerinde hâkim olan dil umumiyetle Türkçedir. Fakat bu sahiptir kelimesi bu prensibi biraz zedeliyor. «dokunulmaz temel haklara sahiptir» deniyor burada. Türkçede bu kelime pek kullanılan bir kelime değildir. Ben bir eve sahibim, denebilir, ama, (sahiptir) olmaz. Benim bir evim vardır, denir, umumiyetle. Doğrusu da budur. Esasen, «temel haklara sahiptir» denince, buradaki sahiptir sözü biraz da tercüme kokusu, havası taşımaktadır. Bunun (vardır) şeklinde değiştirilmesi için bir takrir veriyorum. Takrirden şöyle diyorum.

«Herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hakları vardır.»

BAŞKAN — Buyurun Sayın Necip Bilge.

NECİP BİLGE — Muhterem arkadaşlarım, maddenin metninin Türkçeye uygunluğu bakımından bir iki noktaya dokunmak istiyorum.

İkinci kısmın başlığında «Temel hak ve ödevler» deniyor. Kenar başlığında da, «Temel hakların niteliği ve korunması» deniyor. Şu halde başlıktaki hak da müfret değil, cemidir.

Başlıktaki (hak ve ödevleri) deyiminde ödevler kelimesinin çoğul ve fakat hak kelimesinin tekil olarak yazılması hakkın bir olduğu, ödevlerin çeşitli olduğu mânasını ifade eder gözükmektedir. Halbuki maksat bu değildir. Komisyon da bunu kabul eder herhalde. Tasarının gerekçesinde de böyle çoğul olarak yazılmış bulunmaktadır. Yani ikinci kısmın başlığı gerekçede temel haklar ve ödevler şeklindedir. Bu bakımdan, 10 ncü maddenin 2 nci fıkrasındaki temel hak ve hürriyetler tâbirinin de, temel haklar ve ödevler şeklinde değiştirilmesinin uygun olacağı kanaatindeyim. Aksi halde, hak kelimesi ses uyumuna aykırı olarak (ler) eki ile çoğul yapılmış olur ki, bu husus, Türkçemizin esas-

lı bir kaidesine uymadığı gibi, kulağa da hoş gelmemektedir. Bendeniz bu itibarla maddenin başlığında ve metni içinde geçen kısmın (Temel haklar ve ödevler) şeklinde değiştirilmesini daha uygun buluyorum.

İkincisi; onuncu maddenin ikinci fıkrasında (sosyal adalet) tâbiri geçiyor. İkinci maddede de var bu. Maddeyi komisyon aldığı için ne şekil alacağı belli değildir. Sosyal kelimesi Fransızca'dan «société» den gelmektedir. Biz sosyete-yi kullanmadığımızı göre sosyal de kullanmamız doğru değildir. Eğer Arapça bir kelimenin karşılığını aramak icabederse, evvelâ Türkçede var mı yok mu onu araştırmalıyız. Türkçesini bulduğumuz takdirde onu kullanmalıyız. Eğer orada bulamazsak beynelmil mahiyet almış bulunan kelimelere müracaat edebiliriz. Meselâ; telefon böyledir. Ama bunun dışında, kendi dilimizin köklerinden almabilecek kelimeleri kullanmalıyız.

Burada (sosyal adalet) deniyor. Bunun eski dilimizde karşılığı içtimai adaletti. Bugün içtimai adaletin karşılığı Türkçe olarak pekâlâ bulunabilir. Cemiyete toplum diyoruz. Toplum kelimesinden de bir sıfat yapmak mümkündür. Bugün okullarımızda, içtimaiyat yerine toplum, bilim diyoruz. Sosyal adalet yerine de pekâlâ, toplumsal adalet, diyebiliriz.

Bunun için maddenin ikinci fıkrasındaki sosyal kelimesinin toplumsal olarak değiştirilmesi uygun olacaktır, kanaatindeyim. Bunu sağhyabilmek maksadıyla de bir önerge veriyorum. Kabul buyurmanızı saygı ile dilerim.

BAŞKAN — Sayın Feyyaz Köksal.

FEYYAZ KÖKSAL — Sayın arkadaşlarım, temel hak ve ödevlerin kanun hükümleriyle esaslı bir şekilde, 10 ve 11 ne maddelere göre korunması kâfi değildir. 10 ne maddenin 2 ne fıkrası ve gerekçesi de vuzuhlu değildir.

Sonra bölümün başlığında da vuzuha ihtiyaç vardır.

Aynı zamanda, 10 ne maddenin müspet unsurları çetrefil bir lisanla zikri ileride birçok anlaşmazlıklar meydana getirecektir. Bu bakımdan onuncu maddenin Alman 19 ne maddesinin ana ruhu gibi basit bir şekilde olmasını arzu ediyor ve bunun tahakkuku için bir taktir vermiş bulunuyoruz. Kabulünü istirham ederim.

BAŞKAN — Cahit zamangil.

CAHİT ZAMANGİL — Anayasamızı zamanında bitirebilmek mükellefiyetinin ağır surette üzerimizde olduğu şu anda kısa olarak fikirlerimi arz etmeye çalışacağım.

Bu maddeden ne anlaşılıyor?.. Devlet kişinin temel hak ve hürriyetlerini sınırlayan bütün engelleri kaldıracaktır. Neden kaldıracaktır?..

Temel hak ve hürriyetleri korumak için kaldıracaktır. Bu engelleri ne zaman kaldıracaktır? Bir şart tahakkuk ederse kaldıracaktır. Misal, hürriyetleri sınırlayıcı, halkın huzuru ile bağdaşmayacak surette sınırlayan engelleri, kaldırır. Halkın huzuru şartı anlaşılması kolay bir anlamdı.

Şimdi anlaşılması daha az kolay olan diğer bir şarta göre cümleyi mânalandırabilirim:

Engeller, sosyal adalet ilkesi ile bağdaşmıyorsa, kaldırılacaktır. Terside doğrudur. Temel hürriyetleri sınırlayan engeller, sosyal adaletle bağdaşmıyorsa, makbuldür. Bu da, sosyal adalet namına her hürriyet engeli kabul edilir demektir. Halbuki, şart olarak koşulan, sosyal adalet, hudutları belirli bir anlam değildir. Bir hukuk anlamı değildir. Bir doktrin anlamıdır. Sosyal adalet anlamı karşısında, bunun hudut ve şartları hakkında, hürriyetleri sınırlayan meşru görülecek olan engeller, herkesin sosyal adalet anlayışına göre makbul sayılan engeller çeşitli olacaktır. Şu haliyle madde, hürriyetleri koruyanlar gibi onu bazı sektör düşüncelerle kısmak isteyenlerin de işine yarar. Sosyal adalet hudutları üçüncü bölümde ifade edilenlerden ibaret olsa bu hudutlar çizilmiş olacaktı, fakat burada hudutsuz olarak, umumi olarak yazılmıştır. Bir kaç gün evvel Sözeü Coşkun Kırcı demişti ki; sosyal adalet terimini umumi olarak kullanmamızın sebebi bu anlamı yeni gelişmelere açık tutmak içindir. Üçüncü bölümde sayılı olan hükümlerle hudutlamak istemedik.

Hulâsa, sosyal adaletin hudutları belirtilmedikçe, kesin olarak, belirgin hale gelmedikçe, hudutsuz bir sosyal adalet ilkesine uygundur diye hürriyetleri sonsuz surette kısmak tehlikesi vardır, zannediyorum.

Bu anlayışın üzerinde komisyonumuzun durmasını, metin üzerinde durmasını temenni ediyorum.

BAŞKAN — Komisyon söz istiyor mu efendim? Buyurun Muamer Aksoy.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Muhterem arkadaşlarım, üzerinde en az tartışılacağını zannettiğimiz bu maddeye karşı bir hayli tenkidler geldi. Halbuki bu maddede hepimizin müstereken kabul ettiği gayeye aykırı hiçbir kayıt yoktur. Bu madde, hürriyetlerin tam olarak sağlanmasını mümkün kılan bir maddeden ibarettir. Benzerleri birçok memleketlerin Anayasalarında da yer almıştır. Ama her Anayasa bu hükmü kendisine göre formüle etmiştir.

Arkadaşlarımızdan iki tanesi, «tabii hukuk» terimi üzerinde durdular. Buna komisyonunuz katılamamaktadır. Bu vasıf eski Anayasamızda yer almıştı. Hattâ bir değil iki maddede zikredilmişti. Biz, tabii hukuku inkâr etmiyoruz. Fakat hem tabii hukuk anlayışına imkân veren, hem de tabii hukuka inanmayanların dahi kabul edeceği bir formülü vaz' ediyoruz ki, bu, umumiyetle temel haklarda herkesin, her doktrin birleşmesi için tutulan yoldur. Birleşmiş Milletlerde de bu sayede bir anlaşmaya varılabilmektedir. Biz **burada**, tabii hukukçuları da, tabii hukuku kabul etmeyenleri de tatmin eden, objektif bir formül kullanıyoruz. İtalyan ve Alman Anayasalarında olduğu gibi. Bu hususu böylece cevaplandırdıktan sonra, gelelim bir arkadaşımızın maddeyi bir «korur» kelimesi ile ortadan kesme yolundaki teklifine :

Arkadaşlar, bu fıkranın şekli üzerinde komisyonunda çok durulmuştur. Bir arkadaşımızın ortaya attığı aynı mahiyetteki teklif, uzun uzun münakaşa edilmiştir. Neticede, huzurunuzda gelen şekilde karar kılınmıştır. Eklenmek istenen bu «korur» kelimesi, mânaya hiçbir şey ilâve etmez. Koruma görevi, maddenin kendisinde zaten mündemiktir. Buraya ayrıca, «korur» diye eklemek fazladır, lüzumsuzdur. «Mânileri kaldırır, insanın maddi ve mânevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar» ibaresi, korumanın ta kendisidir kanaatindeyiz.

Bir arkadaşımız dediler ki, «10 ncu maddede zikredilenler 11 nei maddede de geçmektedir; şu halde bir tekrar vardır.»

Muhterem arkadaşlarım, arz ettim; birisinin Devlete vazife yüklüyoruz : «Temel hak ve hürriyetleri gerçekleştirmek için birtakım tedbirler alacaksınız. Hattâ, yalnız Anayasadaki mad-

delerle de kalmıyacak, bunlar için kanunlarla mâniler varsa, bu mânileri de kaldıracaksın. Hürriyetin şartları yaratacaksın» diyoruz. Onuncu maddede bu cihet düzenleniyor.

11 nei maddede ise, ele alınan başka bir husustur : «Bilhassa temel hakların birinci grubu dediğimiz klâsik hürriyetleri düzenlerken, Devlet kanun koyucu olarak nelere riayet etmek mecburiyetindedir.» İşte bu mesele bahis konusudur. Devlete deniyor ki, hürriyetleri belli maksatlarla sınırlıyabilirsin; fakat özünü bertaraf edemezsin. Şu veya bu bahane ile, hakkın cevherini tahrip edemezsin. Görülüyor ki, mesele iki ayrı zaviyeden ele alınmıştır; tekrar yoktur. Bu bakımdan hem 10 ve hem de 11 nei maddenin lüzumuna kaniiz. Dediler ki, «Burada Devlet birtakım vazifeler yüklenmiştir. Halbuki haklar zaten Devlete karşıdır. Temel hakların sınırlandırılmasına lüzum yoktur.»

Çok muhterem arkadaşlarım, biliyorsunuz ki, sosyal haklar, Devlete birtakım mükellefiyetler tahmil etmiştir. Devlet, kişinin hak ve hürriyetlerini koruyacak, yerine getirmek için bazı müeyyideleri kabul edecektir. Ferdin siyasi haklarını da, gerçekleştirecektir. Meselâ üçüncü gurupta, bir şahsın malikemede kendisini savunabilmesi için gereken bütün hukukî tedbirler alınacaktır. Şahitleri dinletebilmesini, icabında malî durumu müsaidolmayanların adli müzaheretten istifade etmesini, müdafaa için avukat tutabilmesini, bütün bu imkânları devlet sağlayacaktır. Üçüncü grup temel hakların gerçekleşmesi için müspet ve menfi olarak Devlete yapılacak işler üzerinde, daha geniş ölçüde izahat verilebilir. Ama, uzun konuşmaya zamanımız müsait değildir. Komisyonumuz bence olarak şunu arz eder: Öyle hükümler vardır ki, biz bunlarda rica ediyoruz, tenkid ediniz, cidden münakaşa edilmeye muhtaç noktalar diyorumuz. Ama bu maddede, tehlikeli olan bir noktayı asla göremiyoruz. İstanbul İlim Heyetinin hazırladığı tasarının bu husustaki altıncı maddesi hükmü çok mufassaldı. Biz teferruatı atarak özeti ifade etmiş bulunuyoruz. Yüksek Heyetiniz kabul buyurursa, temel hakların teminat altına alınmasında bu madde sayesinde çok mühim bir adım atılmış olacaktır.

AVNİ DOĞAN — Bir soru. Sosyal adalat anlamı 3 ncu bölümde tarif edilen hudutlar içinde diye, sözcü olarak ifade edebilir misiniz?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY

— Efendim, bir başka noktaya cevap vereyim. Arkadaşım ikinci maddeye temas ettiler. Zaman-gil arkadaşım «bu ikinci madde sosyal adaletten bahsediyor; önce bu halledilsin» dediler. İkinci maddede Devletin vasfı arasında zikredilen «sosyal adalet» veya «sosyallik» ile, hürriyetlerin, «sosyal adalet maksadiyle sınırlanması» birbirine bağlı değildir. İkinci maddeye hangi tâbiri koyarsak koyalım, bâzı iktisadi hürriyetler, gerek çalışma, ticaret ve sanayi hürriyeti, gerek mülkiyet hakkı, sosyal adaletin gerektirdiği bazı sınırlara tâbi olacaktır. Bu, asla, Anayasamızın getirdiği bir yenilik değildir. Bütün modern anayasalarda, sosyal adaletin gerektirdiği bu gibi kayıtlamalardan bahsedilmektedir. Biz bu kadar da ileri gitmedik. Meselâ Alman Anayasası, «mülkiyet hakkı mükellefiyetler tahmil eder, bu hakkın kullanılması aynı zamanda toplumun yararına da olmak zorundadır» demektedir. Biz - maalesef - bu kadar ileri gidemedik «zararına olmamak kaydıyla» dedik. Hukuk inkılâbı, iktisadi bâzı hakların kullanılmasında, toplum yararına kayıtlamaları gerektirmektedir. Bu arada sosyal adalet kaydı da yer almaktadır. Bunların bir kısmı birinci bölümde, diğer bir kısmı ikinci bölümde, üçüncü kısımda, sosyal haklar bölümünde yer alan kayıtlardır. Bunlar, bütün medeni dünyaca kabul edilmiş, demokrasi ve hukuk devleti mefhumları ile bağdaşan kayıtlardır. Onuncu maddede, hürriyeti sınırlayan kayıtların, fertlerin huzuru ile bağdaşması zarureti belirtilmiştir ki, bizatihi bu hüküm bile, «sosyal adalet» maksadiyle yapılacak sınırlamalardan da endişe etmemek için kafi bir teminattır.

«Sosyal adalet» tâbirinden maksat, sadece temel haklar kısmının üçüncü bölümündeki hükümlerdir diyemeyiz. Sosyal adalet, genel bir zihniyetin ifadesidir. Her hangi bir kanun düzenlenirken, bu açıdan hareket edilir. Üçüncü bölümdeki hükümler, «Sosyal adalet» veya «Sosyal Devlet» mefhumlarının belli tatbikatından ibarettir. Bu müşahassas misaller dışında, şüphesiz ki, «Sosyal adalet»in başka gerekleri ve sonuçları da bahis konusu olabilecektir. İşte bunun içindir ki, Waymar Anayasasının yarattığı demokrasinin çığnemesi sebebi, böyle genel bir hükme sahibolmayışındandır, demiştim. Demek oluyor ki, yalnız üçüncü bölümde yer

alan hükümler değil, «bir zihniyet» ölçü olarak ele alınmıştır ve kanun koyucu onun dışına çıkmıyacaktı. Nihayet şu noktayı da tekrar hatırlatmak isteriz : Hürriyetlerin sınırı olarak «Sosyal adalet» in Anayasada tarif edilmesi gerekmez. Böyle bir tarif yapılmadıkça ifrat istikametinde gelişme tehlikesi vâridolamaz. Zira «Sosyal adalet», biricik ölçü ve sınır değildir. Öteki prensipler, sosyal adalet istikametinde gidilebilecek mesafeye sınır teşkil etmektedirler. Bunu asla gözden uzak tutmamak gerekir. Sosyal adalet; fakat demokrasi ve hukuk devleti içinde ve insan hak ve hürriyetleri çerçevesinde kalmak şartıyla sosyal adalet!

ALP KURAN — Bu madde esas itibariyle İstanbul İlim Heyetinin tasarısından alınmıştır. Ancak, ikinci fıkrada birtakım değişiklikler iera edilmiştir. Bu değişikliklerin sebebini izah eder misiniz?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Sebepleri arz etmeye lüzum görmüyorum. Maddeyi okursak, Umumi Heyet bize hak verecektir. İstanbul İlim Heyetinin maddesi çok uzundur; âdeta bir mektep kitabında verilecek izahatı ihtiva etmektedir. Bakınız aynen naklediyorum : «Devlet kişinin maddi ve mânevi varlık ve gelişmesini sağlamak maksadiyle, insanın kişiliğinden doğan temel haklarını, hürriyetlerini ve eşitliğini, ferdi ve sosyal huzur ve adaletle bağdaşamayacak surette sınırlayan ve böylece insanın kişiliğinin gelişmesini önliyen veya insanlık haysiyetini zedeliyen siyasi, hukuki, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır» diyor. Sonra aşağıda tekrar «İnsanın maddi ve mânevi varlığının gelişmesi için gerekli olan şartları hazırlar» dedikten sonra, daha da devam ederek «Hak ve hürriyetlerinin ve eşitliğinin gerçekleşmesini sağlar» diyor. Biz, aynı fikri, çok daha kısa cümlelerle ifade etmiş bulunuyoruz. Kelimelerde tasarruf yoluna gitmek mecburiyetindeyiz.

BAŞKAN — Seyfi Öztürk.

SEYFİ ÖZTÜRK — Efendim, komisyon on kişinin temel hak ve hürriyetler kullanmasını engelliyen sınırı budur. Bu anlayışa göre 39 neu maddeye göre çalışma ve sözleşme hürriyetinden bahsediliyor. Kamu yararı maksadı ile çalışma hürriyetini, sözleşme hürriyetlerini sınırlıyorsunuz. 10 neu maddede kamu yararı yoktur.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Onuncu maddede, hürriyetleri caiz olmayacak surette sınırlıyan engeller bahis konusudur. 39 ncu maddede ise, belli bir hürriyetin caiz olan sınırları gösterilmiştir. Binaenaleyh, ölçüler ve formüllerin aynı olması gerekmez. Kaldı ki, kamu yararı, sosyal adaletin içinde vardır. Zaten sosyal adalet bahis konusu olunca, daima kamu yararından bahsediyoruz.

FEYYAZ KÖKSAL — Hükmi şahısların, mahiyetlerinin gerektirdiği temel haklardan istifade edebileceklerinin, aynı maddeye konulması mümkün olamaz mı, buraya giremez mi?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Alman Anayasasında böyle bir hüküm vardır. Hükmi şahıslar mahiyetleri icabı kendilerine tatbik edebilecek temel haklardan faydalanırlar, deniliyor. Biz, bunu zaîf telâkki ettik. Zaten hükmi şahısların hakları, fertlerin haklarının temadisidir. Dernek kurma hakkı, parti veya sendika kurma hakkı ihlâl edildiği zaman, yalnız bu tüzel kişilerin değil, bizzat üye bulunan ferdin de hakkı ihlâl edilmiş olur. Binaenaleyh, hükmi şahıslar için bahis konusu olan her hak, dolayısıyla ferdin hakkı olarak da tezahür eder. Bu hüküm münakaşa konusu oldu ve burada da münakaşa mevzuu olabilir. Biz lüzum görmedik; Anayasaya bir şey kazandıracığını sanmıyoruz. Almanlar hukuk nazariyatına çok düşkün bir millettir. Bendeniz bu hükme, yalnız Alman Anayasasında tesadüf ettim. Biz lüzumsuz telâkki ediyoruz.

CAHİT ZAMANGİL — Efendim, bir fikir ısrarı değil, böyle bir şeyi saygısızlık telâkki ederim. Yalnız sözcülerce verilen izahatın az oluşu veyahut cevap verilmeyişi kanaatimece tehlikeli bir durum yaratabilir. Arz ettiğim şu : «Sosyal adalet ilkesiyle bağdaşan her taktik makbuldür» denildiğine, bundan bu mâna çıktığına ve sosyal adalet anlamı hudutsuz olduğuna göre, komisyonumuzun korumak istediği hürriyetleri hudutsuz derecede kısmak tehlikesi vardır. Sözcü arkadaşımın sözlerini not ettim, «Sosyal adalet nihayet demokratik hudutlar içinde anlaşılır» dediler. Şununla bağdaşıyor, bununla bağdaşmıyor iddiaları içinde vuzuhu kaybediyoruz. Onun için bu, târif edilmelidir. Târif edilmeyeceğine göre hiç olmazsa «Üçüncü bölümde zikredilmiş olan

hükümler çerçevesinde bunu anlıyoruz» derlerse vuzuh tam olur. Bunun dışında daha fazla açıklık getirebileceklerse yani üçüncü bölüme atıf yapmadan vuzuh verebilirlerse daha iyi olur kanaatindeyim. («Reye reye» sesleri)

BAŞKAN — Efendim, yeterlik önergesi verilmemiştir. Söz alan arkadaşları konuşturmak mecburiyetindeyiz. Buyurun Hamza Eroğlu.

HAMZA EROĞLU — Muhterem arkadaşlar, eğer komisyonun izahı beni bir nebze tatmin etse idi buraya çıkmıyacaktım. Huzurunuzu işgal ettiğim için özür diliyorum. 10 ncu maddenin birinci fıkrası, sayın komisyon üyesinin de açıkladığı üzere, tabii hukuka dayanmaktadır. Tabii hukuk, klâsik ve ferdiyetçi haklara, şahsi ve siyasi haklara bir muhteva olmaktadır, onlara temas etmektedir. Tabii hukuk, modern devletin himaye etmekle mükellef olduğu sosyal ve ekonomik haklara cevap vermemektedir.

Sosyal ve ekonomik haklara da imkân vermesi bakımından, İtalyan Anayasasının ikinci maddesini misal olarak gösterdim. Bu hali ile 10 ncu madde ile ikinci madde tezat halinde olacaktır. Anayasanın sistemi içinde sırtıp duracaktır. Bu hüküm, sosyal ve ekonomik hürriyetlerin muhtevasını izah etmek imkânını vermiyecektir. Ayrıca onuncu maddenin ilk fıkrasının son kısmında, «herkes vazgeçilmez temel haklara sahiptir» denilmektedir. Tabii hukukun tâ kendisi! Burada eğer Anayasada zikredilen ikinci kısımda zikredilen temel haklara sahip diye kullanılmış olursa idi nispi tahdit olurdu. Ama bu tahdit yoktur.

Ayrıca bir noktada Zamangil arkadaşımızla anlaşılıyor : Sayın Zamangil ikinci fıkrayı tehlikeli buldu, siyasi iktidara bu kadar geniş salâhiyet verilmesini, ona güvenilmesini hatalı buldu. Ben de aynı kanaatteyim.

BAŞKAN — Ahmet Oğuz.

AHMET OĞUZ — Muhterem arkadaşlar, 10 ncu madde münasebetiyle bazı ciddi mevzular karşımıza çıkmaktadır. Bir yönden yeni bir Devlet nizamını, sosyal Devlet telâkkisini ikinci madde ile getirmek istedik. Sosyal adaletten ne anladığımızı hukukçu arkadaşlar hukuk yönünden tahlil ettiler, bendeniz de ekonomik yönden tahlil ettim. İlâveten sosyal adalet telâkkisinde çalışma esası üzerine bina edilen bir sosyal Devlet nizamı da bahis mevzuu oldu. Bu madde üzerinde elbette çalışılacak. Şimdi çalışma esasına dayalı

nan sosyal Devlet nizamı içindeki devletin elbette ki, demokratik bir Devlet nizamından ayrı bir kavrayışı itibariyle de sınırlandırılması, bazı zihniyete sahibolması lâzımgelir. Bu arada 10 neu maddeye bakıyoruz, 10 neu madde bizim eski bildiğimiz anlamda hudutsuz birtakım hürriyet havası içinde haklar tanıyor. Bunu takibeden maddeler içinde bu 11 nei maddenin önceliği ile telif edilemeyecek bazı talepler vardır. Bendeniz 39 neu maddedeki tahditleri ve sınırlamaları burada gösterebilirim. Benim çektiğim müşkülât bu Anayasa içinde bu yeni ortaya koyacağınız çalışma esasına dayanan sosyal Devlet nizamındaki esaslarınızı görmek zaruretine dayanmaktadır. Anayasa Komisyonunun sosyal Devlettten anladığı mânayı hudutlandırmak lâzımdır. Çünkü tarihte Seddi Çini çalışma esasına göre yapanlara bakıyorum, Mısır'daki çalışma esasına göre yapılan âbidelere bakıyorum, nasyonal sosyalistlerin çalışma tavırları aklıma geliyor. Bir an da kendime bakıyorum; çalışma mükellefiyeti aklıma geliyor. Şu halde ikinci maddenin kıymeti, o kadar farklı mahiyettedir ki, ikinci madde çalışma esasına dayanan sosyal Devlet nizamı bütün hususiyetleri ile icapları ile belirmelidir. Ondan sonra 11 nei madde de pek cömert hürriyet telâkkileri ile kabul edilmiştir. 39 neu maddenin ve başka yerde kolektivizmden bahsediliyor. Toprak işleri sosyal görüşe göre ayarlanacaktır. Bir ok atılıyor meçhul!. İkinci bir ok da onuncu maddede. Bir başka 39 neu madde de büsbütün hürriyeti boğmağa gidiyor. Bu itibarla maddeler toprakların birleştirilmesi hürriyetlerine kadar el uzatılıyor. Bu manzara içerisinde bendeniz ikinci maddenin hakikaten bir an evvel gelmesini ve ondan sonra bu maddeler üzerinde durulmasının faydalı olacağı kanaatindeyim.

BAŞKAN — Madde hakkında önergeler vardır, okutuyorum. Ondan sonra kifayeti müzakere takriri var, onu da okutacağım.

Yüksek Başkanlığa

10 neu maddenin 1 nei fıkrasının, aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Sırrı Atalay

Herkes, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel haklara sahiptir.

Yüksek Başkanlığa

Maddenin aşağıdaki şekilde tadilini arz ve teklif ederim.

(Temel hakların niteliği ve korunması)

Madde 10. — (Herkes kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel haklara sahiptir.

Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini korur; bu hak ve hürriyetleri, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamıyacak surette sınırlıyan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve mânevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.)
Seyfi Öztürk

Yüksek Başkanlığa

10 neu maddenin birinci fıkrasının şu şekilde değiştirilmesini dilerim :

Altan Öymen

«Herkesin, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hakları vardır.»

Yüksek Başkanlığa

10 neu maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz :

Ziya Müezzinoğlu Feyyaz Köksal

Madde 10. — Herkes kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

Devlet, bu hak ve hürriyetlerin gerçekleşmesi ve kişinin maddi ve mânevi varlığının muhafazası ve gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.

Sayın Başkanlığa

10 neu maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini saygılarımla teklif ederim.

«Madde 10. — Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel haklara sahiptir.

Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamıyacak surette sınırlıyan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; kişinin akıl, beden, maddi ve mânevi değerler ve eğitim bakımlarından gelişme imkânını güvenlik altında bulundurur ve bu gelişme için gerekli şartları hazırlar.

İlhan Özdil

Yüksek Başkanlığa

İkinci kısım başlığının «Temel haklar ve ödevler» olarak değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Salih Türkmen

Necip Bilge

Yüksek Başkanlığa

Tasarının 10 ncu maddesindeki «sosyal» kelimesinin «toplumsal» kelimesi ile değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Necip Bilge

Salih Türkmen

T. C. T. M. Başkanlığına

Anayasanın 10 ncu maddesinin (1 nci fıkrasındaki : Herkes ve kişiliğine bağlı kelimelerinin yerine (Her kişi) sözünün konulmasını,

2 nci fıkradaki (fert) yerine kişi, sosyal demimine karşılık (toplumsal); (siyasi, iktisadi) sözlerine karşılık da (siyasal, ekonomik) tılcıklarının konmasını, gerek (maddi ve mânevi) sözleri yerine de (tensel ve tinsel) denmesini teklif ederim.

Remziye Batırbaygil

Yüksek Başkanlığa

10 ncu maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim :

1. Tabii ve temel hakların niteliği ve korunması :

«Madde 10. — Herkes kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez tabii ve temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

Devlet, kişinin tabii ve temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlandıran siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve mânevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.»

Alp Kuran

Yüksek Başkanlığa

10 ncu madde 2 nci madde ile ilgilidir. 2 nci maddenin alacağı şekle mütenazır olarak yazılması maksadıyla, 10 ncu maddenin komisyona verilmesini arz ve teklif ederim.

Cahit Zamangil

BAŞKAN — Efendim; önergeleri oylarımıza sunmak üzere yeniden okutuyorum.

(Cahit Zamangil'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Bu okunan önergenin dikkate alınmasını reyinize sunuyorum. (Bir kere daha okunsun, sesleri)

MUAMMER AKSOY — Efendim, komisyon iştirak etmiyor. Müsaade edin de niçin iştirak etmediğimizi izah edelim.

BAŞKAN — Takrihi bir kere daha okuyoruz.

(Cahit Zamangil'in önergesi tekrar okundu.)
KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Komisyon iştirak etmiyor.

BAŞKAN — Önergeyi dikkate alanlar... Alınmayanlar... Önerge reddedilmiştir.

(Alp Kuran'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Nazarı dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Nazarı dikkate alınması kabul edilmemiştir.

(İlhan Özdili'nin önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Seyfi Öztürk'ün önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Ziya Müezzinoğlu ve Feyyaz Köksal'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Altan Öymen'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Sırrı Atalay'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Salih Türkmen ve Necip Bilge'nin önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak ediyor mu?
KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Başlık kısmına iltihak ediyoruz.

BAŞKAN — Komisyon iltihak ediyor. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Necip Bilge, Salih Türkmen ve Remziye Batırbaygil'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Önergeyi oyunza sunuyorum. Dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Önerge reddedilmiştir.

(Remziye Batırbaygil'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Önergeyi oyunza sunuyorum. Dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Önerge kabul edilmemiştir.

Necip Bilge arkadaşımızın teklif ettiği tadil, maddenin başlığındaki (hak) kelimesinin (haklar) şeklinde ve yine maddenin ikinci fıkrasında geçen (hak) kelimesinin (haklar) şeklinde değiştirilmesi hususunda idi. Komisyon başlıktaki tadili kabul etmişti.

NECİP BİLGE — Teklifim, ikisinin birden tadilidir.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Fıkradaki tadili kabul etmiyoruz.

BAŞKAN — Maddeyi başlığındaki bu değişiklikle oyunuzda sunuyorum kabul edenler... Etmiyenler.. Madde yalnız başlığındaki değişiklik ile kabul edilmiştir.

II. Temel hakların özü.

MADDE 11. — Temel hak ve hürriyetler, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir.

Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz.

BAŞKAN — Sadettin Tokbey.

SADETTİN TOKBEY — Muhterem arkadaşlar; 11 nci madde tanzim edilirken, kanaatimce ileride ihtilât unsuru olabilecek bir cümle fazla konulmuştur.

Şimdi, maddeyi beraber okuyalım: «Temel hak ve hürriyetler, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir..» denilmektedir ki, bu fıkraya göre temel hakların kanunla sınırlanabileceği anlaşılacaktır.

Halbuki Anayasa hangi hakkı tesbit ediyorsa, o hali ile gösterir, tekrar kanunla sınırlama tehlikesini yaratmaz ve hususi kanuna atıf yapmaz. Zira (temel haklar kanunla sınırlanır) demek suretiyle ileride çıkacak kanunlara temel hakları kısmak imkânı verilmiş olur. Bu ise çok tehlikelidir. Eski alışkanlıklar öyle idi, meselâ «basın kanun çerçevesinde hürdür» denir, çıkarılan kanunlarla bu haklara darbeler indirilirdi. Bir daha böyle ihtilâtlar yaratacak ifadelere sebebiyet vermeyelim.

Bu maddenin esbabı mucibesinde ise, «tahdidatın idari karar ve nizamnamelerle değil, kanunlarla yapılması için konulmuştur. Zira bu husus çok mühimdir.» denilmektedir.

Maddeyi okumaya devam ettiğimiz zaman: «...Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bu hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz» denmektedir.

Bu ikinci fıkradan da anlaşılıyor ki: Kanunun, tahdidi icabeden istisnaları tesbit ve tadat

edilmiştir. Esbabı mucibede de bu fıkrada istisnaların yazılı olduğu ifade edilmiştir.

O halde bu istisnaların dışında tahdit sebebi kalmamış olur.

Hal böyle olunca, temel hakların kanunla sınırlanabileceği ifadesi kendiliğinden mesnetsiz kalır ve mânası olmaz.

Bu sebeple maddedeki (kanunla düzenlenir) ifadesinin çıkarılması lâzımdır. Anayasa ile tesbit edilen haklar hususi kanunla tahdit edilemez. Bu hususta bir de takrir veriyorum, kabulünü rica ederim.

BAŞKAN — Fethi Çelikbaş.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Muhterem arkadaşlar, Anayasa Komisyonu ile huzurunuzda sosyal adalet mefhumunu elle tutulur iki mühim misal üzerinde münakaşa etmek imkânına kavuştuğum için kendimi bahtiyar addediyorum. Sözlerime başlarken muhtevası belirli olmayan fakat bir mefhum olarak yirminci asırda insanî düşünen kimseleri tahrik eden sosyal adalet kelimesi dolayısıyla bakınız komisyondan niçin ayrılıyorum. Onu belirtmek isterim. İkinci fıkraya; kamu yararı, genel ahlâk kamu düzeni ve millî güvenlik gibi sebeplerle olsa kanun bu hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz. deniyor. Burada sosyal adalet yer almamış, yani sosyal adalet sebebiyle bir hakkın özüne dokunulabileceği neticesi çıkıyor. Komisyon sosyal adalet sebebiyle de olsa bu hakkın özüne dokunulmayacağına istiyorsa bunu buraya sokmak gerektir. Şu anda elimde İtalyan Anayasası var. İtalyan Anayasasının iktisadî münasebetlerini tahlil eden Profesör Greko, 1948 İtalyan Anayasası adlı kitabın 80 nci sayfasında bakınız ne diyor; içinde yaşadığımız devir sosyal prensibin müşterek zemini üzerinde üç tip devlet şeklini ifade etmiş ve gerçekleştirmiştir: Komünist devlet şeklinde, korporatif devlet şeklinde, hürriyet esasına dayanan demokratik devlet şeklinde...

Şu halde sosyal devlet mefhumu yalnız demokratik idarelerin benimsediği bir mefhum değildir. Komünist devlette, korporatif devlette sosyal olmak iddiasındadır ve sosyal adaleti benimsemişlerdir. Misal vererek arz edeyim, şimdi arkadaşlar. Vergi politikasında müterakilik prensibi maliyeye sosyal adalet icabı olarak girmiştir. Eskiden öyle mi idi? Eskiden ge-

liriniz ne olursa olsun, muayyen nispetlerde vergiye tâbi idiniz. Meselâ % 5, % 10 ve saire gibi. Ama cemiyet içinde sosyal adalet telâkkisi geliştisi için müterakkilik prensibi yer almıştır. Geliriniz çoğaldıkça üst dilimlerden daha yüksek nispette vergi ödemektesiniz ve böylece % 10 dan gelir dilimlerinin en üst kısmında % 80 - 90 a kadar nispet yükselmektedir. İşte bu vergi de içtimai adalettir.

Şimdi, içtimai adalet maksadiyle bir hakkın özü bertaraf edilebilecek midir? Bu, maddede yoktur. Buna hayır diyemezler. Maddeye göre muayyen bir haddeden itibaren vatandaşın geliri % 100 vergi olarak alınabilecektir. Ve bunun Anayasaya aykırılığı iddia edilemeyecektir. Çünkü Anayasada bu tasrih edilmemiştir. Halbuki bunun tasrihinde cemiyet için büyük fayda vardır. Çünkü, insanlar kendileri için asgari de olsa bir menfaat sağlamak imkânlarından mahrum edildikleri takdirde yan gelip oturmakta, çalışma şevki kalmamaktadır. Şu halde sosyal adalet mefhumunu ve diğer hususları vuzuha kavuşturmak lâzımdır.

Bir başka mevzua geçiyorum. Sosyal adaletin mutlak telâkkisi miras hakkını reddeder. Komisyon etmez diyemez. Niçin sosyal adaletin mutlak telâkkisi mirası reddeder. Sebebi basit insanlar hayat yarışına çıktıklarında eşit olsunar. Bu hususta çeşitli telâkkiler vardır. Bu mutlak telâkki kendi mantığı içinde doğrudur. Ama; cemiyet için hayırlı değildir. O sebeple kendim taraftar olamam. Sosyal adaleti % 100 tahakkuk ettireceksiniz, bunu istiyorsanız bu takdirde mirası kaldırmak lâzımdır.

Arkadaşlar, Komisyon genel olarak izah ettiler. Elle tutulur misaller üzerinde sosyal adaletin tatbiki konusunda durmadılar. Vergide müterakkilik ve miras hukukunu sosyal adalet açısından ne mâna alabileceğine dair bu sözlerimi komisyon reddedemez. İşte bu sebeple sosyal adalet kavramı üzerinde vuzuha varmalıyız.

İdaresinde genel oy usulünün yer almasıyla girmeye başlamıştır. Hatırlarsınız.. İlk zamanlarda seçmenlik servete bağlı idi. Sonraları okur yazarlık veya muayyen tahsil şartı aranır oldu. Zamanla her vatandaş seçmen oldu, eski şartlar kalktı. İşte bu zamandan itibaren de sosyal adalet fikri Devlet idaresinde yayılmaya başladı. Artık genel oy esasına dayanan halkın idare, sosyal adaleti reddedemez, Yuvarlak lâflarla işi

geçistirmek kolay olur. Fakat elle tutulur misaller üzerinde anlaşmak lâzımdır. Sosyal adaletin mutlak ifadesinde mirasın reddi icabeder. Bakınız doğru diyorum. Şahsan taraftar olmam, cemiyeti geri bırakır diye. Sosyal adaletin mutlak telâkkisinin tabii bir icabıdır diye doğru diyorum. İnsanların cemiyet içinde hayat yarışına başlarken startta deparda eşit olmalarının mutlak bir sosyal adalet telâkkisi icabı olduğunu reddedemezsiniz. Çünkü insanlar cemiyet içinde hayat yarışına başlarken startta, departta eşit olmak lâzım gelir değil mi? Ama, bugüne kadar muhterem komisyon sözcüsü arkadaşlarımız, sosyal adaletin tatbik edileceği muayyen bir mevzuu olmadığı için umumi ve güzel beyanlarla konuyu geçistiriyorlardı. İtalyan profesörünün yazısını okudum. Komünist idarede sosyal adaleti iddia ediyor. Korperatif devlette bunu iddia ediyor hüriyet esasına dayanan demokratik devletlerde sosyal adaleti benimsiyor. Şu halde meselelere tatbik ettiğimiz zaman arkadaşlar, vuzuha varacağız. Bana diyemezler ki; mülkiyette miras hakkı mündemiçtir.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Deriz.

FETHİ ÇELİKBAŞ (Devamla) — Bakın ne için denemeyiz. Bunlar konuşulmasaydı. 400 kişilik bir heyetin 201 i rey verdi mi, idi pekâlâ miras ilga olunabilir ve mirası ilga eden kanunun Anayasa mahkemesine gidildiğinde Anayasaya aykırılığı bahis konusu edilemezdi. Çünkü Anayasada miras hakkı yer almamıştır denirdi.

Garp memleketleri anayasalarında yer almış olmasının sebebi bu. Arkadaşlar deriz, diyorlar. Nasıl dersiniz? Esbabı mucibede yok, maddede yok, ondan sonra biz meseleyi burada ortaya atınca deriz, diyorlar. Bu şekilde bir anayasa tedvini isabetli olmaz. Bu itibarla iki mevzu var, ısrar ediyorum. Müterakki vergide içtimai adalet icabı yüksek gelir dilimlerinin % 100 vergiye tâbi olmasını önlemek bu hakkın özüne dokunmamak şartıyla tanzimi bahsinde sosyal adalet ibaresinde yer almalıdır. 11 nci maddenin 2 nci fıkrası kriterleri arasına sosyal adalette ilâve olunmalıdır. Sosyal adaleti gerçekleştirmek için çıkarılacak bir kanun hak ve hüriyetin özüne dokunmamalıdır. Bu fıkra esasa dokunmamak sureti ile hakların sınırlanacağını kabul etmiştir.

Ben komisyonun zihniyetini, elektronik bir cihaz değilim ki, aklımdan geçenleri bileyim. Keşfedeyim. Bu bilhassa bundan sonraki konuşmalarla belirecektir. Tasam, bugüne kadar şahsan taraftar olduğum birçok yeni müesseseleri memlekete getirirken bunların nerelere kadar gideceğini belirtmemesi yüzünden tereddüde düşerek Anayasada bunlar sarahaten belirtilmek lüzumunu hissediyorum.

Anayasa teminatı garanti müessesesidir. Bu sebeple ben bir takrir verdim, eğer kabul ederseniz hakkın kanunla sınırlanabileceğini; ama, yalnız kamu yararı genel ahlâk, kamu düzeni ve millî güvenlik maksadı ile değil, sosyal adalet sebebiyle de bir hakkın özüne dokunulmamasını belirtelim, diyorum. Sosyal adalet maksadiyle kanunlar daha çok çıkar, sosyal adaleti tahakkuk ettirmek maksadiyle nihayet bir hakkın özü reddedilemeyeceğinden tensibederseniz fikraya ilâve edelim, derim. Huzurunuzdan ayrılırken arz edeyim, bu mefhumların muhtevası yüzde yüz bir katiyetle tesbit edilmiş olmadığı için bendeniz huzuruza çıktım. Bu benim değil, bütün bu mevzularda emek sarf etmiş, kafa yormuş olan mutehassısların fikirleridir. Sosyal kelimesinden devrimizin ne anladığı mutehassısların sözlerine göre o kadar değişmektedir ki, arkadaşlar, zait nâmütenahiden nâkıs nâmütenahiye kadar yorumlanabilmektedir. Anayasa tanzim edilirken her halde muhterem heyetiniz muvafık bulur, bu telâkkilerin ancak, muayyen bir noktaya kadar gidebileceğini tasrih etmiş olalım. Aksi takdirde, kalkınmada geri olduğumuzu düşünerek hükümler sevk eden arkadaşlar, bu kalkınmayı daha da geciktirmiş olurlar. Mâruzatım bundan ibarettir. Önergemi kabul buyurursanız mevzuumuz mühim bir vuzuha kavuşmuş olacaktır. Şimdiye kadar, bu âna kadar komisyon ile bu kavramların üzerinde anlaşıp bir hedefe gütmenin imkânı bulunmamıştır. Tekrar ediyorum, adaletin mutlak sosyal telâkkisi mirası reddeder, sosyal adaletin mutlak telâkkisi hususi teşebbüsün gelir dilimlerini % 100 vergiye tâbi tutabilir. Bu, işin açık tarafıdır. (Alkışlar)

BAŞKAN — Komisyon söz istiyor. Buyurun efendim.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Fethi Çelikbaş arkadaşımızın bu şekildeki talâkatına diyecek yok, çok güzel konu-

şurlar. Ama fikirlerine iştirak edemeyeceğim. Önce bir hususta mutabakata varmak lazımdır. Kendileri sosyal devleti Batılı mânada anlıyorlar mı? Batılı mânada «Sosyal devlet» in kurulmasını istiyorlar mı, istemiyorlar mı? Fertleri, insan gibi yaşamak için gereken fiili ve iktisadi şartlara sahip hale getirecek bir devlet istiyorlar mı, istemiyorlar mı? Bizim de bir üyesi olduğumuz Batı âleminin bu yolu tutmuş bulunduğunu teslim ediyor mu, etmiyor mu?

İsviçre, Anayasasını 19 neu asırda kabul etmiştir. Buna rağmen fertlere refah temin etmek mükellefiyeti, Anayasada vaz'edilmiştir. Onun içindir ki, İsviçre bugünkü İsviçre haline gelmiştir. Tam mânasiyle sosyal bir devlettir bugünkü İsviçre.

Muhterem Çelikbaş «lâ takrebüs salate oyunu» na başvurmaktadır. Bektaşî gibi «namaza yaklaşma» diyor, amma «sarhoş isen» kaydını unutmazlıktan geliyor. Hiçbir kaziyeyi, yarım olarak ele aldığımız zaman müspet bir neticeye varamayız. Fikirleri, hele müesseseleri, daima kül halinde mütalâa etmek gerekir. «Sosyallik nereye götürür?» Evet komünizme kadar götürebilir. Eğer komisyonunuz, sadece «Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir Devlettir» deseydi, o zaman böyle bir tehlikeden bahsedilebilirdi. Amma «insan haklarına bağlı», yani «hürriyetçi», «demokratik bir devlettir», «bir hukuk devletidir» dersek, bu tehlike vâridolamaz. Çelikbaş'ın biraz önce okuduğu kitabın da mânası budur : İşte Batı'da da sosyal Devlet vardır amma, «demokrasinin şartlarına uygun olarak» diyor. Demokrasi ve hukuk devletinin prensipleri, «sosyallik» hedefinin sınırını teşkil etmektedir. Alabildiğime sosyal olacağım. Ne şartla? Fert hukukunu ortadan kaldıracak, klâsik hak ve hürriyetleri ortadan kaldıracak hiçbir adım atmamak şartıyla! Demokrasi ve hukuk devleti prensiplerine riayet edilecektir dedikten sonra, artık endişeye mahal kahyor mu muhterem Çelikbaş?.

Demek istiyorum ki, meseleyi tam olarak ele aldığımızda endişe edilecek bir eihet yoktur. Miras hakkında geçen birleşimde uzun mâruzatta bulundum. Muhterem Çelikbaş burada değillerdi. Beni dinliyemediler. Alman ve İtalyan anayasaları bir tarafa bırakılırsa, Sovyet ve faşist blokların haricindeki anayasalarda, miras hakkından bahsedilmediğini görürüz. Çünkü mirassız, mülkiyet hakkı tam olmaz. Aksi halde ona intifa hak-

kı derler. Sovyetler de dâhil olmak üzere mülkiyeti tanıdığı nispette mirası da kabul etmek mecburiyetinde kalmış, fakat Burjuva hukuk nizamına zıt pek çok anayasa mevcuttur. Mogolistan Anayasasında dahi miras hakkı kabul edilmiştir. Buna karşılık, hürriyet ve mülkiyet temelini kabul etmiş birçok hukuk devletinde, miras hakkı Anayasada ayrıca belirtilmemiştir. Şu halde, ne Anayasada miras hakkını görmek, hukuk devleti bakımından yeni bir emniyet sebebi teşkil eder; ne de miras hakkının Anayasada yer almaması, endişeye yol açar.

Şimdi gelelim «sosyal» kelimesinden çıkardıkları mânaya : Arkadaşlarım, bu maddede hiçbir ceza mevzuubahis değildir. İlk fıkrada temel hak ve hürriyetler, Anayasanın lâfzına ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanır denilmiştir. Eski Anayasanın 68 nci maddesinde ve pek çok anayasalarda bu hüküm vardır. Böylece hürriyetlerin birtakım idari kararlar ve nizamnamelerle sınırlanamıyacağı ve tahditlerin Anayasanın ön gördüğü istikametlerde ve ruhuna uygun olarak vukubulabileceğini ifade ettik. Maddenin ikinci fıkrasında da endişe edilecek hiçbir nokta yoktur. Bu hüküm bilhassa Alman Anayasasının 19 ncu maddesinde mevcuttur. Keza 1960 Kore Anayasasının 28 nci maddesinde, kanun bir hakkı düzenlerken, bu hakkın veya hürriyetin cevherine dokunamaz denilmiştir. Hak veya hürriyet, maddede belirtilen maksatlarla sınırlanabilecek; fakat bu istikamette sınırlanırken bile tahrîbedilemeyecek, yok edilemeyecektir. Özüne dokunamamaktan maksat budur.

Siyasal Bilgiler Fakültesinin tasarısında ve İstanbul İlim Heyetinin tasarısında da aynı hüküm yer almıştır. Cumhuriyet Halk Partisinin vermiş olduğu cevabın 8 nci sayfasında da deniliyor ki : «Bir hürriyetin veya bir ana hakkın tanzimi adı altında hürriyetin veya hakkının özünün kaldırılmıyacağına dair bir maddenin Anayasada yer almasını, faydalıdır görmekteyiz.»

Demekki, inkılâptan sonra Anayasa hakkında fikir beyan eden heyetlerin hepsi aynı kanaattedir. Biz de bunu benimsemiş bulunuyoruz. Bilhassa 14 ncü maddeden itibaren birçok maddede, ferdin hak ve hürriyetlerini, temel haklarını düzenleyen sınırlar konulmuştur. Bizim bu maddede kaydettiğimiz maksatlar, 14 ncü maddeden itibaren seri halinde zikredilmiştir. Bu hükümle diyoruz ki, kanun, kamu yararı, genel

ahlâk, kamu düzeni ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz. O hakkı sınırlıyamaz demiyoruz, o hakkın özüne dokunamaz diyoruz. «Millî güvenlik mevzuubahsolunca, artık hakkın özü mözü olmaz» diyemeyiz. Ahlâk meselesi mevzuubahsolunca, hakkın özü mözü düşünülmez diyemeyiz. Millî güvenlik ve ahlâk mülâhazasıyla hakkı ve hürriyeti sınırlandırıcaksın, ama, bu maksatlarla sınırlandırırken bile, özüne, cevherine hürmet edeceksin. Sosyal adalet mülâhazasıyla sınırlama yapılırken de, bir hakkın özüne elbetteki dokunamayız. Hak külliyyen ortadan kaldırılamaz. Ancak, bu fıkrada zikredilen «sınırlama sebepleri», 14 ncü maddeden sonra tekrar tekrar yer almış olan kayıtlardır. Halbuki «sosyal adalet» kaydı, ya hiç zikredilmemiş veya pek az zikredilmiştir. Kaldığı bu sınırlama sebepleri de tahdidî değildir : «Kanun kamu yararı, genel ahlâk ve kamu düzeni ve millî güvenlik gibi», evet «gibi» «sebeplerle de olsa...» Demekki, bu hüküm, diğer tahdit sebepleri içinde tabik olunacaktır. Bu arada, «sosyal adalet» maksadiyle yapılan sınırlamalar bakımından da, elbette hak ve hürriyetin özüne riayet mükellefiyeti mevcuttur. Maamafih arkadaşlarım, bu zamana kadar yaptığı tenkidlerden istifade ettik. Bize mevzuları izah etmek imkânını verdiler. Hükümleri mâruzatımızın ışığı altında mütalâa ederlerse, endişe edecek bir taraf bulunmadığını teslim ederler. Demokratik bir memleketin Anayasasına yakışan bir hüküm taşımaktadır bu madde. (Alkışlar)

SADETTİN TOKBEY — Bir sualım var: Efendim, temel hakları Anayasa tâyin eder ve temel hakları hususi kanunlar sınırlıyamaz. Hususi kanunların hangi hallerde temel hak ve hürriyetleri sınırlıyabileceği malûmdur: Kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni ve millî güvenlik, gibi hususlar. 2 nci fıkra bunlarla da temel hak ve hürriyetlerin sınırlanamıyacağını söylediğine göre, 1 nci fıkradaki sınırlamanın mânası kalmıyor.

ANAYASA KOMİSYONU ADINA MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşım maddeyi iyi okumamış olacaklar. Kanun, bu sebeplerle dahi olsa, hürriyetleri sınırlıyamaz demiyoruz. Sınırlıyacak. Fakat, temel hak ve hürriyetleri bu sebeplerle sınırlarken, bu hak ve hürriyetlerin

özüne dokunamayacak, bir hürriyeti düzenliyeblirsiniz; ama hürriyeti düzenliyorum derken, onun esasını imha edemezsiniz, diyoruz. Düzenliyemezsiniz demiyoruz, sınırlarsınız fakat imha edemezsiniz diyoruz.

FERYAZ KÖKSAL — Bir sual soracağım efendim.

Temel hakları sınırlandırıcı kanunların genel olması ve sadece özel bir vakayı derpiş etmemesi lüzumunun da buraya eklenmesinde bir mahzur görürler mi?

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY (Devamla) — Efendim; muhterem Köksal'ın teklif ettiği bu hüküm, Alman Anayasasında mevcudolan bir hükümdür. Hem de, hürriyetin özünden bahseden fıkradan önce gelen bir hükümdür. Bu hükümü prensip itibarıyla doğru bulmaktayız. Nitekim, Siyasal Bilgiler Fakültesi tasarısının 27 nci maddesinde de, aynı hüküm yer almıştır. Anayasa Komisyonunda da, böyle bir hükümü ilâve edelim mi, etmiyelim mi diye konuştuk. «Kanunların genel olması, kanun mefhumu içerisinde mündemiçtir.» Bir de, «eşitlik prensibimiz vardır; eşitlik zaten bu yolda hareketi gerektirir» diyerek bu hükümü, ayrıca Anayasaya koymak yoluna gitmedik; ve böylece, zaten mahmul olan Anayasamızı, daha da yüklü hale getirmek istemedik.

ESAT ÇAĞA — Acaba kanunların umumi ve mücerret oluşu yalnız bu memlekete mi mahsustur? Almanya'da öyle değil midir? Halbuki bizim memleketimizde münferit hâdiseler için birçok kanunlar çıkmıştır.

ANAYASA KOMİSYONU ADINA MUAMMER AKSOY — Muhterem Çağa, bu kadar anayasa içinde Alman Anayasasından ve zannedirim bir de Kolumbiya Anayasasından başka hiçbir anayasada böyle bir hüküm görmedim. Biz, her gördüğümüz hükümü Anayasamıza almaya kalkışırsak, Hindistan Anayasasından daha mufassal bir anayasa meydana gelir. Alman Anayasasındaki hüküm güzeldir. Güzel ama almaya lüzum yoktur. Fazla buluyoruz.

BAŞKAN — Fethi Çelikbaş.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Evvelâ Sayın Komisyon Sözcüsünün, maddede yazılı olmamasına rağmen genel ahlâk, kamu düzeni ve millî menfaatler gibi sosyal adalet maksadiyle de bir hakkın sınırlandırılması mevzuubahis olurken

bu hakkın özüne dokunulmayacağını ifade etmiş olmasına teşekkür ederim.

Fakat, metod itibarıyla yine noktai nazarıma bendeniz muhafaza etmekteyim. Bilhassa bu Anayasa memlekete birtakım yeni görüşler getirirken, bu görüşlerle ilgili olarak da hakların sınırlandırılması mevzuunda maddeye sarahat vermeyi, komisyon uygun görmeli idi. Bu teşekkürü yaptıktan sonra, diyeceğim ki; bilmiyorum ben fakülteden ayrıldıktan sonra mı nedir, mülkiyet hakkının miras hakkını ihtiva ettiğini bilmiyordum. Benim bildiğim Roma Hukukunda, (usus, abusus; fmetus), tasarruf hakkı, suiistimal hakkı, intifa hakkı var idi. Bunlardan suiistimal hakkı atıldı, ikisi kaldı. Yeni bir görüşle eğer mülkiyet hakkının miras hakkını da ihtiva ettiğini iddia ediyorlarsa veya böyle bir görüşün olduğunu biliyorlarsa lütfen bizi tenvir etsinler, öğrenelim. Zira ilerdeki müzakerelerde yardımcı olacaktır. Ama bizim bildiğimiz, tâ Roma'dan beri, mülkiyet hakkı, miras hakkını ifade etmez.

Şimdi, Muhterem Sözcü arkadaşımız gayet umümi konuşuyorlar. Ben de ifade ediyorum ki, bunun esaslarını vaz'etmiş olalım. Esasları sarahaten maddeleştirirsek bunda fayda vardır. İş böyle olunca tavrımı kabul etmemek için sebep yoktur.

BAŞKAN — Cahit Zamangil.

CAHİT ZAMANGİL — Muhterem arkadaşlar; bazı tenkidlere mâruz kalan bu maddenin ruhunu kaybetmemesi için iki kelime arz etmek istiyorum. Bendeniz bu maddeden memnunum. Hattâ öyle ki, bizim son 7-8 yıllık mücadelemizin mahsulü olmuş bir maddedir. Şu son 7-8 senelik olaylar, hürriyetleri tahdit suretiyle yavaş yavaş hürriyetin tümünün ortadan kaldırdığını gösterir.

Hepimiz biliyoruz ki, devlet millî güvenlik mefhumuna bağlıdır. Bir gün bu memlekette millî güvenlik, gerektirirse hürriyetlerimizde kanunlar kısıntı yapacaktır. Ama geçmiş yıllarda olduğu gibi olmasın, diyor komisyon. Millî güvenlik gibi hepimize aziz bir mefhum dolayısıyla hürriyetlerimizde bazan isteyerek yapacağımız kısıntıları, bu maddeye göre hürriyetlerimizi ortadan kaldıramıyacaktır. Son tarihimiz bu çeşit hürriyet öldürmeleriyledir. Bu ruhu ile bendeniz maddeyi tasvib ediyorum. Fethi Çelikbaş arkadaşımıza bir noktada

beraberim. Bir kelime ilâvesi suretiyle hem madde vuzuhlanır, hem de biraz evvelki münakaşalarımızın aydınlanmasına yardım eder.

Teklifim, «Sosyal adalet» kelimesinin ilâvesi şeklindedir. O zaman fıkra şöyle oluyor : «Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adalet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunulamaz.»

Teklifim budur efendim. (Bravo, sesleri)

BAŞKAN — Esat Çağa.

ESAT ÇAĞA — Efendim, bendeniz bir takdir verdim, onu arz etmek için huzurunuzu işgal ediyorum, özür dilerim.

Bir kere hususi bir kanunla bir temel hak ve hürriyet tahdidedilebilir, bu, maddeden anlaşılıyor. Onun için diyorum ki, maddede Anayasanın tahdidini kabul ettiği haller ancak bir kanunla olur. Bu noktanın tasrihini istiyorum, bir.

İkincisi, sınırlandırma bir kanun, demin burada bir arkadaşımızın işaret ettiği gibi, genel ve mücerret mahiyette olmalıdır. Yalnız kanunun formal bir kanun olması, mahkeme tatbikatında ona ittiba için kâfi geliyor. Büyük Millet Meclisinden çıkana kanun deriz, muhtevasına bakmayız, onun için tehlikeli olur. Zikretmek lâzımgelir. Kanun münferit hâdiseler için çıkmamalıdır, mücerret ve umumi olmalıdır. Meselâ biliyorsunuz, bazı kimseler Demokrat Partiden istifata, onların mebus olmamaları için kanun çıkarmışlardır. Bu, mücerret değil, münferit bir hâdise için çıkmış kanundur. Buna mâni olmak lâzımdır.

Üçüncüsü de,

Tahdideden kanunda, tahdid edilen temel hak ve hürriyetin Anayasanın hangi maddesinde bulunduğu zikredilmelidir, diyorum. Teklifim bundan ibarettir.

BAŞKAN — Saphi Batur.

SUPHI BATUR — Efendim, Muammer Bey arkadaşımızı dinledik. Heyecanlı ve çok güzel konuşular. Ancak maddeyi izah buyururken, burada geçen «öz» tâbirinin ne olabileceğine dair hiç

bir mütalâa dermeyan etmediler ve bunun hakkında bizi vuzuha vurduracak bir tarif de yapmadılar. Bendeniz 11 nci maddenin gerekçesini de okudum. Çok özür dilerim, gerekçe de çok zayıf geldi bendenize. Gerekçede bir tarafta «cevher» kelimesini kullanmışlar bir tarafta da «öz» kelimesini kullanmışlar. «Cevher» kelimesi, benim anladığıma göre, mevhum bir mefhumdur. Yani aşağı - yukarı hayali bir şey.

Özüne gelince; özü de gerçekle alâkası olmayan metafizik ve felsefi bir kavramdır. Bundan doğabilecek ihtilâflar elbetteki Anayasa Mahkemesine gidecektir. Anayasa Mahkemesine ışık tutacaktır ki, kararı ona göre alsınlar. Burada, millî güvenlik gibi hakikaten herkesin başka başka açılarda mütalâa ettiği ve bilhassa arkadaşlarımızın, Batı anlamında bir demokratik Devlet kuruyoruz, demelerine istinaden söylüyorum. Millî güvenlik, demokratik memleketlerde başka açılardan mütalâa edilir. Bana göre millî güvenlik şöyle olabilir, diğerine göre böyle olabilir. Size en yakın misalini Fransa'dan vereyim. Fransa'da cereyan eden Cezayir dâvasında misalini bulabiliriz. Bir kısım Fransızlar beğeniyorlar, bir kısmı beğenmiyorlar. Demek millî güvenlik herkesçe başka açılarda mütalâa ediliyor. Binaenaleyh, bu «öz» kelimesini iyice tarif ve tesbit etmezsek ilerde iktidarlar çıkaracakları bir kanunla hürriyetlerimizi ve haklarımızı kısımlırlar. Türkiye'de icraat bu yolda devam etmiştir. Millî güvenlik bunu icabettiriyor diyecekler, kamu düzeni bunu icabettiriyor diyecekler, hürriyetleri kısacaklar.

Meselâ halen yürürlükte bulunan T. C. K. nun 161 nci maddesinde, Millî menfaatlere aykırı... diye sayar. Bu ifade muvacehesinde hâkim nasıl karar verir? Millî menfaatlere aykırılığı hangi kıstasa göre tâyin eder? Hükmü ya takdirî olarak verecek, ya da ehli-vukufa gönderecek. Böyle olunca haklarımız teminat altında olur mu? Olur, derlerse buyursunlar izah etsinler.

BAŞKAN — Yarın saat 10 da toplanılmak üzere Birleşime son veriyorum.

Kapanma saati : 18,45

6. — SORULAR VE CEVAPLAR

A) YAZILI SORULAR VE CEVAPLAR

1. — *Temsilciler Meclisi Üyesi Abdülkerim Akyüz'ün, işçi sendikaları ile birlik ve federasyonlarının sayısına ve iş yerlerinde çalışan işçilerin miktarına dair sorusuna Çalışma Bakanı Cahit Talas'ın yazılı cevabı (7/14)*

9.3.1961

T. C. Temsilciler Meclisi Yüksek Makama

Yüksek Meclisimizin İçtüzük hükümlerine istinaden aşağıda zikredeceğim soruların Çalışma Bakanımız Sayın Cahit Talas tarafından yazılı olarak cevaplandırılması hususunda gereken işlemin yapılmasına müsaade ve delâletinizi saygılarımla arz ederim.

Temsilciler Meclisi Üyesi
Abdülkerim Akyüz

1. Memleketimizde halen kurulmuş kaç işçi sendikası vardır?
2. Bu sendikalardan teşekkül eden birlik ve federasyonların adedi nedir?
3. Memleketimizde İş Kanununa tâbi iş yerlerinde çalışan işçi sayısı, Devlet ve hususi sektörde olmak üzere ayrı ayrı nedir?

T. C.

Çalışma Bakanlığı 6.4.1961
Çalışma Genel Müdürlüğü
Sayı : 1014-3/4153

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

11.3.1961 tarih ve Umumi Kâtiplik Kanunlar Müdürlüğü ifadeli 372-60572 sayılı yazı K :

Temsilciler Meclisi üyesi Sayın Akyüz Abdülkerim'in işçi sendikaları ile birlik ve federasyonların sayısı ve İş Kanununa tâbi iş yerlerinde çalışan işçilerin miktarına dair yazılı sorusuna cevaplar ilişikte takdim kılınmıştır.

Saygılarımla arz ederim.

Çalışma Bakanı
Prof. Cahit Talas

Temsilciler Meclisi üyesi Akyüz Abdülkerim'in yazılı önermesine cevaptır.

1. Memleketimizde halen 432 işçi sendikası mevcuttur.
2. İşçi sendikalarının kurdukları Birlik ve

Federasyon sayısı 28 dir. Bunun 10 u birlik 18 i federasyondur.

3. Bakanlığımızca 1960 yılında toplanan istatistikî bilgilere göre, İş Kanununa tâbi iş yerlerinde çalışan işçilerin ,umumi yekûnu : 825 467 dir. Bu rakam Devlet ve hususi sektörde çalışan işçilere göre tefrik edilmemiştir.

Ancak İşçi Sigortaları Kurumuna iş verenlerin verdiği hordrolara göre, 1959 yılında Resmî Sektöre dâhil iş yerlerinde çalışan sigortalıların sayısı : 267 173, hususi sektöre dâhil iş yerlerinde çalışan sigortalıların sayısı 307 279 olarak tesbit olunmuştur.

NOT : Bir kısım Birlik ve Federasyonlar da kendi aralarında birleşerek, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türkiş) teşkil etmişlerdir.

2. — *Temsilciler Meclisi Üyesi Alev Coşkun'un, askerlik hizmetlerini öğretmen olarak yapanlara elbise ve tayın bedeli verilmesinin düşünülüp düşünülmediğine dair sorusuna Millî Savunma Bakanı Muzaffer Alankuş'un yazılı cevabı (7/15)*

6.2.1961

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

Ankara

Türkiye'nin en uzak ve ücra köylerine dağılarak bu yurdun en önemli problemi olan eğitim dâvamız için büyük bir feragat, fedakârlık ve memleket aşkıyle görev alan 12 000 genç yedek subay öğretmene :

1. Resmî yedek subay elbisesi verilmesi;
2. Bu gençlere tayın bedeli verilmesi düşünülmekte midir?
3. En müşkül şartlar içerisinde görev alan bu gençlerin daha verimli çalışmalar yapmak ve memlekete daha faydalı olabilmeleri için Bakanlığın yedek subay öğretmenleri takviye bakımından maddi ve mânevi yönde daha başka ne gibi tasavvur ve düşünceleri vardır?

Millî Savunma Bakanlığınca sözlü olarak cevaplandırılması için gereğinin yapılmasını saygılarımla arz ederim.

C. H. P. Temsilcisi
Alev Coşkun

T. C.

Temsilciler Meclisi
Umumi Kâtipliği
Kanunlar Müdürlüğü
Çıkan kâğıt No : 398

25 . 3 . 1961

Millî Savunma Bakanlığına

8 . 2 . 1961 tarih ve 192 sayılı yazımıza ektir :
Temsilciler Meclisi Üyesi Alev Coşkun, askerlik hizmetlerini öğretmen olarak yapanlara elbise ve tayın bedeli verilmesinin düşünülüp düşünülmediğine dair sözlü soru önergesinin yazılı olarak cevaplandırılmasını talebettiğinden* gereken muamelenin ifasını rica ederim.

Temsilciler Meclisi Başkanı

T. C.

M. M. V.
Millî Müdafaa Vekâleti
Müsteşarlığı
Ankara

7 . 4 . 1961

Kanun : 347 - 61
Konu : Yd. Sb. adayı öğretmenler hakkında

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

Ref : 15 Mart 1961 gün ve Kanunlar Müdürlüğü 7-15/398-60651 sayılı yazıya :

Temsilciler Meclisi Üyesi Alev Coşkun'un, askerlik hizmetlerini öğretmen olarak yapanlar hakkındaki yazılı sorusuna Bakanlığımızca verilen cevap ilişikte sunulmuştur.

Bilgilerinize arz ederim.

Muzaffer Alankuş
Millî Savunma Bakanı

Temsilciler Meclisi Üyesi Alev Coşkun'un askerlik hizmetlerini öğretmen olarak yapanlar hakkındaki yazılı sorusuna cevaptır.

Yedek Subay ve yedek askerî memurlar Kanununun 3 nci maddesinin değiştirilmesi ve bu

kanuna geçici maddeler ilâvesine dair 11 Ekim 1960 tarih ve 97 sayılı Kanunun geçici 2 nci maddesi gereğince, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte askerlik hizmetlerini yapmamış olan lise ve muadili okul mezunları millî eğitim seferberliğinde öğretmen olarak kullanılmak üzere Millî Eğitim Bakanlığının emrine verilmişlerdir. Bunların adedi 21 000 civarında olup 10 000 ilâ 10 500 kişisi mesleki öğretmen olanlardır. Mesleki öğretmen olanlar kendi müktesep maaşlarını almakta, diğerleri ise 13 ncü derece maaşı almaktadırlar. Esasen 3656 sayılı Kanun gereğince bunların müktesep maaş dereceleri de budur.

Yedek subay yetiştirilecek derecede tahsil görmüş olanlar (Üniversite ve yüksek okul mezunları) asteğmenliğe nasbedilinceye kadar yedek subay adayı statülerindedirler askerlik hizmetlerini öğretmen olarak yapmakta olan lise ve muadili okul mezunları da henüz asteğmen nasbedilmemiş olduklarına göre öğretmen yedek subay adayı durumundadırlar.

Bu itibarla bunların statülerine ait terimin yedek subay öğretmen olarak ifade olunmaması lâzımdır. Subay giyeceği; 7471 sayılı Kanun gereğince subaylara verilmektedir. Bunlar subay statüsünde bulunmadıklarından bu kanuna göre elbise verilmesine imkân yoktur. Tayın bedeli de 6706 sayılı Kanun gereğince subaylara verilmektedir. Bu itibarla bunlara tayın bedeli verilmesine de kanunen imkân mevcut değildir.

97 sayılı Kanunun geçici 2 nci maddesi gereğince öğretmen olmak istemiyenlerin er olarak askerlik hizmetlerini yapmaları da mümkündür. Yukarıda arz edilen şartlar dâhilinde öğretmenlik yapmak istemiyenlerin er olarak askerlik hizmetlerini ifa etmeleri kendi istekleri dâhilindedir.

Sözlü sorunun 3 ncü bölümünde mevzuubahsolan husus, bu öğretmenler Millî Eğitim Bakanlığında hizmet görmekte olduklarından, Bakanlığımızı alâkalandırmamaktadır.

